EROL TOY

BAL TUTANLAR

EROL TOY

BAL TUTANLAR

EROL TOY

BAL TUTANLAR

BAL TUTANLAR / Erol Toy / Kapak : M. Ali Örgen / Kapak Basımı : Tekin Ofset / Tavilli Matbaası Kol. Şti. dizilip basılmıştır.

Bilim / Belge / İnceleme

63

1. Basım - Eylül 1976
2. Basım - Eylül 1976

MAY YAYINLARI
Babıâli Caddesi No. 19
Cağaloğlu / İSTANBUL
Telf. : 27 71 61

EROL TOY

BAL TUTANLAR

MAY YAYINLARI

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR DÜZENİN BELİRLENİŞİ

SEFİR-İ KEBİRİN DÜŞLERİ

Mustafa Reşit Paşa, gözlerini Lord Ponsonby'nin gözlerine dikti. Tutkusunu karşısındakının yüreğinde tutuşturmak amacıyla konuşmaya başladı.

— Tercüme odasının küçücük kâtiplerinden biriydim. Birgün bir imza için huzura girmem gerekti. Bizim müstebit, Avrupa'dan getirttiği fabrıka, gemi, tren resimlerinin karşısında dikilmiş kalmıştı. Mırıldandığını sezinledim. Buyruğu var sanarak, yaklaştım. «Bunlardan benim de olmalı... Ben de isterim,» diyordu. Afalladım. Aklını yitirdiğini sanıp, kıpırdandım. Varlığımı sezinleyince döndü. Çocuk çocuk gülümsedi. İstek dolu bir iç çekişle, resimlere daldı yeniden. İnanır mısınız Lord hazretleri, içimden gülüyordum. Sonra günler geçti. Haftalar aylar aktı... Ben de düşünmeye başladım. Aynı tutkunun içimi yaktığını sezdim. Gittikçe daha çok artıyordu isteğim. Yükseldim. Görkemli ülkenize sefir-i kebir oldum. Olur olmaz da ilk işim, resimlerinden sevdiğim uygarlık araçlarını görmek, incelemek oldu. Küçücük köylerde bile buharla çalışan fabrikalar beni irkiltti. Üretilen malların yığıldığı trenler derin derin düşündürdü. Demiryolunun ülkenin her bucağını birbirine yaklaştırdığını gördüm. Sonra limanlarınıza gittim. Bizim müstebitin aklından bile geçmeyecek bir coşkuyla kocaman gemileri seyrettim. İngiltere İmparatorluğunun gücünü kavradım yavaş yavaş. Yollarınızın genişliği, yapılarınızın güzelliği ve insanlarınızın zenginliği gözlerimi kamaştırdı. Bir ülke bu duruma geldikten sonra gücünün önünde saygı duyulması bir borçtur. O zaman, ben de kendi kendime konuştuğumu sez-

dim. «Bunlardan bizim de olmalıydı... Biz de isterdik...» Ama nasıl? İşte asıl sorun burdaydı. Bir şeyi istemek değil, yapmaktır önemli olan. Nasıl yapacağız? Sevgili dostum Davit Urquhart'ı tanırsınız. Birgün o'na sordum bu nasılı... **Zenginlerimiz var, dedi. Onlar Fabrikalar kurar, demiryolları yapar, gemiler donatır. İçiçe geçmiş bir uyum halinde, başka ülkelerden hammadde gelir, bizde işlenip oralarda satılır. Böylelikle dönen bir çark, zenginliği durmaksızın artırır.** Bizde neden olmamış bu? Başlanmadığından. Başlamak gerek ama. Çağ ilerliyor. Uygarlığa yetişmemiz gerek. Belki bir yardımı dokunur, dedim. Baron Rotchild'le konuştum. Bugün ulaşılan zenginliğin nice güç bir yolun aşılmasıyla mumkun olduğunu anlattı bana. Birikim terbiyesinden, gelişme zekâsından, yönetme akıllığından sözetti. Ve bunların nice güç elde edildiğini gösterdi kanıtlarla. Kaç kuşağın harcandığını da ekleyerek. Bizim çaresizliğimiz büsbütün ortaya çıktı. Müstebitlerin tüm birikimin üstüne oturduğunu ve çarçur ettiğini anladım. Adam olmayacağımızı da... Umutsuzluğa kapılmıştım, desem doğru olur. Baron Rotchild, bir sözcüğüyle karamsarlığımı güneş gibi aydınlattı. «Sizde şimdi yok. Olan yerden getirmeniz de olanaksız değil ya,» deyiverdi. Bunu Urquhart'la konuştuk. Bazı koşullar gerekiyormuş. Bunları sağlayacak olursak, Baron'un sözlerinin altında kredi önerisi yattığı anlaşılıyor. Majestelerinin sayın Başbakanı, Lord Palmerston, bize yardım etmeyi istediklerini belirtmişlerdi. Kalkınmamızı sağlayacak öğretmenler verirse, minnetdar kalırız. **Biz** ülkemize gelip para yatıracak zenginlerinizin tüm koşullarına razıyız. Yeter ki, çağdaş uygarlık düzeyine erişelim. Yeter ki, müstebitlerimizin **elinden**

gelişecek insanlarımızın birikimini kurtaralım. Bunun için sizin güvenceniz ölçüsünde, bizimki de önemliymiş. Ben istediğiniz anlaşmayı imzalamaya hazırım. İstediğim tek şey, bize öğretmenlik edecek zenginleriniz için gerekli her tür güvencenin sağlanmasıdır. Lütfen dileğimi sayın Başbakana iletiniz. Ve lütfen bize yardımcı olmasına aracılık ediniz. Yerimize anlaşmayı hazırlamak zahmetine katlanırsanız, müteşekkir olacağımı biliniz. (1)

«EN TEHLİKELİ TÜRK DOSTU» (2)

Davit Urquhart, elinde viski kadehiyle odanın içinde dolanıyor. İçkisinin çalkalanmasına aldırmadan, el kol hareketleriyle, karşısındakileri kandırmaya çalışıyordu;

— Bakın, dinleyin beni. Alabildiğine zengin olmanın yolları açıldı, diyorum. Biraz önce Mustafa Reşit'in yanındaydım. Anlaşma hazır. Yarın imzalanacak. Birlikte gözden geçirdik maddelerini. Amerika üretime geçeli, pazarlar kapandı diyordunuz. Avrupa zaten gümrük duvarlarıyla örülü. Ama şimdi yepyeni ufuklar var önünüzde. Basra Körfezinden, Avusturya-Macaristan sınırına, Karadeniz'den Akdeniz ortalarına kadar bir büyük pazar. Üstelik alabildiğine açık, alabildiğine verimli. İnanmıyorsunuz belki. Durun, size yarın imzalanacak anlaşmadan birkaç madde okuyayım. — Cebinden bir defter çıkardı. Okumaya başladı. — Gerek iç, gerek dış ticaret amacıyla İngiliz tüccarları, ortakları ve adamları, ülkenin her tarafında, her çeşit emteayı ayırımsız alıp satabileceklerdir. (3). Bil-

mem açıklamaya gerek var mı? Osmanlı topraklarında bir malın alınıp satılabilmesi tezkereye bağlıdır. Ve tezkere de vergi gerektirir. Siz bundan ayrıcalıklı tutuluyorsunuz. İşte bunu biraz daha pekiştirmek için konulan madde; Emtea alım ve satımı için tezkere istenmeyecektir. Tezkere isteyen vezirler ve memurlar devletçe şiddetle czalandırılacaklar ve İngiliz tüccarlarının bu yüzden uğrayacakları zararlar ödenecektir. Üstelik bu ayrıcalıklardan salt siz değil, ortaklarınız ve adamlarınız da, sizin gibi yararlanacaklar. Her türlü malı, her istediğiniz ülkeden ithâl edebildiğiniz gibi, her istediğiniz yere de ihraç edebileceksiniz. Hattâ bu mallar, devletin güvenliğiyle ilişkin bile olsa. İstediğiniz gibi maden çıkarabilecek, istediğiniz işletmeyi kurabileceksiniz. Siz orda, kazanma güvencesinin simgesi oluyorsunuz. Burdan büyük paralar götürmenize bile gerek yok. Toplayın Osmanlı zenginlerinin altınlarını, işletin. Üstelik gümrük vergisi değişmemek üzere % 5 ve 9 gibi gülünç oranlarla alınacak. Bay Giroud, Bay Klark, Bay Paterson, Bay Whithall, beklemeyiniz. Çocuklarınızı gönderip birer büro açınız. Yol yok, liman yetersiz demeyin. Mustafa Reşit kredi alarak bunları yapacağına söz verdi. Yeter ki, harekete geçiniz. Geç kalırsanız, en verimli işleri kaptırmanız olasıdır. Çünkü Anlaşma tüm Avrupa devletlerine açık. Fransızlar, üç yüz yıldır kapitülasyonlardan yararlanarak büyük çıkarlar sağladılar. Bu yeni anlaşma, kapitülasyonların sınırlarını da alabildiğine genişletiyor. Onlar toparlanıncaya biz orda olmalı, işe başlamalıyız. Bence ilk gemilerle yola çıkmanın tam sırasıdır. Sizleri kandırabileceğime söz verdim Mustafa Reşit'e. Bu davranışımla hem Osmanlılara, hem size büyük hizmetlerde bulunduğuma güvenim

tam. Ben hemen anlaşmadan sonra gideceğim. Mustafa Reşit, yanlarında bulunmamı istiyor. Artık siz kararınızı verdinizse, bu muştuyu iletmek isterim. — Bir süre karşısındakilerin gülen gözlerine, onay anlamında sallanan başlarına baktı. Sevinçle sürdürdü konuşmasını. — Teşekkür ederim baylar. İngiliz tüccarının en sağlam yanını, kazancı sezme duyusunu bir kez daha isbatladığınız için teşekkür ederim. Hemen söyleyeceğim Mustafa Reşit'e. Bizim zenginliğimizin asıl kaynağının bu girişim tutkusu olduğunu... — Kapıya yöneldi. — Hoşça kalınız. Türkiye'de görüşmek üzere...

AHMAK MI, HAİN Mİ?

Majestelerinin Başbakanı Lord Palmerston, önündeki açık dosyaya bakıyor. Beyaz parşömenin üstündeki çini mürekkebinin parlaklığı, yepyeni ufuklara uzanıyor geniş yollar örneği. Mavi gözlerinin tüm dikkati maddeleri didikliyor. Her sözcük, her tümce yeni bir güvencenin kalesi gibi...

Arada bir başını kaldırıyor. Hemen sağındaki Lord Ponsonby, başını hafif sallayarak Başbakanının düşüncelerini onaylıyor. Davit Urquhart çevrilen her sayfayla kendini biraz daha sıkıyor. Bırakıverse, coşkusunun tavanlarda yankılanacağından korkuyor besbelli.

Mustafa Reşit Paşa, masanın karşısındaki rahat koltukta gülümsüyor. Müstebit saydığı Padişahın elini kolunu bağladığından güvenli! Ülkesinin çağdaş uygarlığa ulaşması için olağanüstü bir adım atı-

lıyor şu anda... Ve bu adım başlangıç. Bir kez ticaretin başdöndürücü hızı itekledi mi çarkı, kalkınma kendiliğinden gelecek. İngilizlerin ana düşüncesi, kazanırken kazandırmak değil mi? Kendileri kazanacaklar kuşkusuz. Osmanlı mülkü de kazanacak bundan. Hem de umulduğundan fazla...

Kendi alışkanlıklarını, kendi görgülerini getirecekler. Ticaretin ne olduğunu öğretecekler. Ve öğrenen insanlarımız, zaman içinde kendileri yapmaya başlayacaklar. Düşünmesi bile hoş... Yeryüzünün en akıllı, en zengin tüccarlarıyla bizimkilerin ortaklığı, giderek rekabeti... Bunun için herşeye razı. Yeter ki bir kez görsünler ticaretin ne olduğunu. Bir kez anlasınlar. Kendisi nasıl anladı?

Ponsonby, anlaşmanın yazılması bittiğinde bunu ancak o'nun zekâ ve yetkesinde bir yönetici tarafından uygulanabileceğini söylemişti. Evet... İnanmak gerek. İnandığını uygulamak için de yetke gerek...»

Biran, oturduğu koltuk bulutlara gömüldü. Bir yeni düşün yeline kaptırdı kendini. İlkin dışişleri bakanı olarak doğruldu. Sonra Sadrazam... «En iyisi bu. Gençleri yetiştiririm bu düşünceyle. Uygarlığın ne olduğunu anlamaları için Avrupa'ya yollarım daha küçücükken. Yeteneklerini geliştirirler. Uygarlığı benimser, gereklerini öğrenirler. Ve döndüklerinde devlet çarkının düşlerim doğrultusunda dönmesini sağlarlar.»

Palmesrton sayfaları çevirdikçe irkiliyor. Ama bir türlü kendini geleceğin düşlerinden kurtaramıyordu. «Bir şeyi yapmak için, onun ne olduğunu bilmek gerek. Ben ülkeme yapılabilecek en büyük iyiliği yapıyorum. Öğrenmek için Avrupa'ya gitmeden, Avrupa'yı ayaklarına götürüyorum. Yeterli değil el-

bet. Başlangıç bu. Ve bu başlangıç, yarının yapılmasında ilk harç.»

Palmesrton önündeki anlaşmanın tüm maddelerinin İngiliz çıkarlarıyla kesin bir uyuşma içinde olduğunu gördükten sonra, tüğ kalemini kavradı. Ağır ağır son sayfaya götürdü elini. Bir nefes alıp verinceye imzasını attı.

Mustafa Reşit Paşa, kendine ait olan dosyayı kucakladı. Düşünde belirlediği olağanüstü geleceğine yönelerek, sevinç içinde çıktı. Başbakan'ın çalışma odasından.

Urquhart artık kendini tutamadı. Paşa'nın etekleri zil çalarak gidişinin hemen ardından Ponsonby' nin boynuna sarılarak kutladı o'nu. Palmerston, önündeki anlaşmaya bakmayı sürdürüyordu. Onların sevincine katılmak üzere doğrulmadan, yeniden düşündü maddeleri. İçinin derinliklerinde bir sızı belirdi. Söyleyeceklerini yutkunmak istedi. Sonra rahatlamak amacıyla, dosyayı hızla kapadı. Sevinçten birbirine sarılmış duran danışmanlarına baktı, acı acı;

— Bu adam ya akıl almaz derecede ahmak, ya inanılmayacak kadar hain, — dedi. (4)

DEVLETE YAZIK DEĞİL Mİ?

Âli Paşa, elinde Lord Statford Cannang'in raporu saygıyla okuyor. Raporu bitirdikten sonra, başını belli belirsiz kaldırarak, Sultanın yüzünü görmeye çalışıyor.

Abdülmecit'in duruşundan bir şey anlamak mümkün değil. Donuk gözleriyse, bir yerlere dalmış gitmiş. Neden sonra eliyle sakalını sığazlıyor.

— İngiliz sefirinin sözünü ettiği reformlar ilgi çekici. Devlet-i Osmani, bunlara zamanında yavaş yavaş başlamış olsaydı, her birini yapmak kolaylaşırdı. Ne var ki, bize akıl öğretmeye gelenlerin tümü, ülkemiz gelirinin kaymağını alıp götürüyor. Şimdi ben bu sözlerin gerekliliğine güveniyorum. Yapılabileceğine güvenmiyorum.

— Efendimiz, Lord Canning, yapılma yollarını da gösteriyor.

— Evet... Onun söylediklerini yapmak için, her işin başına yabancıları getirmem gerekli. Onca vezirim, onca memurum ve askerim yararlı bir hizmette bulunamaz iken, yabancıların ne edeceğini anlamadım doğrusu?

— Onların ülkelerine benzer bir ülke, devletlerine benzer bir devlet olmamıza yardım ederler efendimiz. Zat-ı devletleri merak buyurmayın. Ben gözlerimle gördüm. Uygarlığın ne olduğunu, devlet gücünün nerelere nice eriştiğini belledim. Ne yazık bizim insanımız yoktur. Yabancılar bize bu insanı sağlayacaklardır. Öğreneceğiz. İyice belleyip, sonra biz de yapmaya başlayacağız.

— İyi söylersin benim vezirim. İyi söylersin ya, bana durum hiç de öyle değilmiş gibi geliyor. Sadrazam Mustafa Reşit Paşa, cennetmekân pederimiz Mahmut Hân'a aynı şeyleri söylemiş idi. Devletlû, hasta yatağında yatar iken, öyle bir anlaşmayı doğru bulmuyordu. O zaman dahi Reşit Paşa, bu anlaşmanın devletimizin gücünü artıracağını, Avrupa tüccarlarının gelip bize ticareti öğreteceğini söy-

lemiş idi. Aradan geçen bunca yıl, daha bir kötüye gitmiştir.

— Öyledir efendimiz. Hakkı devletleri var. Ancak, takdir buyurursunuz ki, ticaretin gelişip genişlemesinin kuralları vardır. Devlet yolları onartmalı, limanları genişletmeli ve demiryolları inşa ettirmelidir. Biz bunları yapamadığımızdan tüccarın etkisi gerektiğince olamamıştır.

— Bunları yapmak için devlete gerekli para bir türlü elde edilememiştir. Yoksa cennetmekân pederimiz de, biz de dediklerinizin yapılmasından geri durmaz idik. Ancak, para yoktur.

— İşte bu rapor, para bulunmasının yolunu gösteriyor efendimiz.. Borç almaktan korkmayınız. Ticaretin gelişmesi için alınan borç, devletin çıkarınadır deniliyor.

— Avrupalı bize ne zaman devletin çıkarı dediyse, kendi çıkarı olduğu ortaya çıkmıştır. Şimdi bir borç verme çabası başgösterdi. İngiliz sefiri borç verelim, diyor. Fransız sefiri ondan iştahlı.

— Avrupa bizi düşünüyor efendimiz. Biran önce kalkınmamız, gelişmemiz için yardımda bulunmak istiyor. Elbette bundan kendisi de yararlanacaktır. Topraklarımız uçsuz bucaksız, devletimiz görkemlidir. Bizimle iş yapmak, onlara onur verir.

— Yok paşa. Kusura kalmasınlar, frenk hırsızlarından borç alıp, şerefimizi iki paralık edemem. Bu devlete yazık değil mi? (5)

DEVLETTEN GİZLİ DEVLET BORCU

— Size yerden göğe kadar hak veriyorum aziz

dostum. Gerçekten olağanüstü koşullar sağlıyorsunuz. Devletin en güç zamanında yardıma koşmak, gerçek dostluğun isbatıdır. Kredi açmak için onca çalıştınız. Hakkınızı yiyemem. İngiliz sefiri Lord Canning de öyle. Daha raporunu okuyalı kaç zaman oldu ki. Sanırım Sultan rapordan bu geri kafalılara sözetmiş. Devletin kurtulması için borca girmesi gerektiğini duyunca ne yaptılar biliyor musunuz? Durun anlatayım da gülelim biraz. Başta Mehmet Ali Paşa olmak üzere aralarında para toplamışlar. Sanıyorlar ki, böylelikle yığılacak paralar orduyu modernleştirmeye, ticareti düzene sokmaya yeter. Nerden bilsinler. Nice yurtsever olduklarını isbatlama yarışına girince neler oluyor bakınız. Sadrazam tutup 12 bin İngiliz lirası vermiş. Kandiyalı Mustafa Paşa da, yurtseverlikte ondan aşağı olmadığını göstermiş. Bir o kadar da o... Altınlar yığılınca herşeyi çözümledik sanmışlar. Fuat efendinin 5.000 lira verdiğini duyan Topçu Halil Paşa, hop oturup, hop kalkmaya başlamış. Efendilerin 5 bin İngilizi saydığı yerde, paşaların geri kalması olası değil. Aranmış taranmış zavallı ihtiyar. Bula bula gümüş tabaklarını bulmuş. Hani o ünlü tabakları. Satmış tümünü birden. Sadrazam ise, verdiğinin yanına evini ve bostanını da katacağını söylemiş. Bakınız şu adamların geriliğine. Öyle aralarında topladıkları 100 bin İngiliz lirasıyla devleti kurtaracaklarını sanıyorlar. İşte bizim adam olmamamızın temel nedenlerinden biri. Avrupalı olmaya karşı geliyoruz. Milyonluk işe, yüzbinle başlamayı hüner sanıyoruz. Sonra birden açıkta kalınca afallayıp bakınıyoruz Şunlar efendimizin çevresinden bir temizlense. Âli kulunuz öyle rahat edeceğim ki... Bizi Reşit Paşa kurtarır bunların elinden. O'nun dehası, Avrupalılı-

ğı, sizler tarafından dostca sevilmesi en büyük desteğimiz. Şimdi yüzbin lira topladık diye kasılıyor bunlar. Ama yarın ellerindeki avuçlarındaki tükenir. O zaman para bul diye benim başıma yığılacaklar. Sağolun, dostlarımızın her zaman ricamızı karşılamaya hazır olduklarını biliyorum. Ama, ben tedbirli insanım. Yedeklemek istiyorum kendimi. Şimdilik elli milyonluk bir anlaşma yapalım. Senelik % 3 faizden 50 milyon frank kredi açın bize. Biraz daralıp, başıma geldiklerinde daha yüksek faizli borç için başvurunuz. Anlasınlar devlet yönetmenin konak yönetmekten ayrı olduğunu. Ve öğrensinler çağdaş uygarlıkta, çağdışı kafaların boşluğunu. Yalnız sizden bir ricam olacak. Bu anlaşma tamamen aramızdadır. Haber verecek olursam, geri kaflıların tümü başıma üşüşür ve Hünkârın gözünden düşürürler beni. Ne Sultan'a, ne de Sadrazam'a haber vermeyeceğim bu anlaşmadan. (6). Salt sizinle ben bileceğiz. Para diye geldiklerinde de rahat rahat krediyi genişleteceğiz. O zaman isterseniz faizi % 6 ya çıkarabilirsiniz. Artık orası sizin insafınıza kalmıştır. Anlaştık değil mi efendim? Teşekkür ederim. Siz hazırlayınız mukaveleyi, bendeniz imzamı atarım hemen.

YEPYENİ BİR KEŞİF

— Efendimiz, bu İngilizler gerçekten çok bilgili, çok yaman insanlar. Şimdi para olarak piyasada altın dolaştırmıyorlar.

— Eee, alış-verişlerini neyle yapıyorlar?

— Bir usûl bulmuşlar efendimiz. Altınları bankaya koyuyorlar. Sonra onun yerine kâğıt para basıyorlar. Adına kaime diyorlar. Altının yerine kaim olan anlamında. İsteyen kimse, elindeki kâğıt parayı götürüp altınla değiştirebiliyor. Daha doğrusu ilk zamanlarda değiştirebiliyordu. Şimdi onu da ortadan kaldırdılar.

— Ya, desenize istedikleri kadar para basabiliyorlar?

— Belli bir mikdarın üstüne çıkmıyorlar efendimiz. Çünkü her zaman hazine bunu karşılamak zorunda kalabilir.

— O zaman kaime basmanın anlamı ne oluyor?

— Dolaşım kolaylığı diyorlar efendimiz. Hatta bir öykü anlatılıyor. Baron Rotchild, ilk kaimeler çıktığında, İngiliz bankasına bir çek yazıp para ödenmesini istemiş. Olmaz demişler. O zaman fena halde kızmış. Kaime toplayıp, altınla değiştirmeye başlamış. Sonunda pesetmişler. Onun imzasını taşıyan kağıtlara da kaime işlemi görme hakkını tanımışlar.

— Bu Rotchild, bizim alacaklılarımızdan, Osmanlı Bankasının ortağı olan mı?

— Evet efendimiz. Ta kendisi. Şimdi Paris Rotchildleri de ortak oldular bankaya.

— Evet. Haberimiz olmuştu. Sen şu kaime işini anlat bakalım. Nasıl oluyor bu?

— Devlet mührünü basıyor. Kâğıtların üstüne neyin yerine geçtiğini belirtiyor. Lira mı, kuruş mu? Ona göre dolaşım değeri kazanıyor. Her yıl çıkarılan mıkdar açıklanıyor. Her birine numara veriliyor. Ve bu numaralar birbirini izliyor.

— Demek ki, altınla gümüşte olduğu gibi tağşiş mumkün değil.

— Hayır efendimiz. Sahtesinin cezası çok ağır. Bu yüzden kimsenin cesaret edeceğini sanmıyorum. Zaten eder, bir de yakalanırsa, cezası ölüm diyorlar.

— Evet... İyi bir usûl. Hazineyi dardan kurtarmak için, biz de denemeliyiz.

— Ferman devletlû efendimizindir. (7)

3.500 KURUŞA BİR SARAY

Abdülaziz, bitmek üzere olan Dolmabahçe Sarayının mermer rıhtımında oturmuştu. Boğazın ince köpüklerinde kırılan gün ışığı, sarayın mermer oymalarında yansıyordu. Avrupa gezisinde gördüğü görkemli yapıtlardan daha gösterişli olmuştu saray. Ne Sen ırmağının sarımtrak rengine gölge veriyordu. Ne Thames'in gri bulanıklığına. Firuze bir nehir gibi nazlı nazlı akan boğazın maviliklerinde gülümsüyordu ak ak...

Birden aklına geldi. Başmabeyinciye işaret edip, Maliye Nazırını buyurdu. Kalın ensesini çevirip, Boğaz sularında dinlendirdi gözlerini. Mimarbaşını çağırıp son bilgileri edinirken, Nazır Paşa yer etek öperek yaklaştı.

Mimarbaşının açıklaması sona erinceye zevkle dinledi Hünkâr. Sonra bakışlarını bir bağış gibi Maliye nazırına çevirdi.

— Öğrendiğime göre saray bitmek üzere benim Nazırım. Gayri hesapları bir derlemek gerek. Söyle bakalım şimdiye kadar ne harcadık?

Nazır, efendisinin düşüncelerini önceden bilmenin tadıyla kasıldı. Diliyle dudaklarını yalayıp, hemen yanıtladı sorusunu.

— Üçbinbeşyüz kuruş efendimiz.

— Üçbinbeşyüz kuruş mu? Bire nice olur?

— Olur devletlûm.

— Tez açıkla bu işi bana.

— Hay hay efendimiz. Bu sarayı yaptırmak için ödenen 70 milyon franklık kaimeye tam 3.500 kuruşluk kâğıt harcanmıştır. (8)

KÂMİL PAŞA'NIN ÖNERİLERİ

«Özetle belirtmek gerekirse, şose yapımı herşeyden önemlidir. Çünkü bu yollarla kıyılardaki mamul maddeler içerilere gönderilebilir. Böylelikle de kesin olarak yararlıdırlar. Ancak bu yarar, yalnız kıyılara yakın yerler için söz konusudur. Daha uzaklardaki sancaklara ulaştıkça, yararları azalmaktadır. Özellikle kıyıdan 70-80 saat uzaklıkta bulunan bu yolların kış günlerinde kar altında kalıp o derece yararlı olmayacağından kuşku duyulur. Bu sakıncayı da ortadan kaldırmanın çaresi, anayolların şimendöfer olmasına bağlıdır.

Bunun yapılabilmesinde de yabancı sermayeye başvurmak zorunluluktur. Ülkemizde yabancıların etkisinin artması konusunda bazı sakıncalar ileri sürmek mümkündür. Ancak demiryolu yapımı ile halkın çıkarlarından başka devlet gücünde meydana gelecek artış, her türlü sakıncayı gidermeye yeterlidir. Üstelik bütcenin zaten varolan açığı yanında, böyle sakıncaların yersizliği ortadadır. Öyleyse, yabancı sermayenin yerine göre öngörülecek koşullarla kullanılması çok yararlı olur.

Sonuç olarak, devlet gelirlerinin artması, halkın varlığının artmasına bağlıdır. Bu konuda düşünülecek girişimlerin en çabuk meyve verecek olanlarından biri, Kredi Fonsye (Credit Foncier) bankalarının kurulmasıdır. Çünkü her yerde olduğu gibi Yüce Sultanımızın mülkünde de toprağın değeri akça değerinin faizi oranındadır. Faiz ise halk arasında % 20 - 40 arasında hesaplanmaktadır. Yıllık bin kuruş gelir getiren bir tarla üç dört yıllık gelirine karşılık bir bedel ile alınıp satılmaktadır. Bu nedenle bir ilde Kredi Fonsye bankası açılmasile yıllık % 6 faiz ve borcu kapatmak için anaparaya karşılık olarak % 2 - 3 almak üzere halka kredi verilecek olsa, toprağın değerinin kısa zamanda 15 katı kadar artacağı açıktır.

Bu bankaların kurulması da yabancı sermayeye gereksinim duymaktadır. Bunda bir sakınca olup olmadığına gelince; Demiryollarının yapımındaki sakıncadan daha da azdır.» (9)

YABANCI SERMAYENİN OYUNU

«Hükûmetimiz ile Rumeli Demiryolları imtiyaz sahibi Mösyö Hirş arasındaki işlemlere gelince; Hirş'in hattı birleştirmek için ileri sürdüğü koşulları red ve bundan güvenini yitirerek ilişki kesilmek iken sözü geçen hat kontuarında hükümetten borç alınan para ile yapımda bulunulması ve hat bittikten sonra başbakanlığım zamanında Maliye Nazırı Zihni Paşa ile işletici kumpanyanın temsilcileri arasında yapılan bir anlaşma gereğince hattın birleş-

mesi yine Hirş ile ortaklarının eline geçtiği, bu anlaşmaya dayanarak kilometre başına hükümete ait 8.000 frank gelir payının 1.500 franka düşürüldüğü ve anlaşmaya devlet çıkarları aleyhine daha bazı maddeler yazıldığı, anlaşma yapıldıktan sonra devletin alacaklarının Hirş'ten aranmaya başlandığını, Hirş'in bile İstanbul'a gelerek uzlaşmak üzere 4 milyon franktan fazla para vermek isteyip, bunun üzerine Hasan Fehmi Paşa'nın başkanlığında Avukatlardan meydana gelen meclisler ve mabeyn-i hümayundan Cevdet ve Aleksandr Paşaların başkanlığında komisyonlar yapılmış ise de her nasılsa iş ileriye götürülemediği, sonraları madde kendisine sorulduğunda önerilen mikdardaki uzlaşma bedeli ile işi bitirmek devlet hazinesinin zararına olduğu yolunda cevap yazdığını bildiren Sait Paşa, buna dayanılarak Hasan Fehmi ve Zihni Paşalarla bir komisyona girildiği, Hirş de birkaç kez Said Paşa'nın devlethanelerine giderek kandırıcı birçok sözler söyleyip, sonuçta uzlaşma bedelini iki milyon liraya çıkarması üzerine kendisinin onbeş, onaltı milyon lira kadar alacak davasında bulunduğumuz halde bu bedel ile adaletin yerine gelmeyeceğini söyleyip, daha sonra padişahımızın emirleri üzerine Hirş'ten iki milyon liraya razı olduğunu gösteren mektubu hemen alıp saraya gönderdiği ve sonunda kendisi iki milyon lirayı az gördüğünden artırılması konusunda direndiğini, fakat Hirş'in gizlice söyledikleri doğru ise Babıalide ve şurda burda bir takım adamlar kendisinden para istemeye başlamışlar ve kendisi de bu gibi şeylerden bıkmış olduğundan işi bitirmeksizin bırakıp gitmeyi ve yazıyla Babıaliye sorunu hakem aracılığıyla çözmeyi öngördüğünü ve Berlin'de Gınayset adında bir kişiyi hakem, savunması için de bi-

zim hukuk danışmanlarımızdan Gabriyel efendiyi avukat gösterdiğini bildirdikten sonra devlete 1 milyon 400 bin mi, yoksa 1 milyon 500 bin lira mı ne alınmıştır, gibi sözler edilerek, Said Paşa tarafından suçlanır bir durum doğmuştur. Oysa anlatılan bu olaylar gerçeğe uymamaktadır.» (10)

BİR BAŞKA OYUN

«Devlet maliyesinin itibarı öylesine düşmüştü ki, Osmanlı Bankası Hükümetle ilişkilerini kestiği gibi diğer bankerler de maliyeye artık borç para vermiyorlardı. Oysa hazinenin gelirleri ile hem içişleri, hem dışişleri masraflarıyla Doğu Rumeli isyanına karşı hazırlanan ordunun olağanüstu masraflarına para yetiştirebilmek olanaksız hale gelmişti.

Sonraları bile Ramazan Bayramında İstanbul'ca genel bir maaş verebilmek için, akçe bulmak gerektiğinde zamanın Maliye Nazırı Mahmut Celâlettin Paşa hayretler içinde her tarafa başvurmuş, sonunda Padişah buyruğuyla huzura çağrılan Şirket-i Hayriye Müdiri Hüseyin Hakkı efendi kısa bir süre için 150 bin liranın borç verilmesine zorla razı edilmiş ise de Maliye Nazırı ile aralarında anlaşmanın imzası sırasında borcun ödenmesini Başbakanlığın da taahüt etmesi koşulunu ileri sürdüğünden, ben de mâbeyine gidip, anlaşmayı Maliye Nazırıyla birlikte imzalayarak para alınabildi ve bayram maaşı ancak böylelikle ödenebildi.» (11)

«Yusuf Ziya Paşa yabancılardan öğrendiklerini uygulamak isteyen bir insandı. Durmaksızın düşler kurar, bir fabrikanın sahibi olmayı isterdi. Antakya kaymakamı iken, İskenderun limanından daha içerilere geçirilen mamul maddelere gıptayla bakardı. En büyük isteği kendisinin de böyle mallar yapmasıydı. Sonunda bu hülyalara dayanamayıp, istifa etti. Elındekilerle İstanbul'a gelip yerleşti.

Sabahtan akşama bakanlıkları dolaşıyor, yapabileceği olumlu bir iş arıyordu. Birkez biri bir şey yapsa. Birkez bunun başarısı görülse, yeni bir örnek olacağını savunurdu. Ondan sonra elinde para bulunan herkes sanayie para yatırır, ülkemiz kalkınır diye düşünürdü.

Avrupa görmüş her insan gibi onda da bir tutku haline gelmişti bu istek. Tam İstanbul'da böyle tutkun tutkun dolaştığı günlerde bir iş ilgisini çekti. Evkaf nezareti Mescid-i Aksa'nın tamirine karar vermışti.

Yusuf Ziya Paşa bunu duyunca hemen işi üstüne aldı. Paşabahçe'de, şimdiki Şişe ve Cam Fabrikasının yanında bir yer aldı. Hemen bir fabrika kurmaya girişti. Daha duvarlar çıkıp, içinin araçları konurken, Kütahya'dan çini ustaları getirtip, işletmeye açtı.

Gece gündüz fabrikada kalıyor, ustalarıyla birlikte bir çinici gibi çalışıyordu. Öyle güzel çiniler döküldü, renkleri ve üstlerindeki yazılarıyla öylesine bır sonuç alındı ki, anlatılamaz. Her çini, bir ötekınden daha üstün parıltılarla göz alıyordu. Daha bu iş biter bitmez fabrika kapatıldı. Çiniler Hü-

kümetin özel olarak verdiği bir vapurla Kudüs'e gidildi. Fabrikanın sürekli çalışmamasının nedeni, öncelikle bu iş için kurulmuş olmasıydı. Bir de aynı değerdeki çinileri kullanacak ve bedelini ödeyecek yeni müşteriler çıkmamıştı.

Önemli olan da, Mescid-i Aksa'nın onarımıydı zaten. Yusuf Ziya Paşa bir yıl içinde bu işi başardı. Devletten ikramiye, rütbe ve nişan aldı. Ne var ki, çinicilik bitmiş, fabrika binası boş gözler gibi bakar olmuştu.

Yeniden düşlerine daldı Paşa... Bu kez ne yapıp edecek, sürekliliği olan bir iş kuracaktı. Sonunda aklına ucuz mumlar yapmak geldi. Avrupa mumları alınamıyacak kadar pahalıydı. Hazır fabrika binasında hemen araçları değiştirtti. Denemelere giriştiğinde çok haksız olmadığını anladı.

İmal ettiği mumlar Avrupa mumlarından daha ucuza piyasaya verilebiliyordu. Ne var ki, istediği ölçüde müşteri edinemiyordu. Çünkü bir türlü mumların ortasındaki fitilin, mumla birlikte erimesini sağlayamamıştı. Avrupa mumlarının tek üstünlüğü buydu. Çok bol geliyordu mum... Buna karşın, elektriğin, havagazı ve petrolün henüz kullanılmadığı zamanları hesaplayacak olursak, alabildiğine geniş bir pazara sahipti. Yeter ki, fitilin de Avrupa mumlarında olduğu gibi erimesini sağlasın.

Bunun için bütün gün fabrikada çalıştığı yetmiyordu. Akşamları evine yüzlerce mum götürüyor. Salacak'taki yalısının yazsa bahçesinde, kışsa salonunda bir donanma şenliği tutuşturuyordu. Çocukları büyük sevinçle babalarını izlerlerdi. Yüzlerce mumun yanışı, altın yaldızlı tavanlarda, kesme camlı pencerelerde yansır, bin düş oyunu gibi sevindirirdi tümünü.

Paşa'nın tüm aranışları boşa gidiyordu. Sonunda karar verdi. Ya Avrupa'dan bir uzman getirtecekti. Ya da kalkıp Avrupa'ya gidecekti. Bu böyle yürümezdi. Her geçen gün, ucuzlukla kazandığı pazar, kalitesizlikten yitiriliyordu. Tam bütün hazırlıklarını gördüğünde, sevinçle duraksadı. Çünkü doktor ayağına geliyordu. Öğrendiğine göre Yenicaminin köşesindeki eczacı Mösyö Zani'nin oğlu, Avrupa'dan sınai kimya tahsili yapıp dönmüştü. Hemen Alfred Zani'nin ardına düştü. Zani de, mesleğinin böyle yararlı olmasından kıvranıyordu. Anlaştılar.

Artık deneyleri fabrikada yapıyorlardı. Ve çok zaman gece yarılarından sonraya sürdürüyorlardı araştırmalarını.

Sonunda başardılar.

Yusuf Ziya Paşa'nın fabrikası da Avrupa ayarında mum yapabiliyordu. Hem de daha ucuza.

Bir süre piyasa salt onların mumlarıyla doldu. Başarılı bir işin kıvancındaki Paşa, onurla başını dikiyordu. Zani durmadan mum üretiyor, ne yazık ki mumlar piyasaya sürülmek için fabrika deposunda bekliyordu.

Çünkü Türkiye'ye mum ihraç eden tüm Avrupa fabrikaları kendi aralarında anlaşarak mum fiatlarını % 40 birden düşürdüler.

Yusuf Ziya Paşa kısa zamanda iflâs etti. Aç kalmaktan, Halep Vilayeti Göçmenleri Yerleştirme Komisyonunda iş alarak kurtuldu.» (12)

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN MALI DENİZ

— Seni hiç böyle görmemiştim Sühendan. Bitkinsin. Hay'rola bir dert mi var.

— Bin dert demek daha doğru sanırım kardeşim.

— Anlatsana...

— Ah bende hal mi kaldı. Senin gibi kara gün dostlarım da olmasa, ne yapardım.

— Ay, şimdi meraktan çatlayacağım. Yoksa bu üzüntüye sebep Arif Bey mi?

— Sorma... Bir türlü dilim varmıyor.

— Bu erkekler hiç boş bırakılmaya gelmiyor ki kardeş. N'oldu? Metres mi tutmuş?

— Keşke öyle olsaydı.

— Yoksa üstüne evlenmeye mi kalkıyor. A, vallahi olmaz. Ben o'nu ileri fikirli bir insan bilirim. Bu devirde! Efendilerimiz ülkenin uygarlığa kavuşması için canları başlarıyla çalışırlarken. Vallahi olmaz. Hemen söyleyeceğim Paşa hazretlerine. Çağırıp bir kulağını büksün. Tasalanma sen. Hemen vazgeçer bu sevdadan.

— Sevda değil ki Şehvar'cığım. Sevda değil ki bu.

— Peki nedir?

Sühendan boğulur gibi hıçkırdı. Şehvar'ın kucağına düşüp, sesli sesli ağlamaya başladı.

— Bittik... Mahvolduk kardeşim.

Şehvar, kolonyalı mendille bileklerini alnını ovarken, meraktan titriyordu.

— Anlatsana kardeşim. Anlatsana ne oldu?

— Biliyorsun. Bizimki Reji'de muamelât memuru olarak çalışıyordu.

— Yoksa bir suistimal mi? diye sordu irkilerek Şehvar.

— Keşke öyle olsaydı da, bilseydik nedenini. Daha doğrusu insan biran hata ediyor. Belki biliyorsun, Hükümet Kapitülasyonları kaldırmış, Duyun-u Umumiye'yi de lağvetmiş. Reji hemen partiyi tutanların işine son verdi. İşlerimiz azaldı, kadroyu da azaltıyoruz diye. Bu bize ceza biliyorum. Zavallı Arif, günlerce üzüntüden yemedi, içmedi. Sonra Dahiliye Nezaretine başvurmuş. Allah başımızdan eksik etmesin, Talât Bey, hemen Şam civarında bir yerin mutasarrıflığını vereyim, yola çık demiş. Bizimkine gelse razıydı. Annem, bu yaştan sonra Arabistan çöllerine gidemem, yollarda ölürüm, dedi. Hani haklı da... Zaten yarı sakat. Bir de o aktarmalara katlandı mı, hücceten gider. Bırakalım desek, tek başına koskoca konakta perişan olur. Bu arada bizim Salacak'taki köşkü sattık. Kısa zamanda parası bitti. Elimizde kala kala annemin konağı kaldı. Geçen gün ona da alıcı getirdi Arif. Hiç denilecek bir para verdiler. Zavallı yeniden gitmiş Talât Bey'e... Yakınlarda bir yer istemiş. Biraz sabredin, çıkarsa, haber veririm, cevabını almış. — Yeniden başladı ağlamaya. — Biz bittik kardeşim. Köşk gitti. Yakındır konak da gidecek. Aç susuz kalacağız. Sokaklarda öleceğiz. Düşündükce çıldırasım geliyor. Birkaç parça pantantifim vardı. Rehine koymuştuk. Bugün sarraf haber yollamış. Üç güne kadar parayı getirmezlerse, pantantifleri satarım, diyor.

— Dur ayol. Hemen bunun için böyle perişan olmaya değer mi? Biz ne güne duruyoruz? Bir köşede birikmiş birkaç param var. Verirsin sarrafa, alırsın pantantiflerini.

— Bu çare değil ki kardeşciğim. Arif işsiz kaldığı sürece, bizim durumumuz perişan. Hadi bugün borçlanıp ödedik. Yarın ne yapacağız? Annem alışkanlıklarından vazgeçemez. Çocuğun iş sahibi olmasına da razı olmadık.

— Canım herşeyin çaresi vardır. Neden hemen bize gelmediniz? Paşa bir yardımda bulunabilirdi.

— Akraba olduğumuz için, bir kayırma durumu doğabilir diye düşündü Arif.

— Akrabamızı da kayırmayacağız da, başkalarını mı kayıracağız?

— Ah kardeşim. Yüreğime öyle su serpiyorsun ki.

— Hemen bu akşam konuşacağım. Senin derdin, benim derdim. En kısa zamanda bir çare bulur Paşa. Tasalanma sen.

— Teşekkür ederim Şehvarcığım. Çok teşekkür ederim. Yüreğime su serpildi. Gidip Arif'e muştuyu vereyim. —Kalktı. İpek feracesini ağlamaktan kızaran gözlerinin üstüne indirerek, kapıya yöneldi.

PAŞA YATAĞINDA HIÇKIRIKLAR

Paşa sofradan kalktığı gibi masasının başına geçip, kahvesini orda içmişti. Öyle yaptığı zamanlar, hiç konuşulmazdı. Şehvar bunu bildiğinden, yatağa girip uzandı. Uyumamak için çatındıkça çatındı. Paşa yerine uzandığında, belli belirsiz bir hıçkırık salıverdi. İlkin sezinlemedi Paşa. Sonra birden karısından yana dönerek, omuzunu okşadı.

— Uyumuyor musun?

— Uyuyamadım efendiciğim.

— Seni üzgün görüyorum.

— Bugün Sühandan geldi... Görseniz, yüreğiniz paralanırdı.

— Hayrola bir şey mi var?

— Arif Bey uzun zamandır işsizmiş. Bize gelmeye utanmışlar. Köşkten sonra konak da gitme tehlikesiyle karşılaşınca, kızcağız dayanamamış. Öyle bir ağlayıp çırpınıyordu ki efendiciğim. Düşündükce yüreğim yırtılıyor sanıyorum.

— Demek Arif Bey işsiz kalmış öyle mi?

— Evet... Reji'de kadro indirimi yapmışlar. Partici olduğu için, açıkta kalmış.

— Kalır kalmaz neden gelmemiş?

— Akraba olduğumuzdan çekinmiş.

— Partiden de tanırım Arif Bey'i. Çok dürüst bir çocuktur. Sen hemen yarın haber gönder. Gelip beni bulsun. Kısa zamanda bir olanak sağlarız.

— Teşekkür ederim efendim.

DÜŞ MÜ GERÇEK Mİ?

Dudak bükerek cebine soktuğu kâğıt parçasının böylesine bir değer taşıdığını yeni sezinliyor Arif Bey. İlk kez ezikliğinden sryrılıyor. Şemsiyesinin ucuyla ayakkabılarının burnuna vuruyor.

Çevresindeki rum, ermeni, yahudi ağızlı adamlar durmaksızın dil döküyorlar.

— Bizim şirkete vermeniz her bakımdan iyidir efendim. Çünkü biliyorsunuz, bizim ithalâtımız devamlıdır. Ötekiler belki daha iyi para veriyorlar. Ancak, bir seferlik içindir istekleri. Sonra yeniden müşteri aramak zorundasınız.

— Elinizde vagon tahsisi için permi olsun beyim. Müşteri ayağınıza gelir. Aramanıza gerek yok. Yeter ki, perminiz olsun.

— Ben vagon başına ikibin ikiyüz lira veriyorum beyefendi.

— Oho, o fiatlar geride kaldı çorbacı. Şimdi ikibin üçyüz verdim.

— Kaç vagon permisi var demiştiniz beyefendi?

— Her gün üç vagon...

Bunca konuşma içinde ilkkez dönüp cevaplamıştı Arif Bey... Ve ilkkez nasıl bir devlet kuşuyla karşılaştığını anlıyordu. Paşa'nın haberi üzerine yanına gidip, bir kâtiplik umarken, böylesi zenginliği hiç düşünmemişti. Bir vagon tahsisinin 2.500 lira olduğunu söylemişlerdi o'na. Böylesine havadan para kazanmak için ne yaptığını düşündü. Hiç... Gidip paşayı görmüş, her gün için üç vagon tahsisi permisi alıvermişti, beş kuruş yatırmadan. Yatırmasına gerek kalmadan. Çünkü parayı verenler, mal taşıtacak olanlardı. Bazen devletin kendisi. Permi, vagonun kiralanması anlamına geliyordu. Ve Arif Bey hergün üç vagon kiralamış durumdaydı. Birgün satamasa... Üç vagonun navlununu ödemek zorunda. İşte birkez daha battı. Ama, yağma yok. Baksanıza, çevresinde dönüp duranlara.

Sonunda fiat 2.500 e çıkınca, hafif doğruldu. Üstelik adam, on günlüğünü birden istiyordu. Arif Bey'le birlikte paraları alıp, permiyi vermek için, yabancı kumpanyanın merkezine yöneldiler.

Pasa daha kapıdan girer girmez gördü karısının gerdanındaki parıltıyı. Bir küçük güneş doğuyordu sanki ak gerdanıyla, boynunun arasından. Kocaman onbir ay gülüne benzer bir pantantif takmıştı. Paşa öyle bir armağanı hiç anımsamıyor.

Hafif kaşlarını çatarak baktı karısına. Şehvar, cilveli bir sokulganlıkla yere dikti gözlerini.

Gelenek olduğu üzere, odalarına çekilinceye hiç birşey konuşmadılar. Odaya girer girmez de, Paşa azarlayan bakışlarını sürdürerek, sert sert konuştu.

— Size böyle bir armağan verdiğimi hatırlamıyorum hanımefendi.

— Vermediniz ki, efendiciğim. Elbette hatırlamazsınız.

— Acaba bana açıklamada bulunacak mısınız?

— Elbette. Ben sizin darılacağınız bişey yapar mıyım? Biliyorum kızdınız, — dedi nazlı nazlı Şehvar. — Ama bana haksızlık ettiniz.

— Hanım, bu pantantif, bugünün parasıyla beşbin lira eder. Benim maaşım belli.

— Evet efendiciğim. Eder herhalde. Adınızı lekeleyecek bir durum olsa, ben sizden önce çarparım getirenin suratına. Ancak, sandığınız gibi değil.

— Yahu beni patlatacak mısınız?

— Bugün Sühendan geldi. Teyzemle birlikte. Koskoca teyzem nerdeyse ayaklarıma kapanacaktı. Düşünün efendiciğim. Bizim enişte beye vagon tahsisi vermişsiniz. Sayenizde pek çok para kazanmış. Üstelik gerisi de gelecekmiş. Hemen köşkü geri almışlar. Onartıyorlarmış. Şişli'de de bir apartıman

yaptırıyorlarmış. Bu pantantifi bana teyzem armağan etti. Rehindeymiş. Almışlar. Sanırım şimdi azarlamaktan vazgeçtiniz. — Yaklaştı. Sokuldu. Sakallarına sürdü pantantifi. — Vazgeçtiniz mi?

— Biz ne yaptıksa devlet için yaptık. Şehvar' ım. Almasaydınız, daha hoşnudolurdum.

— Bir rüşvet değil bu efendiciğim. Teyzem'in anneanemden kalma bir aramağanı. Biran aklımdan geçseydi sizin aklınıza gelen, hemen çevirirdim. — Daha bir sokuldu. — İsterseniz, yarın götürür veririm. Paşam rahatsız oluyor, derim. İnanın belki darılırlar ama, yine de veririm.

— Teyzenin olduğundan emin misin?

— A, hiç görmediniz mi?

— Peki... Demek artık rahatlar.

— Çok rahatlar efendiciğim. Teşekkür ederim. Çok teşekkür ederim.

Sarıldı Paşa'ya...

Yatağın başucundaki şamdanlar, kendi kendilerine söndüler. Paşa ve karısının mırıltıları, korudan şakıyan bülbüllerin seslerine karıştı.

HALKIN EKMEĞİYLE OYNAYANLAR

Şehremini yardımcısı İsmet Bey, elindeki listelerle Operatör Cemil Paşa'nın yanına girdi. Gözlerini Şehremini'nin gözlerine dikerek;

— Elimizdeki seferberlik yönetmeliğine göre, Şehremaneti depolarında en az yüzbin çuval un olması gerekiyor efendim.

— Peki bizde ne kadar var?

— Ancak bir haftalık Paşam. Onbeş bin çuval kadar.

— Demek en az yüzbin çuval un gerekli bir hafta içinde.

— Yönetmelik öyle diyor. Ama, bu savaş durumunda, un bulmak büyük bir sorun.

— Tam zamanında öğrendik bu durumu İsmet Bey. Aklıma gelen yol çıkarsa, biz bu işin üstesinden geliriz.

— Umarım efendim.

— Yanılmıyorsam, Talât Bey yarın da Romanya'da kalacak. Acele edersek, belki yetişiriz.

— Ne gibi anlayamadım Paşam.

— Romanya bir tahıl deposudur. Şimdilik bir iki ay idare edecek kadar depoları doldurursak, nefesleniriz.

— Evet efendim. Çok haklısınız. Ancak, Talât Bey'e nasıl haber ileteceğiz?

— Telgrafla... Hemen çekelim. Yazınız lütfen.

İsmet Bey, aldığı bir kâğıda Şehremini Paşa'nın söylediklerini yazmaya başladı.

— Beyefendi, Şehremenati adına Romenlerle görüşünüz. En elverişli koşullarla un gönderilmesini sağlayınız. İlk partinin değeri bildirildiğinde, bedeli Osmanlı Bankasıyla havale edilecektir. Saygılar...

İsmet Bey, yazdıklarına yeniden bir göz attı. Çağırdığı odacıyı acele postaneye yollayarak, döndü. Derin bir nefes aldı.

— Sanırım Beyefendi bu işi çözümler.

— Bana da öyle geliyor. Kendileri Dahiliye Nazırıdırlar. En azından bizim kadar karar vermek durumundadırlar. Kısa zamanda haberini alırız.

— Öyleyse bendeniz gideyim de, yakacak ve ilâç sorunlarına çözüm bulunması için çalışayım efendim.

— Hay hay... Çok iyi olur...

TALÂT BEY'İN PAZARLIKLARI

Romanya İçişleri Bakanının isteği üzerine, büyük un fabrikatörleri Talât Bey'e başvurdular. İki bakan, söylenen fiatlar üzerinde, hükümetlerin görüşlerini de bildirmek istermiş gibi birbirlerine bakıyorlardı. İlkin Manuliski, konuştu.

— Biz sayın Bakan'dan çağrı alınca, durumu aramızda kararlaştırdık. Yakın komşuluğun ve karşılıklı işbirliğinin gereklerini yerine getirmek istiyoruz. Size çuvalı 29 franktan, un verebiliriz.

— Ben ilk parti olarak 100 bin çuval isteyeceğim. Fiatı buna göre düşününüz.

— İsterseniz 1 milyon çuval alınız. Yapabileceğimiz indirimin en çoğunu yaptık. Ve inanınız sayın bakan, bu fiat dünya fiatlarının altındadır.

— Canım kimse kimseye dostluktan ötürü indirim yapmaz.

— Dostluktan ötürü değil sayın Bakan, — diye söze girdi Danunesko. — Burdan oraya ulaşım kolaylıklarından ötürü.

— Yani İstanbul teslimi 29 frank diyorsunuz.

— Öyle olsun sayın Bakan, — dedi gülerek Manuliski. — Buyurduğunuz gibi olsun. Arkadaşımızın sözleri böyle bir yeni indirimi gerektirdi. Sizin dostluğunuz sağolsun.

— Teşekkür ederim. Şimdi Şehreminine telgraf çekeceğim. Parayı adınıza havale etsin.

— Biz de hemen unları yükleriz efendim.

— Peki bundan sonrası için fiatlar değişecek mi?

— Az önce, 1 milyon çuval da alsanız, aynı demiştim.

— Oldu... Bu muştuyu da döndüğümde veririm. İstendiği anda un gönderebilirsiniz değil mi? Hani ilerdeki siparişler bakımından soruyorum.

— Karadeniz engel olmadığı her zaman göndeririz.

Gülüştüler. Talât Bey fabrikatörlerin ellerini sıktı. Ve onlar oracıkta, unların yüklenmesi için depolarına telefonla buyruk verdiler.

CEMİL PAŞA'NIN ZİYARETÇİLERİ

Kapıyı vurmadan girdiler. Cemil Paşa hemen toparlandı. Çünkü odasına kapıyı vurmadan sadece Nazır Beyefendi girerdi.

Yabancıları görünce duraksadı. Adamlar aceleyle kimliklerini belirttiler.

— Efendim bendeniz Hayrettin. Beyefendi de Süreyya...

— Müşerref oldum efendim. Buyrunuz.

— Sizden bir ricada bulunmaya geldik. Daha doğrusu Merkez-i Umumi tarafından gönderildik.

— Emrediniz.

— Estağfirullah. Ricamız şu... Duyduğumuza göre, 100 biner çuvallık partiler halinde un alıyor-

muşsunuz. Merkezi Umumi kararıyla, size bu unları biz sağlayacağız.

— Ya öyle mi, çok memnun oldum.

— Biz de böyle anlayışlı davrandığınız için memnun olduk. Takdir edersiniz ki, paramızın yurt içinde kalması bir zorunluluktur. Böylelikle dolaşım içerde meydana gelir. Gâvurların kazandığını biz kendimiz kazanırız.

— Haklısınız efendim. Doğrusu beni ellere muhtacolmaktan kurtardığınız için müteşekkirim. Hele bir de fiat konusunda anlaşmaya varırsak hayırlı bir iş yapmanın sevincine erişirim.

— Anlaşamıyacağımız bir şey yok efendim. Biz çuvalını 32 franktan vereceğiz.

— Ama Beyler, nasıl olur. Ben daha geçen hafta, çuvalını 29 franka aldım.

— Vallahi orasını bilmeyiz efendim. Bizim maliyetlerimiz yüksek. Merkezi Umumi de, bu kadar büyük paraların yurt içinde kalmasına kararlı.

— İyi ama efendim. Aradaki fark çok buyuktür. Hemen hemen iki ayda bir Şehremaneti açıktan 300 bin frank ödemekle karşı karşıya.

— Vallahi orasını pek bilemeyiz efendim. Biz de buyurduğunuz fiattan vermeyi çok isterdik. Ama yollarımızın kötülüğünü, uzak yerlerden getirilen buğdayların çok güç koşullarla öğütüldüğünü biliyorsunuz. Bütün bunlar maliyete bindiriyor. Ancak bu paranın ülkemiz kalkınmasına harcanacağı düşüncesi ferahlatıyor bizi.

— Özür dilerim efendiler. Bendeniz unu Romanya'dan getirtmeye devam edeceğim.

— Sanırım tartışma çok aceleye geldi Paşa Hazretleri, — diye kalktı Hayrettin Bey. — Siz bu sorunu biraz düşünseniz iyi olur.

— Bunun düşünecek yeri yok efendim. Şehremanetini durduk yerde zarara sokamam.

— Siz yine de bir düşünün, — diye diretti Süreyya Bey.

— Bir şeyin değişeceğini sanmıyorum.

— Son sözünüz bu mu?

— Evet...

— Teşekkür ederiz.

Biraz ikircikli, biraz öfkeli çıkıp gittiler. Cemil Paşa atlattığının kıvancıyla koltuğuna rahatca dayandı. «Kurnazlar,» diye düşündü. «Duydunuz yağlı kuyruk var, tümünüz sofraya çöküyorsunuz. Romanya'dan 29 franka getirttiğim una limanda el koyup, bana 32 franktan vereceksiniz. Öyle yağma yok.»

TALÂT BEY'LE KONUĞU

Kara Kemal, İaşe Nezaretinden, Dahiliye Nezaretine yollandı. Talât Bey'in odasına girip, karşısına oturdu.

— Senin bir huyun var ki Talât, zaman zaman çok tutuluyorum.

— Gene ne kusur işledim?

— İnsanlar konusunda genellikle yanılıyorsun. Ne zaman, birinin davranışından söz edecek olsak, ben bır çaresine bakarım der, savuşturursun bizi. Domuz derisinden post, gâvurdan dost olmaz buyurmuş atalarımız. Bu Abdülhamit uşakları hiç bir zaman bizi içten tutmazlar. Tutuyor göründükleri yer-

de bile, çelmeyi ne zaman takacağız diye beklerler. Asıl amaçları iş yapmak değil, bize kazık atmaktır.

— Dur yahu, yine ne oldu. İstanbul'un bütün gıda işini elinde topladın. Yoksa bir yerde kurabiyecilik, bakkallık gibi bir iş mi takıldı ki, bana çatıyorsun.

— Sen alay et bakalım. Hep alay ettiniz benimle. Savaş bitsin, şu benim zenginlerim fabrika üstüne fabrika kurmaya başlasınlar da o zaman, görürüz. Bu işler böyledir Talât... Gâvur gelmiş, yıllardır soymuş soğana çevirmiş bizi. Yatırım için sermaye gerekli. Ne ülkede bırakmış, ne insanda. Ne yapacağız? Onları kovduk gitti. Bu ülke böyle mi kalacak? Hayır efendim. Avrupalı bir daha kolay kolay giremez buraya. Girerse de adam gibi, kendisiyle rekabet edecek zenginlerimizin arasına girer. Yani eğer biz, bu savaş sırasında gerekli hazırlığı yapabilirsek.

— Bırak şimdi söylevi de, benimle çözümleyeceğin ne? Bunları çok dinledik. Tümümüz iman ettik. Biliyorsun. Ve işi üstünüze verdik. Sen, Cavit, Cahit, Karasu... Uğraşacaksınız. Başaracaksınız da...

— Alay etme, tekerimize taş koyan olmasa, başardık bile derim.

— Evet... Beyoğluda, Operet artisti Miloviç'in döşeğini banknotla döşeyerek... (13)

— Bunu ben de duydum.

— Duydunsa adamlarına dikkat et Kemal. Yarın bu leke tümümüzün alnına kara bir damga gibi yapışır.

— Bizim alınlarımız aktır Talât. Paraya hiç birimiz el sürmedik. Hiç kimse, bizden bir kuruşun hesabını soramaz. Öncekiler, rüşvet alıp Avrupalı'yı zengin ettiler. Biz edersek, yine Türk'ü zengin ede-

cegiz. Hem ne olmuş Miloviç'in yatağı banknotla dolduruldduysa. Orda mı kalmış. Piyasaya çıkmış hemen ardından. Kürk, mücevher ve apartmanla değişerek. Bu da bir şey değil mi?

— Peki peki seninle başolmaz. Başıma bir numaralı ekonomi profesörü kesildin.

— İşin kühnünü öğrendim kardeşim. Hızım ordan geliyor.

— Öyleyse söyle, benden istediğin ne?

— Şehremini olacak o adamına söyle, bizim Fırıncılar Şirketinden alsın unları.

— Olur... Söylerim...

— Sağol...

TALÂT BEY VE CEMİL PAŞA

Talât Bey, her zamanki sadeliğiyle Paşa'nın karşısındaki koltuğa oturdu. Odacı kahvesini koştururken, söze girdi.

— Buraya niye geldiğimi her halde tahmin ettiniz.

— Dairemizde zat-ı devletlerini görmek her zaman bize onur vermiştir beyefendi.

— Uzun uzun söz dolandırmayacağım. Buraya şu un hikâyesi için geldim. Bizim Kemal Beyin adamlarını fena halde haşlamışsınız.

— Haşlamadım. İsteklerini reddettim efendim.

— Keşke kabûl etseydiniz.

— Kabûl ettiğim takdirde ya sizden yeni ödenek istemem gerekiyordu. Ya da ekmeğin fiatına zam yapmalıydım.

— Canım okkasına on para zam yapsanız, kıyamet mi kopardı?

— Beyefendi yapmamak olanakları varken, zam yolunu seçmek bendenize doğru görünmedi.

— Anlıyorum. Bu görevi kabûl ederken ileri sürdüğünüz koşulları anımsatmak istiyorsunuz. Onlar yine devam etmekte Paşa. Ben söz verdim. Fakat, durumu biliyorsunuz. Kemal Bey, en yırtıcı arkadaşlarımızdan biridir. Bir şeyi kafasına koydu mu, önüne geçmek hemen hemen olanaksızdır. Ben daha çok sizi ve bu beldeye yapacağınız hizmetleri düşünüyorum. O yüzden ricaya geldim.

— Beyefendi çok iyi bilirsiniz ki, emirlerinizi yerine getirmek benim görevim...

— Hayır Paşa... Rica ediyorum. Bu dileğimi yerine getiriniz. Bundan sonrası için daha rahat çalışmanız konusunda size söz veririm.

— Benden bunu istemeyiniz efendim. Elimdeki olanakları sonuna değin zorlayarak, hiç olmazsa ekmeğe zam yapmayacağım.

— On paradan bişey çıkmaz ki...

— Beyefendi, bizim ailelerimiz çoğunlukla salt ekmekle doyar. Bu yüzden evlere, günde üç-dört okka ekmek girer. Sorunu bir de bu yönünden alacak olursak, 30 - 40 para az değil. Hatta bana sorarsanız, çoktur.

— Demek sizi kandıramadım.

— Özür dilerim. Yapabileceğim bir buyruğunuz olduğunda, kesinlikle yerine getireceğimden güven duyunuz. Ama bu doğrudan doğruya kentin sakinlerine ilişkin bir sorun.

— Anlıyorum. Pek güç bir durumda kaldığım için rahatsız etmiştim.

— Dilerseniz istifaya hazırım.

— Öyle hemen kaçmak yok Paşa... Durun bakalım. Belki Kemal Bey'i kandırırım. Kandırır da, yakanızı elinden kurtarırım. Çünkü bilirsiniz, sizi Enver olsun, Cemal olsun pek severler ve tutarlar.

— Sağolsunlar. Siz de sağolun.

— Şimdilik hiç kaygı duymadan, konuştuğumuz üzere görevinize devam edin.

— Başüstüne...

Geldiği gibi çıktı gitti Dahiliye Nazırı. Cemil Paşa, bir süre ardından baktı. Sonra yeni bir parti un getirtmek için gerekli yazıyı hazırlamaya başladı.

HÜKÜMET TOPLANTISINDA UN SORUNU

Kara Kemal toplantı başlamadan Talât Bey'in yanına yaklaşıp, kaş göz işaretiyle son durumu sordu. Talât Bey, omuzlarını silkip, ellerini yana açarak;

— Olmadı birader, — dedi. — Bir türlü yola getiremedim.

— Bak ben nasıl yola getiririm o'nu.

— Adam, Romenlerle anlaştım, diyor. Bana 29 franktan un verecekler. Bizimkiler de versin, istedikleri kadar alayım.

— Bizimkiler nerden verecek? Verirse, Şirkete ne kalacak? Sen hiç bunları düşünmüyorsun. Zaten bu son zamanlarda bize bir şey oldu. Oldu ya, nedir bir türlü tam kestiremiyorum. İktidara geçmiş olmanın lağarlığı mı, yoksa tekerimize çomak sokanların oyununa gelmek mi, çözemedim.

— Şimdi bunları sıralamanın anlamı ne?

— Yahu biz tam iktidar olmadığımız zamanlar, daha güçlüydük inan. Şimdi ulusal bir ekonomi kuralım, diyoruz. Herkes karşımıza dikiliyor.

— Bu doğal Kemal... İşin ucunda para var. Para olan yerde de pislik. Bakalım herkes pisliğe bulaşmak ister mi?

— Ben gırtlağıma kadar battım o pisliğin içine. Battım ve ordan en verimli şirketleri kooperatifleri çıkarttım.

— Banka işi nasıl gidiyor.

— Çok iyi... Topal İsmail Hakkı'nın zengin ettiği o genç bile 10 bin lira yatırdı işe. Sen bunları bırak. Konuyu çevirme. Şehreminine söz dinlet önce.

— Yapmam, diyorsa?

— Çeker alırsın adamı ordan. Ya da bırakırsın bana. Teşkilât-ı Mahsusa'dan birini yollar, koltuğuna ıhtırıveririm. Olur biter...

— Koskoca Başkent'in Şehreminine mi?

— Neden olmasın...

— Hadi gecikmeyelim. Toplantı başlıyor, içerde konuşuruz.

TOPLANTI SALONUNDA

Kara Kemal hızını alamamıştı.

— Hepinize birden söylüyorum beyler, — dedi. — Ya bu deveyi güderiz ya bu diyardan gideriz. Beklemekle, hainlerin ağzına bakınakla yürümez bu işler.

— Ne haini? Kim bakıyor?... — diye atıldı Enver Paşa.

— Biz kimleri devirdik iktidara gelirken? Abdülhamit'i, İngiliz Kâmil'i ve bir de bu ikisinin ruh gibi adamı Şeyhülislam Cemalettin Efendiyi öyle mi? Sonra ne yaptık. Tutup o şeytan herifin damadını Başkent'e Şehremini. Herifin kayınpederini Mısır'a sür. Sonra ondan hayır bekle. Yok beyler. Böyle olmaz bu. Böyle yapmaya kaldınız mı, bana bırakıp gitmek düşer.

— Dur bakalım Kemal Bey, işin aslını bir öğrenelim, — dedi Cemal Paşa. — Sözünü ettiğin adam, bize sadakatla hizmet etmektedir benim bildiğim.

— Sen öyle bilmeye devam et Paşa. Benim bildiğim de biz Parti adına hangi fikri ortaya atıp da uygulamaya geçsek, engellemek için elinden geleni yaptığıdır.

— Örnek verebilir misin? — diye sordu Maliye Nazırı Cavit Bey.

— Sen benden iyi biliyorsun. Birlikte kararlaştırdık parti adına davrananlara olanaklar tanımayı. Tutturduk da... Evet arada zıpırlık edenler oldu. Ben hesaplarını yaptım, bu zıpırlıklar bile piyasaya belli bir canlılık getirdi.

— Canım şu soruna gelelim, — dedi Cemal Paşa sabırsız sabırsız.

— Gelelim beyler. Şehremini Operatör Cemil Paşa, Merkez-i Umumi kararlarına aykırı davranmıştır. Hemen hesabı görülmelidir. Ya sizin pek sevdiğiniz hukuk yoluyla. Ya da biz devrimcilerin Teşkilât-ı Mahsusasıyla...

— Ben adamın tutum ve davranışından çok hoşnudum. İstanbul'u, İstanbul'a yaraşır bir hale getirmek için elinden geleni yapıyor.

— Evet Cemal, ben de işin burasında pek direnmiyorum. Ama, bizim düşüncelerimizi yıkmak için

de elinden geleni yapıyor. Neymiş efendim, zarara biz uğrayalım. Devletin milyonları, gâvurlara gitsin.

— Rüşvet falan mı yedi?

— Yok. Anlaşmayı Talât yapmış. Yiyemez. Ama bunlar eski hainlerdir. Rüşveti yediklerini isbat bile mümkün değildir. Ancak düşüp, yurtdışına gittikten sonra en gözde yerlerde köşk, konak sahibi oldukları meydana çıkar.

— E, madem ortada bir rüşvet kokusu da yok, — diye diretti Cemal Paşa.

— Milyonların yabancılara gitmesine ne diyelim? Olmadığı nerden belli demekten öte. Neymiş efendim, bizimkiler çuval başına 3 frank fazla istemişler. Laf mı bu? Milyonların yurt dışına taşınması için yeterli gerekçe mi? Biz gâvurun ucuzuna akıp gideceksek, ne gerek var ulusal bir tüccar zümresi yaratmaya? Elbette bu işi yıllar önce yapmış Avrupalı, bizim kalkınmamamız için elinden geleni yapacak. Ve elbette bizimkilere göre fiat kıracak. Ardardına iflâs eden yerli fabrikaların öyküsünü az mı dinledik? Üstelik biri de bu herif'i nâ şerif'in babası.

— Anladık anladık. Talât birkez konuşsun adamla.

— Konuştum. Olmaz diyor.

— Ve o olmaz dedi, diye, Talât Bey kardeşimiz de boynunu büküyor. Tutup adamı kulağından atacak yerde. Yarın bu durum duyuldu mu, biz hiç bir devlet dairesinde sözümüzü geçiremeyiz arkadaşlar. Herkes, namusuma sığınırım deyip, yaradana sığınarak verir şamarı suratımıza. Eşekten düşmüş karpuza döneriz. Koskoca Dahiliye Nazırı'nın, İaşe Nazırı'nın hatırını bir kıyıya koyun. Merkez-i Umumi-

nin kararlarını kulak arkası eden bir adam yerinde tutulursa, bu işin sonu geldi demektir.

— Belki Paşa haklı, — diye söze girdi yeniden Enver Paşa. — Fakat madem Merkez-i Umumi kararı sözkonusudur. Haklı sayamayız.

— Hah şöyle yahu. İçinizde bir tane doğru dürüst partici çıktı.

— Hepimiz particiyiz Kemal. Ancak, doğruluk da en başta gelen niteliğimizdir. Madem herkes aynı karar üstünde birleşti. Siz Şehremini'ni bana bırakın.

— Ama işi savsamak yok. Yarından sonraya kaldı mı bu, benden günah gider.

— Kalacağını sanmam. Yarınlık izin verin de.

— Şu Merkez-i Umumi kararı olmasaydı, — diye boynunu büktü Enver Paşa.

— Karar olsa da, ben adamın yerinde bırakılması oyundayım, — dedi Cemal Paşa. — Zırt diye adam harcarsa, bu kez işlerin tümünü ödleklerin eline vermiş oluruz. Bu da büyük bir tehlike yaratır. Kimse kendi görevini gerektiği gibi yapamaz.

— Biz de kimseden böyle iş istemiyoruz. Hele partili değilse. İstediğimiz Merkez-i Umumi kararlarının tam yerine getirilmesidir. Getirmeyen de kim olursa olsun, isterse içimizden biri, icabına bakılmalıdır.

— Tamam arkadaşlar. Bu konuyu kapatalım. Gündeme göre, Almanya'dan yapılacak yardımların niteliğini konuşacağız.

— Hay hay...

— Konuşalım.

— Bu sorunu Talay Bey nasılsa çözer.

— Çözerim arkadaşlar. Siz bana bırakın.

NECMETTİN MOLLA BEY'İN HABERİ

Merkez-i Umumi üyelerinden eski Adliye Nazırı Necmettin Molla Bey, kapıdan girdi. Cemil Paşa ayakta karşıladı konuğunu. Elini sıkıp oturturken;

— Çok uzun zaman var ki, dairemizi onurlandırmadınız. Ben de gücendirecek bir şey mi yaptım. diyordum anımsadıkca.

— Aman efendim. Savaş fetvası, bizim iki ayağımızı bir papuca soktu. Dostlarımızı bile ziyaret edemez olduk.

— Haklısınız. Bizde de durum pek farklı değil.

— Kolay mı, bir koca Başkent'in yiyeceği, yakacağı, temizliği ve sağlığıyla uğraşmak? Onarımları zamanında yapıp her işin üstesinden gelmek.

— Bunlar bizim görevimiz efendim. Zat-ı devletleri de başta olmak üzere güven buyurup bendenizi tayin ettiğinize göre, yapmak önce size karşı borcumuz.

— Sağolunuz beyefendi. Sayenizde, Asitane Avrupai bir kent özellikleri kazanmakta.

— Destekleriniz ve yardımlarınız olmasa, hiç bir şey yapamıyacağımı biliyorum efendim.

— Gıda sorununu tereyağından kıl çeker gibi çözümlemizsiniz, duyduğuma göre.

— Gıda sorunu çok güç bir iş beyefendiciğim. Öyle kolay çözümlenemez.

— Çözümlenemez mi?

— Çözümlenir. Ama her çözüm belli bir süreyi içerır. Çünkü depolarınız ne kadar dolu olursa olsun, yenen şey. Kısa sürede biter elinizdeki. Akışı sürekli hale getirmedikce, sorunu çözmüş olamazsınız.

— Siz de getirmişsiniz anladığım kadarıyla.

— Getirmeye uğraşıyoruz. Sağolsun Nazır Beyefendi de bendenize çok yardım ediyorlar.

— Ediyor ya, Talât'ın başı iyice dertte.

— Benim yüzümden mi?

— Ne yazık ki evet.

— Bendeniz o'nu hiç bir zaman üzmek istemem. Bir buyrukları varsa, uygulamaya hazırım efendim.

— Oh yahu Paşa... Ben de dilimin altındakini nasıl söyleyeceğini düşünüp duruyordum. Birden öyle rahatlattın ki...

— Bizim işlerimiz devlet ödevidir Beyefendi. Geçiciliğine inanmazsanız, insan olarak bitersiniz. Nedir Talât Beyefendi'nin emirleri?

— Anladınız.

— Peki... Beni beş dakika bekler misiniz?

— Hay hay...

Cemil Paşa odacısıyla İsmet Bey'i çağırdı. Elleri karnının üstünde kenetlenmiş saygıyla dikilen yardımcısına acılı bir gülüşle baktı.

— Ben Necmettin Molla Bey'le çıkıyorum. Emanet size teslim, — dedi.

İsmet Bey ayakta öyle duruyordu. Hemen sümeninden çektiği bir kâğıda istifasını yazdı. Paltosunu, şapkasını giyip, bastonunu aldı. Konukla birlikte Emanetten çıktı.

TALÂT BEY'İN ÜZÜNTÜSÜ

Necmettin Molla Bey, tam kapıdan girerken yitiklere karşıtı. Talât Bey Cemil Paşa'yı ayakta karşıladı. Oturmaya kalmadan konuştu;

— Bu işin böyle bir sonuca varmasından kendi hesabıma çok üzgünüm Paşa Hazretleri. Kendi verdiğim sözlerle, sizin dürüst davranışınızı bir kıyıya bırakıyorum. Bunlar daha çok bizi bağlar. Ne var ki büyük baskı karşısında kaldım. Enver, Cemal ve ben başta olmak üzere, birkaç nazır daha senin Emanette kalmanı istiyorduk. Bir ara öteki arkadaşların da buna katılacağını sandık. Ne var ki, kim olduğunu senin de çok iyi bildiğin biraderimiz, «ya ben, ya Şehremini,» diye kestirip attı. Siz bu devlete büyük hizmetlerde bulunmuş bir insansınız. Daha da bulanacaksınız. Bundan kuşkumuz yok. Diretsek, kendi içimizde bir bölünme olacak. Kemal'i çok iyi tanırım. Hesaplı adamdır. Öyle kolay kolay, ağırlığını koyuvermez. Ve takdir edersiniz ki, bu arada hükümette bir bölünme, devletin başına çok iş getirir. Çünkü o yalnız değil. Savaş ilân etmişiz. Nazırların yarıya yakın bölümü çekilip giderse, başladığımız herşey yarım kalır. Biz düşünüp, doğru yolu bulmaya çalıştık. Karar vermek çok güç. Çünkü ya hükümetin durumunu bozacaktık, ya da sizin gibi dürüst bir insanı harcayacaktık. Politikanın fenalıkları burda da kendini gösterdi. Çok üzgünüm ama, sizi harcamaya karar verdik... Emin ol çok yakında Şehremanetine yeniden geleceksin. Yeniden hizmetlerinle devleti yücelteceksin. Şimdilik bir kıyıda durmaklığında yarar var. Sanırım beni anlıyorsun.

— Çok iyi anlıyorum Beyefendi. Bana verdiğiniz sözü ancak böyle çözebilirdiniz. Bendeniz de sizi güç durumda bırakmamak için, istifamı yanımda getirdim. Buyrunuz...

— Teşekkür ederim Paşa Hazretleri... Çok teşekkür ederim.

Kara Kemal, Şehremaneti Yardımcısı İsmet Bey'i, İaşe Nezaretine çağırdı.

— Bakın Beyefendi... Olayı biliyorsunuz. Sizi neden çağırttığımı da... Hiç sözü uzatmayacağım. Bizim Fırıncılar Şirketi, Merkez-i Umumi kararıyla kurulmuştur. Hayrettin ve Süreyya Beyler, partimizin değerli üyeleri ve kararımızın uygulayıcılarıdırlar. Cemil Paşa'nın anlamadığı bu işin bir yurt sorunu olduğuydu. Bu arkadaşlar, ilerde Partinin gösterdiği amaçlar çerçevesinde yatırım yapmak üzere ticaretle görevlendirildiler. Paraları kendi üstlerine geçirecek değiller. Nasıl ki siz, göreve Parti buyruğuyla gelip, hizmetlerinizi ülke için yapıyorsanız, öyle. Cemil Paşa ise anladığım kadarıyla, kendi kişiliğiyle uğraşıyor. Ben bunu yaparsam şöyle olur, yapmazsam böyle hesaplarının içinde. Bizim durumumuz böyle değil. En kısa zamanda Avrupalının karşısında rekabet olanaklarına sahip insanlara kavuşmalıyız. Bunun yolu da burdan geçiyor. Şehremini olursanız, Hayrettin ve Süreyya Beyler size gelecekler. Romanyaya un siparişinden vazgeçip, ellerindekileri almanızı önerecekler. Ne yapacaksınız?

— Alacağım efendim.

— Teşekkür ederim. Siz şimdi beni biraz bekleyiniz. Dahiliye Nezaretinden tayin emrinizi elimle alıp geleyim.

— Zahmet buyurmasaydınız.

— Bu ülkeye hizmet edeceklerin kuluyuz biz beyefendi. Onun için bu koltuklara geldik. Zahmet mi olur?

CEMİL VE ENVER PAŞALAR

Şehremanetinin teslim işlemlerini bitiren Cemil Paşa'ya haber geldi. Enver Paşa kendisiyle görüşmek istiyordu. Paşa hemen Harbiye Nezaretine çıktı.

— Paşa siz, halâ Harbiye Nezareti kadrosundasınız yanılmıyorsam.

— Yanılmıyorsunuz efendim. Kadrom burdadır.

— Bu boş zamanlarınızda hizmetlerinizden yararlanmak istiyoruz. Sağlık Müfettişliği göreviyle çalışmaya ne buyrulur.

— Bendeniz için hizmet önemlidir efendim. Kadro değil...

— Teşekkür ederim. Hemen özel dairesine buyruk vereceğim. En kısa zamanda tayininiz çıkacak. Bana öyle geliyor ki, yapacağınız çok iş var. Sizin gibi bilgili ve asıl önemlisi de bu bilgiyi kullanmayı bilen insanlar gerekli bize. Savaş arefesinde, hizmetinizden faydalanmak, mutluluk olacaktır.

— Devletime hizmet asıl benim için mutluluk olacaktır efendim.

— Şimdilik dinleniniz. İş çözümlenir çözümlenmez, size haber verilecektir.

— Teşekkür ederim efendim.

— Asıl ben teşekkür ederim.

FIRININ ÖNÜNDE

Hammal Musa kolunun yeniyle, alnındaki ter damlacıklarını sildi. Parıltılı bir gülüşle, İstanbul

göğünün maviliğini ışılattı. Sonra cebindeki mangırları şıngırdatarak fırının önüne yöneldi.

İki on paralık mangırı tezgâhtara uzatıp;

— Kes bakalım tazesinden yarım okka ekmek, — dedi.

Tezgâhtar, bir eline bıçağı, bir eline ekmeklerden birini alıp, tam keserken, gözucuyla mangırları saydı.

— Beş para daha vereceksin ağa, — dedi.

— Ne beş parası. Yarım okka istedim oğul.

— İyi ya, ekmeğin okkası elli para oldu.

— Daha sabahleyin kırk paraydı, ne çabuk?

— Valla orasını bilmem. Bize verilen emir böyle.

— Bırak şimdi alayı be yahu. Acıktık. Kes şu ekmeği de, kemirelim.

— Ekmekle alay olur mu ağa... Şehremanetinin kararı bu. Ekmeğin okkası elli para.

— Demek ki alay oluyor oğul. Demek ki oyun oluyor. Durduk yerde ekmeğe de zam yapılır mı? — Düşündü. İki yanına bakındı. Tezgâhtarın dedikleri gerçek olmalı. Her gelen bir kuruş uzatıyor. Tezgâhtar on para daha istiyordu. Cebinden bir on paralık mangır daha çıkardı. Uzattı. — Hadi biz bi kişiyiz. Bu fakir fukara ne yiyecek ağanın oğlu? Üç okka, dört okka ekmek alan ne halt yiyecek?

— Burda durursa iyi diyorlardı emmi. Durursa iyi derim ben de...

— Demek dahası da var ha, — diye kuşkuyla yarım ekmeğe sarıldı Musa. Ağzını kocaman açıp, kocaman bir lokmayı kopardı hart diye. Çiğneyip çiğnemediği belli olmadan, yutuverdi. Sanki biri gelip, ekmeğini elinden kapacakmış gibi.

Enver Paşa'nın Almanya'ya gittiği gün, Harbiye Nezareti Sağlık Dairesine uğradı Cemil Paşa. Kendisi için verilecek işi araştırıyordu. Çünkü daha istasyonda, uğurlarken, işinin olduğunu söylemişti Paşa. Zaman geçirmeden, Nezarete bu yüzden çıktı.

Sağlık Dairesi Başkanı, saygıyla karşıladı Paşa'yı. Kendisi ayakta durarak, oturttu. Sonra dosyasını çıkarıp, uzun uzun baktı.

— Hocam, — diye söze girdi. — Gitmeden önce Paşayla da görüştük. Hizmetlerinizden en iyi yararlanacağımız yerleri araştırdık. Bendeniz, burda Dairenin başına geçmeniz gerektiğini savundum. Ancak hangi rüzgârlar esti bilmiyorum. Paşa da önce benim düşüncemi kabullendiği halde sonra iş değişti. Sizi Müfettişlik kadrosuyla, Bağdat'a göndereceğiz. Crda savaş kızışmış durumda. Cerrah'a çok gereksinim var.

— Biz böyle konuşmamıştık Beyefendi. Biraz düşünmeme izin verilir her halde.

— Elbette efendim...

Oyalanmadan çıktı Nezaretten. Dahiliye Nezaretine uğrayıp, pasaportunu çıkarttı. Ve ertesi sabah ailesiyle birlikte trene bindiği gibi Cenevre'nin yolunu tuttu Cemil Paşa. Politik çekişmelerin içinde çok yorulmuştu. İsviçre'nin sakin, güzel havasında dinlenecek, ülkesine yapabileceği yeni hizmetleri düşünecekti! (14)

Topal İsmail Paşa, Maliye Nazırı Cavit beyin suratına baktı.

— Merkez-i Umumi'de toplanıp, şunu yapacaksın, diyorsunuz. Sonra gelip avucumuzu açtığımızda da, param yok.

— Para gerçekten yok Paşam.

— Bu söz yeni bir şey değil. Her Maliye Nazırı bunu söyler. Yine de işler yürür.

— Ben her Maliye Nazırı değilim. Olduğu zaman hiç sakınmadım. Hele seninki gibi bir işe. Demiryolu yap, diyoruz. Sonra da buyurduğun gibi, para vermiyoruz. En önemli iş seninki. Korkarım yarın asker göndermek işi tehlikeye girecek.

— O zaman da Merkez-i Umumi Topal İsmail'i suçlayıp, sallandıracak. Yahu siz de çok iyi dostlarsınız hani. Adamın düşmanı, böyle bir iş verip, sonra da, başının çaresine bak demez. Ben şimdi ne halt edeceğim?

— Söyledim Paşa. İnan ki, böyle ödenekler için değil, memur maaşları için bile parayı nerden bulacağımı bilemiyorum. Osmanlı Bankası, epeyce zamandır yüz çevirdi bizden. Kemal Bey'in İtibar-ı Milli'si kurulmuş olsa, ordan borç alırdım. Ne var ki, o da henüz para toplamakla uğraşıyor.

— İyi Cavit. Çok güzel söylüyorsun ama, Enver haber gönderdi. Pozantı bağlantısını en kısa zamanda bitirmezse, çekeceği var, diyor. Bana acele para gerek. Bu söylediklerinin hiç biri de çıkar yol değil.

— Biliyorum. Biliyorum ama, yapabileceğim bişey yok.

— Yahu, konak benim üstüme olsa satarım. Hiç gözünün yaşına bakmadan satarım ya, benim istediğimin yüzde birini bile karşılamaz. Ne yüzde biri, binde birini bile...

— Bu iş konak satmakla falan olsa, hepimiz satalım, avucuna sayalım Paşa.

— E, ne yapayım. Ordu malıyla ticaret mi?

— İşe yarıyorsa neden olmasın.

— Dur yahu, beni nerelere sürüklüyorsun? Aklımı karıştırma.

— Karışacak bişey yok. Demiryolu gerekli. Demiryolu için de para gerekli. O da bizde yok. Bulmak zorundayız Paşa. Bulacağız ne yapıp, edip...

— Anlaşıldı Cavit. Senden deva bulmak mümkün değil.

— Kelin merhemi olsa, başına sürer...

Topal İsmail Paşa, sekerek çıktı Maliye Nezaretinden. Yol boyunda doluya koydu almadı. Boşa koydu dolmadı. Düşüne düşüne Sultanhamam'dan, Mercan yokuşuna sararken, Aparzade Necmi Bey'in manifatura mağazasının önüne geldi. Selânik'ten tanıştıkları için durakladı. Necmi Bey kapıya seyirtip, Paşa'yı buyur etti.

HER DERDİN BİR ÇARESİ VARDIR

Camlı maun masanın arkasındaki koltuğu gösterdi oturması için. İsmail Paşa, kaşlarıyla olmaz işareti verip, beri yandakine yerleşti. Necmi Bey, kahve söylemeye kendisi koştu. Nefes nefese döndüğünde kıvançla ellerini oğuşturdu.

— İyi anımsıyorsam, siz az şekerli içerdiniz.

— Unutmamışsınız. Teşekkür ederim.

— Unutulur mu efendim. Daha dün gibi herşey.

— Ticaret nasıl gidiyor?

— Partimizin buyruklarını yerine getirmeye çalışıyoruz. Manifatura piyasası tümüyle yahudilerin elinde. Kurtarmaya uğraşıyoruz. Ermeni ve Rumları azbuçuk temizledik sayılır. Yahudilerse, büyük uyum yeteneği gösteriyorlar.

— İşin en iyi yanını sizler seçtiniz Necmi Bey.

— Aman paşam, biz sizin buyruklarınızı yerine getiriyoruz.

— Benim dediğim de bu. Enver asker göndermek için sıkışır, benim tepeme biner. Acele demiryolu yaptır, diye. Sanki konağımıza patika yaptırıyoruz.

— Öyle bir kalkınma hamlesinin içine girdik ki efendim, insanın başı dönüyor.

— Sizin için iş yine de kolay. Sonunda bizden şu malları alın diye azbiraz yumuşak yüz istiyorsunuz. Üstelik biz almasak, alıcınız hazır. Bizim öyle değil ki. Hem para bulacaksın. Hem iş yapacaksın. İnsan şaşırıyor vallahi Necmi Bey.

— Yerden göğe haklısınız Paşam. Buyurduğunuz gibi, biz sonunda cebimizdeki kadar iş yaparız. Daha fazlası içinse, olmadı, deriz. Sizin öyle değil. Olsa da yapacaksınız, olmasa da. Doğrusu gerçekten çok güç...

— Hem de nasıl.

— İnsanın uykuları kaçar. Sonunda ticaret değil ki bu. Bir malı al, yığ, beklet, biraz fiat bulunca paraya çevir. Ya da olmadı, paraya gereksinimin var. Üç aşağı, beş yukarı sat, parayı cebine sok. Zarar

olursa bile keseden çıksın. Olmaz... Devlet kesesinden zarar çıktı mı haydi bu kez de yakanıza yapışırlar.

— Dur yahu... Dur Necmi Bey. İyi bir fikir verdin bana. Fikir senin olduğuna göre, bu işi birlikte yapalım.

— Aman paşam, benim demiryolu işine hiç aklım ermez.

— Demiryolu işi yapacağımızı kim söyledi?

— Sizin işiniz o değil mi?

— O... Yine o. Biz seninle ticaret yapacağız.

— Ticaret mi... Nasıl bir ticaret?

— Şimdi aklıma geldi. Üç aşağı, beş yukarı sat diyordun. Yahu benim elimde tonlarla şeker var. Daha tonlarca da gelecek Almanya'dan. Hem de çok ucuza gelecek. Ben bunları piyasaya versem. Daha doğrusu sana versem, sen piyasaya satsan. Benim elime para geçer. Depoyu hemen doldururum eski fiattan. Artanıyla demiryolu yaparım. Sen de bu fikrinin karşılığında biraz kazanmış olursun.

Necmi Bey ilkin duraksadı.

— Aman Paşa Hazretleri. Ben manifaturacıyım. Şekerle ne işim olabilir?

— Sen tüccar mısın, değil misin?

— Tüccarım.

— Öyleyse alır satarsın. Daha ne. Benden alır, başkasına satarsın.

Birden irkildi. Öyle ya. Ha kumaş satmış, ha şeker. Olmazsa demir ya da un. Ticaretin kuralı kazanmaktır. Böyle bir kazanç kapısı açıldıysa. Gülümsedi.

— Maden buyuruyorsunuz.

— Evet...

Paşa'nın yüzü gülmüştü. Başını salladı. Keyiflendi birden. Bir çözüm bulmanın, daha da güzeli para bulmanın coşkusuyla, sırtını okşadı Necmi Bey'in.

Oldu bu iş. Piyasada şeker kaça acaba?

Bilmem ki efendim. Bizim alış-verişleri kâhya yapar

Bizimkini de... Bir sor bakalım... Soruştur.

Necmi Bey yerinden kalktı. Muhasebecisi Moiz' in kulağına eğildi. Döndüğünde gülümsüyordu.

- - Epeyce bir zamandır şeker bulunmadığından, fiatı konusunda bir şey söyleyemiyorlar Paşa hazretleri...

— Tamam oldu. Ben okkasını 80 kuruştan vereceğim .sana.

— Nasıl buyurursanız.

— Sen kaça istersen sat. Hemen sipariş vereceğim. Gelir gelmez onları da sen alırsın.

— Emredersiniz efendim.

— Yalnız elimizdekinin tümünü bu haftanın sonuna kadar paraya çevirmeliyiz.

— Araştırırım efendim. Mümkün olan herşeyi yaparım.

— Size güvenim var Necmi Bey. Size rastladığım öyle iyi oldu ki. Kırk yıl düşünsem aklıma gelmezdi bu iş benim. Bakın, tüccarın hasıyla konuşmak bile kârlı çıkarıyor insanı. Hadi hoşca kalın. — Kalktı. Tam kapıya yönelirken durakladı. — Hemen bir depo tutun. Şekerleri oraya nakledelim. Ordu deposundan parça parça çıkarmak ayıp olur.

— Akşamüzeri size durumu bildiririm efendim.

— Sağolun...

BULUNMAYAN MALI KAÇA İSTERSEN SAT

— Alo!... Mösyö Atinopulos'u rica edecektim.

— Benim efendim. Kim arıyor?

— Aparzade Necmi?

— Emriniz?

— Şeker için konuşacaktım.

— Ne yazık ki yok efendim. Fabrikamız kapanmak üzere. Ben bulsam, kaça olursa olsun alacağım.

— Hiç mi yok?

— Maalesef..

— Bulsanız kaça alırdınız?

— Dedim ya kaça olursa olsun...

— Okkası 160 kuruş olsa bile mi?

— Evet. Öyle olsa bile...

— Ne kadar istersiniz?

— Beyefendi, şaka yapmıyorsunuz değil mi benimle...

— Hayır efendim. Çok ciddiyim. Ne kadar lâzım?

— On ton ..

— Oldu. Osmanlı Bankasındaki hesabıma bedelini yatırın. Makbuzuyla adamlarınızı yollayın. Şekeriniz emrinizde...

— Sahi mi Beyim?... Ciddi mi söyliiyorsunuz?

— Elbette ..

— Daha istersem...

— İstediğiniz kadar.

— Şimdilik bu bana yeter. Öteki arkadaşların da ihtiyacı vardır diye sormuştum.

— Onlar için de şimdiden söz verebilirim.

— Tamam efendim. Ben tanıdıklara bildiririm. Sizi Tanrı gönderdi.

— Aman efendim. Bundan sonra sürekli çalışacağız. İstediğiniz zaman, istediğiniz kadar şeker verebilirim size. Yalnız belki fiatlar değişir.

— Olabilir efendim. Biz de mamullerimizin fiatlarını ona göre ayarlarız. Ben şimdi parayı yatırıp, kendim geliyorum. Öteki arkadaşlara da telefon edeceğim.

— Sağolun. Beni bir yükten kurtardınız.

— Sözü mü olur efendim. Elinizde ne kadar mal var?

— Şimdilik 1.700 ton kadar.

Necmi Bey telefonu kapadı. Atinopulos ellerini oğuşturarak, yeniden açtı telefonu;

— Antonyadis!... Dinle... Aparzade Necmi Bey şeker veriyor. Okkası 160 kuruştan. Ben on ton kapattım. İstersen... Tabii isterim mi diyorsun. Öyleyse hemen parayı Osmanlı Bankasına yatır... Olur birlikte gideriz. Sen Yanko'ya haber ver. Ben de şimdi Viris Foti'yi ararım. Nomiku komşusudur. Biz ötekilerden önce kapatmış oluruz. (15)

Necmi Bey bir kaç yere daha telefon etti. Sonra kardeşi Fahri'yi çağırdı.

— Gel Fahri. Bundan sonra buraya sen bak. Ben Moiz'le, depoya gideceğim. Şeker işine giriyoruz. Ve bundan sonra da o işi sürdüreceğiz.

— Ağabey, sonunda bir çapanoğlu çıkmasın da.

— Çapanoğlunu bile susturacak kadar para çıkacak bu işten Fahri... Düşün sadece bugünkü kazancımız 800 bin lira...

— 800 bin lira mı? Mümkün değil.

— Devri iktidarımızda neler mümkün değil ki kardeşim. Hadi şimdilik hoşcakal.

MAHALLE BAKKALINDA

Şirket-i Hayriye'den emekli Nizamettin efendi, sıranın kendisine gelmesini söylene söylene beklemişti. Şeker çuvalının başına geldiğinde, tükenmek üzere olduğunu görüp, heyecanlandı. Çevresindekilere duyurmak istercesine konuştu öksürüklü sesiyle.

— Bir okka da bana ver oğlum.

— Çok gelmez mi baba.

— Az bile gelir. Eskiden çuvalla alırdık biz bu mereti. Şimdi okkaya düştükse suç bizim değil. Bizi bu hallere düşürenlerin.

— Tamam baba. Buyur. Ver bakalım 250 kuruş.

— İkiyüzelli kuruş mu? Delirdin mi sen oğlum. Daha geçenlerde otuz kuruştu şekerin okkası...

— Otuz kuruştu ama yoktu babacığım. Şimdi 250 kuruş ve var. Hangisini seçersin.

— 100 dirhem ver oğlum. 100 dirhem ver de ölümlük saklayalım.

— Nasıl isterseniz.

— Hadiyin yahu, — dedi arkadan biri. — Biraz çabuk olun.

— Oturmuyoruz ya burda Beyefendi.

— Hadi çeneyi bırak da iki okka tart bakalım.

— Okkası 250 kuruş, biliyorsunuz değil mi?

— Canım kaça olursa olsun. Tart dedik...

Tüccardan Numan Hamit Bey, doğru «Senedat» servisine yöneldi. Servis şefi Antropulos, hafif ayağa kalkarak karşıladı müşteriyi. Numan Bey göğsünü bankoya dayayarak güvenle sordu.

— Kredi için haber göndermişsiniz. Sanırım işlemler tamamlandı.

— Bizim servis olarak hemen hemen tamam efendim. Yalnız bir küçük nokta kaldı. Savaş durumundan beri, Banka bir karar almış bulunuyor.

— Kredi vermekten vaz mı geçti?

— Aman efendim. Sizin gibi tüccara da kredi verilmezse, banka ticaretini nasıl yürütecek? Elbette vazgeçmiş değil.

— Bir karardan sözettiniz?

— Şimdi, bütün krediler için kefil şartını koydular efendim.

— Kefil mi? Ben mi kefil arayacağım çarşıda? Hamitbeyzade Numan... Özür dilerim, krediden vazgeçsem daha iyi olacak galiba...

— Vallahi bunun bir sakıncası yok beyefendi. Herkes kefil veriyor. Hem size kefil olmayacak tek kişi bulunmaz bu Adapazarı'nda.

— Madem bundan eminsiniz, neden kefilsiz vermiyorsunuz?

— Banka işlemlerini bilirsiniz efendim. Bir formalitedir bu.

— Eğer size güvenip, bir işe girmeseydim, zor razı ederdiniz beni. Ama, bugün paraya ihtiyacım var... Dediğiniz olsun.

BAZEN KEFİLLİK İTİBAR KAZANDIRIR

Numan Bey, hışımla yürüdü çarşı caddesine. Bankanın hemen karşısında uzanan cadde, tüccarların kümelendigi bir yerdi. Ve Numan Bey'in mağazası, caddenin sonuna geliyordu. Düşünceli düşünceli yürürken, İbrahim Nuri Bey önünü kesti.

— Sıkkın görünüyorsunuz Numan Bey?

— İyi bildiniz. Biraz canım sıkıldı.

— Hayırdır.

— Hiç hayır değil. Bu adamlar bize nefes aldırmamaya karar verdiler galiba.

— Hangi adamlardan söz ediyorsunuz efendim?

— Bankacılardan. Bir kredi için anlaşmıştık. Bugün herşey hazır dediler. Gittim. Kefil istiyorlar. Şimdiye kadar hiç böyle bir istekleri olmamıştı.

— Eh, savaş hali bu. Kendilerine güvence almak hakları. Kızmayın mirim. Size kefil olmak, insana onur verir. Sıkıntınız buysa, hadi hemen bankaya gidelim. Bu onuru bana bağışlayın hiç olmazsa.

— Teşekkür ederim. Hani işi ayarlamamış olsam, vazgeçerdim ben bu krediden.

— Yok canım. Neden vazgeçeceksiniz. İnadına almak gerekli. Siz almazsanız, ben almazsam, daha da sevinirler. Çünkü bu paraları hemen ötekilere aktarırlar. Sonra biz partide konuştuk mu, istemiyorsunuz, derler.

— Evet. Bu da var...

— Öyleyse, haydi gidelim. Hemen imzayı atıp, krediyi çekelim.

— Teşekkür ederim.

İki ünlü tüccarın yan yana kapıdan girdiğini gören Antropulos, yerinden fırlayıp, kredi dosyasını kucakladı. Yan yan ilerleyerek, Müdürriyete yöneldi. Müşteriler de onu izlediler. Birlikte odaya girdiklerinde, Amramyan hemen yer gösterdi. Oturdular. İbrahim Bey, biraz da alaylı bir biçimde konuyu açtı;

— Artık tek tek bize güveninizi yitirmişsiniz Mösyö Amramyan. İkişer ikişer borçlandırmaya başlamışsınız.

— Beyefendi takdir buyurursunuz ki, biz Müdüriyet-i Umumiye'nin emirlerini uygulayan memurlarız. Bize böyle talimat geldi. Size karşı zor durumda kaldıksa bağışlayın.

— Şaka ettik canım, — diye söze girdi Numan Bey — Elbette yukarının emirlerine göre davranacaksınız. Fakat bizim durumumuzu da bir düşünün. Çünkü biz şimdiye değin, söz üzerine iş gördük. Birden böyle kefil mefil denilince, afallıyor insan.

— Haklısınız. Çok haklısınız. Ben de bunu söylemek istiyordum.

— Doğrusu bu kefil korkusundan pek çok insan kredi istemekten vazgeçebilir.

— Ben vazgeçmiştim, — dedi Numan Bey. — Eğer bugün için bağlantım olmasa, çoktan vazgeçmiştim. Aslında bu bizi ucuzlamaktır.

— Ticaret konusunda ucuzlamak olmaz efendim. Bu bir formalitedir. Emin olun bize kalsa hiç gereği yok. Ne var ki, memurların durumunu bilirsiniz.

— Tabii efendim. Yukarısı ne derse yapmak zorundasınız.

— Teşekkür ederim efendim. Bir yanlışlık olduğunu kabul edeceğinizden emindim.

— Yani kefil istemiyor musunuz?

— O anlamda değil.

— Peki ne anlamda, — diye söze girdi İbrahim Bey. — Yoksa bizim kefaletimiz muteber değil mi?

— Aman efendim o nasıl söz. Siz, İbrahim Nuri Bey, bizim gözümüzde altınla eşitsiniz.

— Öyleyse Mösyö Amramyan, hemen imzalarımızı atalım da bitsin bu iş.

— Deminden beri anlatmak istediğim de bu efendim. Müdüriyet-i Umumiyenin emri, kefaletin bir Hristiyan tüccar tarafından verilmesi koşulunu ileri sürüyor.

— Bir Hristiyan tüccarın kefaleti mi? — Sorusuyla ayağa kalktı İbrahim Bey. — Yürüyün Numan Bey. Size gerekli olanı aramızda toplarız. Bu bankayla iş yapılmaz.

Numan Bey öfkeyle baktı şefle müdüre. Hiç seslerini çıkarmadan, dışarı uğradılar. Karanlıktan günışığına çıkmış gibi sendelediler Bankanın önünde. İbrahim Bey, Numan Bey'e baktı. Numan arkadaşına. Sonra ikircikli, öfkeli ve hınçlı yürüdüler cadde boyunca.

MAĞAZADA TOPLANTI

İsmail Hakkı Bey, mağazasının önüne attığı sandalyasında bacak bacak üstüne atmış, nargilesi-

ni tokurdatıyordu. İki ünlü tüccarın öyle kararsız geldiklerini görünce doğruldu. Kâtibine işaret ederek iki sandalye koşturturken;

— İkinizi birlikte Mağazamızda görmek ne mutluluk. Buyrun, birer kahve içelim.

— Oturmasaydık, — dedi Numan öfkeyle.

— Neden oturmayacakmışsınız?

— Biraz canımız sıkkın da...

— Ben de bunu sezinlediğim için oturmanızda diretiyorum. Lütfen buyrun.

— Peki oturalım, — diye çökerce sandalyeye yerleşti İbrahim.

— Hay'rola, bir aksilik mi oldu?

— Aksiliğin büyüğü... Bizi boğmak istiyorlar.

— Anlatsanıza beyler!

Numan Bey, İbrahim'in konuşmasına bıraktı. Birkaç cümleyle özetledi başlarına geleni. İsmail Hakkı, ikisine de şöyle bir baktı.

— Boşuna dememişler, domuz derisinden post, gâvurdan dost olmaz, diye. Amaçları apaçık.

— Ne demek oluyor bu. Nuribeyzade İbrahim, Hakkıbeyzade İsmail ve daha nicelerinin imzası geçerli sayılmıyor da, Hristo'nun, Barakyan'ın imzaları bize destek oluyor. Daha dün kapımızdan geçinenlerin ayağına gidip, yalvar yakar mı olacağız?

— Sorunu böyle düşünmeyelim beyler. Kapımız kapanmış demek. Önem olan böyle kısa öfkeler değil. Onlar da bizim gibi tüccar arkadaşlardır. Önemli olan Osmanlı Bankasının, onun ardındaki İngiliz, Fransız sermayesinin düşünceleridir. Biz Alman yanlısı olarak savaş ilân edersek, her türlü kaynağımızın kesileceğini bildiriyorlar.

— Bizi böylesine kaynaksız bırakanların Allah cezasını versin.

— Bu da çözüm değil, — dedi İbrahim Bey. — Bir çözüm bulmak gerekiyorsa, arayalım. Ya mağazaları kapatacağız. Çünkü kredi alamazsak, geniş alımlarda bulunmak olanağımız yok. Tükeniriz Hristiyanların karşısında. Arkalarında banka var. Ya da gidip adamlara rica edeceğiz. O zaman da tam anlamıyla teslim olmuş duruma düşeriz İsmail Bey'in buyurduğu gibi.

— Bakın benim aklıma ne geliyor! Diyorum ki, bir banka da biz kuralım.

— Banka!.. Biz!

— Neden olmasın, — diye Numan beyin şaşkınlığını yanıtladı İbrahim. — Başka türlü öcümüzü alamayız bu gâvurlardan. Toplanırız. Anlatırız arkadaşlara durumu. Birkaç yıl para biriktiririz oldu.

— Öyle ya. Birer kez İstanbul gezilerinden vazgeçsek, gerekli birikimi sağlarız.

— Belki de bilmeden bize iyilik edecekler.

— Durun, ben biraderi de çağırayım. Bilirsiniz bu işlere aklı erer, — dedi İbrahim Bey. Yerinden doğruldu. O doğrulur doğrulmaz yetişen kâtibe; Bizim biraderi çağırıver oğlum, — dedi.

Kâtip seyirtti.

Numan, bir süre dalgın ardından baktı seyirtenin. Sonra birden dikildi.

— Ben onbin lira korum bu işe.

— Ben de, — diye söylendi İbrahim bey. — Korum ve bu ucuzlamanın öcünü alırım onlardan. Durdukça koyuyor inan olsun. Durdukça öfkem artıyor. Kedinin fareyle oynadığı gibi oynadılar bizimle. İkimize üçümüze birden anımsattılar hangi

yolu tutacağımızı. Pekalâ önceden söyleyebilirlerdi. Pekalâ Numan Bey ben bu işten vazgeçtim, diyebilirdi. Hayır. Tümümüzü çağıracaklar ve toptan siz işe yaramazsınız arkadaşlar, diyeceklerdi. Bizim has adamlarımız alıp satacak Adapazarı'nın malını. Sizin ocağınızı söndürürüz.

— Zor söndürürler, — dedi Mustafa Nuri Bey. — Olan biteni hemen duydum. Benim aklıma gelen, sizin de aklınıza gelmiş. Bırakın biriktirmek için beklemeyi. Hemen kurarız bankayı. İsterseniz, ben işimi bırakır, gerekli işlemleri hemen tamamlarım.

— Acelemiz yok, — diyek kestirdi İsmail Hakkı.

— Acele etmeliyiz, — yanıtını verdi Mustafa. Sorgulu bakışlarını görünce, sürdürdü sözlerini. — Bizim bu acelemiz, Bankayı telâşlandırır. Yaptığından pişmanlık duyar. Bakarsınız, kendiliğinden gelip, kefilsiz kredi önerir.

— Biz hemen alacak mıydık?

— Evet. Rekabet sorunu iyi. Ama almamalıyız. Bir karar verirsek, sağlam uygulamalıyız. Biraz önce o yüzden dedim. Düşmanlık, kin olmamalı işimizde. Mustafa Bey iyi anımsattı. Biz akılla değil, kinle yola çıkarsak, kandırabilirler. Oysa bu kıvılcım bir yolun başlangıcı olmalı bizim için. Olursa en iyi cevabı vermiş oluruz.

— Haklısnız. Çok haklısınız Beyler. Hemen Mustafa Bey işe girişsin.

— Adını da ben veriyorum, — dedi Numan Bey. — Banka'nın yaptığının karşılığı olsun diye, Adapazarı İslâm Bankası, diye düşündüm. (*)

— Çok güzel...

•

(*) İlkin Adapazarı İslâm Ticaret Bankası olarak kurulan banka sonradan Türk Ticaret Bankası adını almıştır.

— Tam gerekli bir ad. Bir öfkeden bir kurum doğar bazen. Umalım, bizim İslâm Bankası da uzun ömürlü olsun. Gelişsin, büyüsün.

— Biz kararlıyız Mustafa Bey. Bundan sonra Osmanlı Bankası'na adım atanın ayağı kırılsın. Kendi payıma söylüyorum. Senetlerimin bedeli geldiğinde bile gidip almam.

— Ben de...

— Ben de...

— O zaman, kuruluşu hemen tamamlar, Adapazarı İslâm Bankasına devredersiniz hesaplarınızı. Ben gerektiği gibi boğuşurum Osmanlı Bankası'yla. Çünkü biliyorum, bu girişimden sonra ilkin alttan alacaklardır. Sonra da senetlerin tahsilini, bedellerinin ödenmesini geciktireceklerdir.

— Ne yaparlarsa yapsınlar. Bizimle başedemezler.

— Madem onlar bunu bir din sorunu haline getirdiler. Biz de getiririz. Aklı başında insan çok. Görürsün, yarın hatta bugün ortaklarımızın sayısı nasıl kabaracak.

— Hayırlı olsun beyler. Bendeniz, işlemleri tamamlamak için, gerekli yazıları hazırlamaya gidiyorum. Bir saat sonra, benim mağazaya uğrarsanız, imzanıza hazır olur.

— Oldu...

— Uğrarız.

— Öteki arkadaşlara da haber veririz. İlk ağızda katılmak isteyenlerle birlikte geliriz. (16)

BİR BORCUN ÖDENMESİ

Şehvar hanım feracesini açınca, gözlerinin kızıl-

lığı belirdi. Günlerdir ağlamaktan gözkapakları şişmişti. Durumu göstermemek için, başını yere eğdi. Arif Bey'le, Sühendan hanım, bakışlarını tavanın köşelerinde gezdirdiler.

Şehvar, çantasından çıkardığı mektubu elinde buruşturdu.

— Şükürler olsun, sağlık haberini aldım sonunda. Efendiciğim İsviçre'ye varmış.

— Aman buna çok sevindim hemşire. Kaç gündür biz de diken üstündeyiz.

— Bir iki kez bizim yazıhaneyi de kolaçan etti polisler, — dedi Arif. — Akraba olduğumuzu biliyorlar. Bilemezsiniz nasıl sıkıntı çektik.

— Bizi hiç boş bırakmadılar. Tam uyuyacağımız sırada çat kapı, polis. Çocukların yürekleri ağzına gelir. Annem, hastalıklı bir kadın. Öldü ölecek. Dinledikleri yok. Her defasında didik didik ediyorlar evi. Her defasında canımızı alacaklar gibi davranıyorlar.

— Paşa ne diyor? — diye sordu Sühendan. — Burda yapılanlardan haberi var mı?

— Hemen hemen olanları burdaymış gibi biliyor. Daha giderken öğütlemişti. Şimdi İtilafçılar bizim acımızı sizden çıkarmaya çalışacaklar. Metin olun, korkmayın, demişti.

— Yalnız sizden değil, bizden de çıkarmaya kalkışıyorlar hanımefendi.

— Hiç insafı yok bunların. Hiç düşünmüyorlar. Üstelik efendimin yurtdışında olduğunu da biliyorlar. Bir tek istedikleri var, bizim acı çekmemiz. Çünkü geçen gün polisler araştırırken, biri bağırıyordu. Her halde başları olacak. Asıl kadınlara bakın. Bu alçakların eski buyudur kadın kılığına girmek. Atlarsanız gözünüzü patlatırım, diyordu. Adamlar

onun üzerine nerdeyse bizi sıkıştırıp, yoklayacaklardı.

— 13 Nisan olaylarında bazılarının kadın kılığına girip İstanbul'dan ayrıldıkları söyleniyordu ya. O yüzden böyle davranıyorlardır. (*)

— Bilmem ki kardeşciğim. Neyin ne olduğunu anlayamıyor insan. Neyse. mektubu geldi de biraz rahatladım.

— Nasılmış bari, kendisi iyi miymiş?

— Teşekkür ederim. Çok iyimiş. Mektubu getiren adam, istersek bizim gidişimizi sağlayacakmış.

— Aman, — dedi Arif. — İnanmayın. Bir oyun olabilir bu. Sakın ilk ağızda niyetinizi belli etmeyin. Sizin ağzınızı arıyor olabilirler.

— Sağolsun efendiciğim gitmeden bunları düşünmüştü.

— Düşünmüş müydü? — diye sordu Sühendan.

— Evet. Demişti ki, benden haber getiriyoruz diye seni kolaçan ederler. Sakın inanma. Ben sana bir haber gönderecek olursam, yüzük mührümle imzalarım.

— E, bu mektup öyle mi?

— Evet...

— İyi... Bayağı rahatladım. Ne istiyor Paşa?

— İstersek, yanına gidebileceğimizi.

— İstersek ne demek?

— Adamın sınırda yakalanabileceğini düşünmüş olmalı. Mektupta sözler belirsiz, dağınık gibi. Ben de giderken söyledikleriyle birleştirerek çıkardım anlamını.

— Ya... Çok iyi. Ne düşünüyorsunuz?

(*) Bizim 31 Mart olayı diye bildiğimiz kalkışma girişiminden söz ediliyor.

— Olanak bulursak, gideceğim. Ancak çok kötü duruma düştük. Paşa gittikten sonra sanki çevremiz boşalıverdi. Evimizden çıkmayanlar, bir daha uğramaz oldu.

— Haklısın Şehvarcığım, — dedi Sühendan. — Ben bile uğrayamadım.

— Canım sizin işleriniz başınızdan aşkın. Uğramasanız bile önemli değil. Kardeşiz biz. Birbirimize kardeşten bile yakınız. Benim sözünü ettiğim ötekiler.

— Haklısınız hanımefendi. İnsanın, bir tanış yüz aradığı zamanlar oluyor. Yalnızlık güç. Fakat ben şu inşaatın başından ayrılamıyorum bir türlü. Öyle kötü zamanlara kaldık ki, sırtınızı dönseniz bişeyler çalıyorlar. Nerdeyse geceleri bile orda yatacağım.

— Haklısınız Beyefendi. Durum çok kötü. İnsanın en yakınları bile gözünü oymaya çalışır duruma geldiler.

— Şaşkına döndük vallahi. Hele polisler gelip-gittikten sonra çevremizdekiler daha bir azgın oldu. Biliyorsunuz, insan bir ihbarla sürgünü boyluyor.

— Acaba buraya gelmekle iyi etmedim mi?

— Yok canım. Bunu da nerden çıkardınız. Burası eviniz sayılır.

— Belki beni izlediler. Sonra sizi rahatsız etmesinler.

— Gerçi Paşa hazretleri herşeyi zamansız bırakıp gittiler. Biraz tedbirsiz davransam, bu hanın inşaatı bile öylece kalacaktı. Ama siz bizim akrabamızsınız. Elbette gelip gideceksiniz. Bundan ötürü başımıza bişey gelecekse, gelsin. Tasalanmayın.

— Teşekkür ederim. Çok iyisiniz efendim.

— Önemli değil. Niyetiniz ne zaman yola çıkmak?

Şehvar, sıkıntıyla çevresine bakındı. Söylemek istediklerinin utancıyla kızardı. Sonunda tek olanağa yapışıyormuşcasına Arif'in yüzüne baktı.

— Yol paramız iki bin lira tutuyor. Fakat bizim bunu ödememiz olanak dışı. Paşa da, gelen adamla para yollamamış. İlk fırsatta iade etmek üzere bu parayı siz verebilir miydiniz acaba?

— Ah, keşke verebilseydim hanımefendi. Az önce de dediğim gibi, herşey öyle zamansız oluştu ki, az daha batıyordum ben. İnanın mümkün değil.

— İnanıyorum efendim, — dedi Şehvar. Bir hıçkırık düğümlendi boğazında. Yerinden kalktı. Tek sözcük söylenilmesine olanak bırakmadan, kapıya yöneldi.

İHTİYAR KADIN VE EV SAHİBİ

Süleyman efendi çekinerek kapıyı vurdu. Yaşlı kadın, başörtüsünü hafif düzelterek açtı. Süleyman'ı görünce, araladı kapıyı.

— Gir yavrum.

— Teyze... Şey...

— Gir gir, konuşalım. Buyur...

— N'oldu, bir çare bulabildiniz mi? — diye sorarak girdi Süleyman efendi. Avluyu geçip, oturma odasına yöneldiler. Karşılıklı eski koltukların üstüne oturup, bakıştılar.

— İnsan yalnız kaldı mı, çaresiz oluyor oğlum.

— Peki ne yapacağız. Paşa hiç bu günleri düşünmemiş ki...

— Paşa hiç bir zaman kendini düşünmedi... İsmail Hakkı Paşa, hergün misk gibi hasekmek yollardı. Sormadan alamazdım. Bir gün kendisine söyledim. Hakkı Paşayı görmüş. Biz demiş, anamla ben, halkın yediğinden yeriz. Bir daha bize ekmek yollamayın.

— İyi ama, şimdi ne olacak. Biliyorsunuz, benim bu zamanda tek gelirim şu ev kirası. Ben de çok kötü durumdayım. İnanın söylediklerim yüreğimin sapına bir hançer gibi batıyor. Ne yapayım, çaresizlik. Geçen ay, Kara Kemal Bey'in Süreyya Beye, İsmail Hakkı Paşa'nın Necmi Bey'e ısmarladıklarını söylemiştiniz. İkisine de gittim. Biri kabûl etmedi beni. Öteki böyle bir borcunun bulunduğunu anımsamıyor. Hatta benim öyle bir ahbabım bile yok, dedi. Bu durumda elimden gelecek hiç bir şey yok takdir edersiniz.

— Ederim yavrum. Siz yerden göğe kadar haklısınız.

— Vallahi inanın, bu yaşınızda sizi rahatsız etmek istemezdim. Ama paşa birazcık da kendini ve sizi düşünseydi.

— Susun... Paşa koskoca Osmanlı Devletinin Sadrazamıydı. Öyle bir görevde olanın ne kendini ne de anasını düşünmeye hakkı vardır. Bir tek şey düşünürdü o. Ülkesi... Ülkesinin geleceği. Biliyor musun, zaman zaman bana da anlatırdı. Ana, derdi. Ana biliyor musun ne istiyorum? Ülkemizin her yanında, her insanı mutlu olsun. Zenginleşelim. Kalkınalım. Devletimizin gücü artsın. Sözümüz geçsin. Hep bunları düşünürdü benim oğlum. Başını bu yola koymuştu.

— İyi ama, bunlar olmadı. Tersine bırakıp gitmek zorunda kaldı. Siz de meydanda kaldınız. Bir tek dürüst arkadaşları yokmuş bunların. Baksanıza, koskoca paşalar haber göndermiş, tanımıyoruz diyor soysuzlar. Oysa verecekleri ne? Üç lira kira... Bir büyüklerinin anasına verilecek bir küçücük armağan. Bunu bulamadıklarını söylüyorlar.

— Onlar da haklıdırlar oğlum. Belki yoktur gerçekten. Hem benim oğlum, Talât Paşa, birgün bana yardım etsinler diye destek olmadı onlara. Gerektiği için öyle yapmıştır. Gerektiğine göre, ben çıkar giderim evinizden. Siz de satarsınız bu eşyaları. Borcumuz ödenmiş olur.

— Borcunuz ödenir ana. Bunu önce de söyledim. Borcunuz yok. Ben yoksulum. Yoksulun halinden bilirim. Yok diyorsanız, gerçekten yoktur. Kendimizi hiç düşünmedi diyorsanız, doğrudur. Üstünde durduğum bu değil. İnan ki, senin üç aylık kiran, benim üç aylık geçimim. Daha ötesine dayanamam bu durumda. Üzgünüm. Evimden çık dediğim için değil. Çıkma. Oturabildiğince otur diyemediğimden. Hatta gelirken, undan yağdan bir şey getiremediğimden. Bir ana gibi has köşeye oturtamadığımdan. Çoluk çocuğumun gırtlağından bir lokma daha artıramadığımdan. Biliyorum acı bu. Acı ama gerçek Bu senin oğlun ve ötekiler hep soysuza mı yardım etmişler? Ne öyküler dinledik biz. Havadan vurgun vuranları, bir günde yüzbin kazananları. Bunların üç beş lira ödeyememesi, seni böyle, yoksul Süleyman efendinin insafına bırakması doğru mu?

— Kimbilir... Belki korkuyorlardır. Oğlum dürüst adamdı. Ama, aynı zamanda büyük adamdı. Zaman değiştiğinde büyük adamın dostluğu da güçle-

şir. Pahalı ve tehlikelidir. O yüzden çekiniyor, uzak duruyor olabilirler.

— Yok ana. Avuntu bu. Belki büyük adamdı. Belki dürüst adamdı. Ne var ki, seni bu duruma düşürdüğüne bakılırsa, avanak adamdı. İnsan koskoca Sadrazam olur da, anasını benim gibi yoksula muhtaceder mi? Etmez. Etmemeli.

— Dedim ya yavrum. Çıkar giderim. **Sen de eş**yaları satar, alacağını kapatırsın. Muhtaç değilim şükürler olsun. Borcumu ödeyecek malım çıkar burda. Bana gelince, her zaman öğündüm oğlumla. Yine öğünürüm. Beni böyle bıraktığı, gırtlağımdan haram lokma geçirmediği için. Devlet kesesinden bir haram kuruş geçirseydi bana, ölünceye bağışlamazdım. Teşekkür ederim o'na. Hayın desinler. Avanak deyin isterseniz. Ben yine de bildiğimi derim. Koskoca Sadrazam anası bu duruma düşüyor, sokağa dökülüp, aç kalabiliyorsa görev bittiğinde, daha çok adam gerekli demek ki... Benim oğlum gibi çok adam gerekli. Onların yaptığı gibi çok olay gerekli ki, kimse sokakta kalmasın. Kimse aç, açık olmasın.

— İyi ama, kimsenin cebi de haksız yere dolmasın.

— O yaptığına inandığı için yaptı. Desteklediğini gerektiğinden destekledi benim bildiğim. Herkes, hepimiz iyiliğini gördük Talât'ımın. Arkadaşlarının da...

— Ben hiç iyiliğini görmedim ana. Üç aylık kiramı ödeyememe zararından başka iyiliğini görmedim. Anasısın, sen de iyiliğini görmedin. İkimiz de aynı durumdayız.

— Dedim ya yavrum. Sen iyilik, kötülük diye alıyorsun. Ben oğlumun düşündüğü gibi. Hiç kimse

yoksul olmamalı ülkemizde. Hiç kimse iyiliğe muhtacolmamalı.

— Olduk... Oldun ana... Oluyoruz... Demek ki, oğlun çok şeyi değiştirmedi. Birkaç çapulcunun cebini doldurmaktan öte bir iyilikte bulunmadı.

— Anladım... — Rumeli basması, çiçekli entarisinin cebinden sokak kapısının anahtarını çıkardı. Uzattı Süleymen efendi'ye. — İşte evinin anahtarı. Hadi kal sağlıcakla. Umarım bundan sonraki kiracın, seni zora koşmaz yavrum. — Deyip, kapıya yöneldi.

Süleyman efendi, elinde anahtar, bir eski koltuklara, yıpranmış halılara baktı. Bir ağır ağır ilerleyen yaşlı kadına. Anahtarı tutan elini iyice sıktı. Avucunun, parmaklarının ateş gibi yanmasına aldırmadan, yumruğunu alnına vurdu, yoksulluğun gözü kör olsun, dercesine...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURTULUŞÇULARIN DÜŞLERİ TÜCCARLARIN GERÇEKLERİ

Köylüler mağazanın önüne biriktiler. Çelikbıçakzade Burhanettin Bey, şöyle bir baktı yığılanlara. Yaylalı Sabri, bir adım öne çıktı.

— Beyim, — dedi. — Bizim durumları sen herkesten iyi bilirsin. Buyruğun üstüne nice bir malımız varsa, yıktık kapına. Sağlığına dua edip, döndük. Vakterişti, az biraz bekleyin, buyurdun. Bir yol, bir çare bulacağım. Bekledik. Yine geldik, durun, dedin. Durduk. Haklısın kendi yanından bakarsan işe. İzmir işgal edildi. İşgal Salihli kıyısına kadar geldi. Denizli yakası hepten berbat. Haklısın ya, biz de haklıyız. Çoluk çocuk yetiştirdiğimiz zahireye bakıyoruz. Yediğimizi yiyeceğimizi ayırdık bir kıyıya. Kalanıyla tuz, pekmez alalım dedik. Üstbaş desen hak getire zaten. Şimdi yine bekleyin dedin mi, yandık. Gayrik sen ünü büyük bir beysin. Koskoca Çelikbıçakzadesin. Kaşını yıksan, karşındakini yıkarsın. Biz yoksul ise, boynu bükük, karnı aç kapındayız. Ver paramızı gidelim.

Sert sert baktı Burhanettin Bey. Köylünün böyle çıkışabilmesi çok darda olmasını gösterirdi. Köylü bir kez darda kaldı mı, ne hatır dinler ne gönül. Ya sert yanıtlayıp pıstıracak. Ya alttan alıp, sakalı ele verecek. Düşündü. İki yanda da bir umar bulamadı. Yine de beyliğin töresidir deyip, sertlendi.

— Çok güzel söylersin Sabri. Adın gibi sabredensin bilirim. Sen böyle bunaldığında, ötekilerin hali de perişan demektir. Ne var ki, malınızı alıp, üstüne oturmuş değilim. İşte mağaza, işte zahireniz. İsteyen alır gider.

— Biz alıcı olsak dediğin iyi bey, — dedi gerilerden biri. — Alıcı sensin. Gayrik dayanasımız kalmadı.

— Benim kaldı mı ulan. Ben ne haldeyim bir baksanıza. Her bir yanı malla doldurmuşum. Eskişehir değirmenleri, Konya bizi yıktı, der. Burda Huzurzade'ye varıp, yalvar yakar oluruz. Al da kaça alırsan al, diye... Burun kıvırır. Biz ne edelim? Cami önünde dilenciliğe mi çıkalım? İşte malınız, işte siz. Bunca zaman da efendi gibi koruduk nemden, kurttan. Ettiğimiz hizmet helâl hoş olsun. Ya bekleyin bir yol buluncaya. Ya alın gidin. Benden bu kadar...

— Ağalık, beylik bu mu? — diye sordu Sabri.

— Bu mu? Bu mu? — diye yineledi ötekiler.

Burhanettin Bey olduğu yerde sallandı. En korktuğu başına geliyordu. Köylü hatırını saymaz, buyruğunda kalmaz duruma geldi gelecekti. Düşündü... Belli bir sıra içinde elindekilerin tümünü dağıtmıştı. Şimdi ya mal satacak, ya çaresiz bakakalacaktı. Toparlandı birden.

— Bana biraz daha izin verin ağalar, — dedi. — Malı satmak için elimden geleni ardıma komayacağım. Yok, güveniniz yoksa, dolanın çarşıyı bir. Kim alırsa, kaça alırsa verin. Zararı benim olsun.

— Yok Bey, — dedi Sabri. — Biz senin zararını istemeyiz. Ancak, durma gayrı. Ne edeceksen et, öldürme bizi. Evdekilerin gözünde yüzümüzü yerde kılma. Dediğimiz bu.

— Sağolun... Biraz daha bekleyin. Ben size haber yollarım.

Kalabalık, ağır ağır dağıldı. Çelikbıçakzade yerinden doğruldu. Bir kararla, Huzurzade Hacı Hüseyin'in değirmenine yöneldi.

Değirmene vardığında, irkildi. Her zaman, daha geniş kapılardan girerken insanın genzini tırmalayan un kokusundan iz yoktu. Yanlış mı geldim diye düşündü bir an. Sonra kararlı bir biçimde, Hacı'nın yazıhanesine yöneldi.

Hacı Hüseyin efendi, maun masanın ardındaki divanda, postekisinin üstüne çöreklenmişti. Elindeki tesbih, değirmeni gibi şakırtısını durdurmuş, yüzündeki anlam donuk. Geleni görünce, gözleriyle hafif selâmlayıp, yer gösterdi. Burhanettin o'nun kıpırtısızlığından ürkerek, sokuldu.

— Ne o Hacı... Çok durgunsun?

— Sen keyfinden kırka zeybeği oynuyorsun öyle ya.

— Hemen kızma yahu.

— Ne edelim? İstanbul'a sevkederiz umuduyla, gırtlağa kadar borca battık. Zürra gelmiş kapıya dayanmış. İstanbullu, ununu Romanya'dan getirtiyor. Bizimkiler hükümetteyken, gene azbiraz gözletiyorlardı. Bunlar iyice kestiler selâmı sabahı.

— Bir bununla kalırsa iyi. Ya topladıkları adamlar?

— Yahu bırak şimdi onu. Böyle değirmenlerimiz durmuş, mağazalarımız dolu ne halt edeceğiz? Senin aklına bir çare geliyor mu?

— Hükümete bir tel çeksek.

— Kaçıncı teli. Daha işgal başlarken çektik. Mallar elimizde, züra güç durumda kalacak, dedik. Polis yolladılar kapımıza. Sonra aman, dumanımız tepemizden çıkıyor, azbiraz un alın bizden, dedik. Tınmadılar.

— Zürrayı toplayıp dilekce yollasak?

— Bunlar yabancının muştası Burhan Bey. El adamı adama bunca bakar. Biz başımızın çaresine bakmaya koşullanmışız.

— Ödemiş yöresinde, Zeybeklerin silâhlandığı söyleniyor.

— Aman, una gereksinimleri varsa yollayalım. Battı balık yan gider. Hiç olmazsa adımız iyi adama çıksın.

— Haber saldım. Yakında yanıt gelir.

— Ne diyorum kendi kendime biliyor musun Burhanettin Bey! Biz İttihatcılar adam olmayız, diyorum. Gırtlağımıza kadar boka batar gibi borca batmışız. Zürra nerdeyse tepemize binip, anamızı belleyecek. Biz bulutlarda dolanıyoruz.

— Galiba harekete alışmışız biz Hacı Bey. Hareket olmadı mı, biz bizden geçiyoruz. Hani işgal olmasa, bu kez birbirimizle kapışırdık gibime geliyor benim. Çünkü bu İtilâfçı belâsından başka türlü kurtulamazdık.

— Bakalım, devran ne gösterecek. Ben de başka şey düşünecek hal kalmadı. Şu ürünü bir satsak. Ondan sonra seyreyle nasıl sıvanırız eskisi gibi. Ama, nereye satacaksın? Nasıl satacaksın?

— Çaresiz kalakaldık öyle ya. İzmir yetiyor bize, diyorduk. Hiç başka pazar aramadık. Arasak da bulamazdık belki. Rusya ve Romanya, her zaman belimizi kırar İstanbul bakımından. İkisi de bizden kolay yollar buğdayı, unu.

— İzmir yetiyordu gerçekten. Çektiği buğday ve un, tümümüzü gönendiriyordu. Gel gör ki İzmir yok artık. Olmayacak da bana sorarsan.

— Kötü Hacım... Çok kötü...

Onlar böyle otururlarken, Fransız Şimöndöfer hattından Artidis, girdi kapıdan. İkisi birden canlandılar. Gelen yabancının yüzündeki gülücüklere anlam vermeye çalışarak, beklediler. Artidis, yaklaştı;

— Burhanettin Bey, — diye elini uzattı masanın bu başına.

— Evet. Benim...

— Oh, iyi ki buldum. Milakobidis biraderlerin çok selâm ve saygılarını getirdim.

Burhanettin Bey, sanki soluğunu tutmaktan boğuluyormuş gibi derin bir nefes bıraktı. Ardından ışılayan gözlerle, Hacı Hüseyin'e baktı. Hacı, gözlerini kapamış, ilk kez yapıyormuşcasına tesbihini şakırdatmaya başlamıştı.

— Gittiğinizde benden de selâm ve saygılar götürünüz.

— Sizi aramamın nedeni sadece Milokobidis'lerin selâmını iletmek değil. Ayrıca bir haberim var.

— Buyrunuz. Söyleyiniz. Hacı Bey yabancımız değil.

— İyi... Biraderler size bu mektubu yolladılar. Hemen cevabınızı istiyorlar. Hatta benden rica ettiler, cevabınızı demiryolu telgrafıyla ileteceğim.

Burhanettin Bey mektubu aldı. Hacı Artidis'i oturtup, kapıcıya kahve söylemesini buyurdu bağırarak. Ve Çelikbıçakzade, mektubu yüksek sesle okumaya başladı.

— Muhterem Efendim!.. Biz aşağıda adları yazılı İzmir değirmencileri, daha önceden var olan iliş-

kilerimizi sürdürmek istediğimi bildiririz. Paris anlaşması koşulları, durumu ne derece değiştirmiştir. biliyoruz. Salihli'ye kadar bir bölgenin Yunan askerlerinin denetimine verilmiş olması, işlerimizi büyük ölçüde aksatmıştır. Sizin oralardan getirttiğimiz tahıl, ne yazık ki, bu yıl elimize ulaşmadı. Ya da ulaşamadı. Biz, değişen koşullar çerçevesinde, buğdayın kentaline iki lira değer biçtik. Elimizde yeterli buğday olmadığından un isteğimiz de vardır. Sağlanabilirse, İstanbul fiatları çuvalı 32 franktır. İsterseniz altın, isterseniz frank olarak ödemeye hazırız. Cevabınızı bildirdiğiniz anda, Osmanlı Bankası'ndan yeterli avans derhal gönderilecektir. Yeni durumun sizi endişeye sevketmesi söz konusu ise, malı Banka ödemeli yollayabilirsiniz. Sevgi, saygı ve işlerinizde başarılar dileğiyle... — Başını kaldırdı. Sonra üstlerine basarak, adları okudu. — Stefenidis ve Pavlos Milakobidis, Stinyadi Kostaki ve Yakovos, Tuzcuoğlu Yovanaki, Yorgalo Biraderler... — Yeniden derin bir nefes bıraktı. Sonra Artidis'ten gizlemek istermişcesine birkaç kez daha soluklandı. Mektubu okumaktan geliyormuş gibi. Hacı'nın gözlerine baktı. Derinlerinde kıvılcımlanan bir sevinci görmezlenerek. — Şöyle dışarı kadar çıkalım mı? — diye sordu.

Artidis bunu bekliyormuş gibi kalktı.

— Ben dışarda beklerim. Siz konuşunuz, — diyerek, direnmelerine kalmadan çıktı.

— Eh Hacım, körün istediği bir göz, Allah ikisini birden veriyor derler.

— Hemen olur de... Fiatlar da çok iyi...

— Sende ne kadar un var?

— Üçbin çuvala yakın...

— Bin yollasak?

— Göbek atarım.

— Oldu... Ben de on vagon buğday atarım. — Sözünü bitirir bitirmez başını dışarıya uzattı. — Tamam mösyö... İlk marşandizle on vagon buğday, üç vagon un yola çıkarıyoruz. Parayı hemen havale ederlerse, memnun oluruz.

— Demiryolu idaresiyle konuştular efendim. İstediğiniz anda emrinize marşandiz verilecek. Bendeniz hemen gidip, telgrafı çekeyim. Belki para yarın elinizde olur.

— Hay hay mösyö... Yolunuz açık olsun. Teşekkür ederim. Sonra bizim mağazaya bir uğrayın da, bu akşam dostlarımızın onuruna birkaç kadeh içelim.

— Çok isterdim ama efendim, bizim tren Afyon'a hareket etmek üzere. İzninizle. Bir başka zaman.

— Ne zaman isterseniz mösyö... Ne zaman isterseniz.

Artidis, biran önce haber vermek için yola çıktı Burhanettin Bey, Hacı'ya döndü. Hacı, postekisinin üstünden yekindi.

— Hadi bakalım Burhanettin Bey, bizim çarkları birlikte işletelim, — dedi.

— Öyle zamanını buldu ki bu iş. Sürdürmemiz gerek. Zürra'nın yaşaması buna bağlı?

— Bakalım izin verirler mi?

— Verirler elbet. Vermezlerse alırız. Hat Fransızların. Mal bizim. Alıcı İzmir'de... Sıkışırsak, malı nereye sattığımızı açıklamayıveririz.

— Evet. Bu da var. Hadi, şansımız açık olsun.

Kurtuluşcu güçlerin bir elden yönetimi, savaşın gerekli düzen içinde sürdürülmesi için toplanan Alaşehir Kongresi, başarıyla sürüyor. Çeşitli engellemelere karşın, dört bir yandan gelen delegeler, coşku içindeler.

Bir savaşımın zorunluluğu daha ilk gün kabul edildi. Kongre artık ortalarına doğru yol alıyor. Cephenin işleri, vergi sorunları, her kentin ödeyeceği mikdar. Ödeme biçimleri. Ve kentlerin yaşamının düzenlenmesi, bir bir gündeme girip, karara bağlanıyor. Tam bu sırada, Ödemiş delegelerinden biri, bir sorunu dile getiriyor. Yunanlılarla düşman olmamıza karşın, ilişkilerini sürdürenler vardır. Cephede durmaksızın karşılıklı birbirimizi öldürürken. Ödemiş yörelerinden koyunlarını sürü halinde Rumlara satanların bir çaresine bakılmalıdır.

Birden kongrenin milis delegeleri, ayağa fırlıyorlar. Kimi ad ver diye bağırıyor. Kimi böylelerinin hemen temizlenmesi gerektiğini belirtiyor. Öteden biri, İzmir yönünde vagon vagon mal gittiğini haykırıyor. Düşmanıyla böylesine içli dışlı olanların kökünü kazımak gerekli. Birini temizlersen, beşi çıkar. Öyleyse demiryollarına el koyalım...

Böyle her kafadan bir sesin çıktığı ve kongre ortamının birden tek ağız haline geldiği bir sırada Burhanettin Bey söz istedi. Başkan, bir yandan gürültüyü durdurmaya çalışırken, öte yandan Burhanettin Bey'e işaret etti. Kongre başladığından beri, en yiğit çıkışların sahibi olan bu Uşak Delegesinin kürsüye yönelişi, başkanın işini kolaylaştırdı. Herkes susmuş, Burhanettin Bey'in önerisini bekliyordu.

— Efendiler, — diye söze başladı. — Efendiler!.. Sizlerin bu heyecanınız, göğüs kabartıcı, onur verici. Ancak, şimdi ben size bir sorunu anlatmak istiyorum. Bundan iki ay önce, bizim oraların zürrası, bütün bir kışı aç kalmak tehlikesinin altında geçirdi. Zürradır... Tanrı vermez, aç kalır demeyiniz. Tanrı vermişti. Hem de öyle bir vermişti ki, öteki yıllar hiç kalır yanında. Bilirsiniz, bizim Uşak olsun, Ulubey, Banaz, Kütahya, Eskişehir ve Konya olsun, hemen hemen tek geçim kaynağımız tahıl üretimidir. Böylesine bol bir yılda, herkesin düğün bayram etmesi gerekir değil mi? Hayır!.. Herkes kara yaslara büründü. Çünkü bunca ürünü satacak tek pazar yoktu. Şimdi gözünüzün önüne getirin yoksulların durumunu. Bir lokma yerine iki lokma kuru ekmek yenir mi? Yenmez... Üstelik yese bile tükenmez. Ne yapacak? Pekmez, tuz almak için. Bez, tütün almak için? Satacak elindekini. Pazar olmazsa nereye satacak? Bizim oraların en büyük pazarı İzmir!.. İzmir'e mal gitmezse, aç sefil zürra... Dikkatinizi çekerim. Onları aç sefil bırakmaya hakkımız var mı? Yok diyorum ben. Olmayınca, düşmanlıkla, alış-verişi birbirinden ayırmak gerek. Ben başından beri Kuvvay-ı Mililye ile beraberim. Burda başından beri, alınan her kararda oyum var. Fakat, ticaretle yiğitliği birbirine karıştırdığınız zaman, iş değişir. Sizden ricam, hemen bir karar alalım. Ticaret durumu kongremiz kararlarının kapsamı dışında tutulsun. Böylelikle, yoksulu aç kalmaktan kurtarırız. Bunu ben rica ediyorum...

Daha sözlerinin yarısında, doğru, doğrusu söyledikleri benim de aklıma yatıyor gibi mırıltılarla, düşüncesinin kabûl edileceğini anlamıştı. Hemen bir sonuca ulaşmak amacıyla üsteledi. Başkan, öner-

gesini oya koyduğunda, az önce, asmalı, kesmeli diyenlerin oylarıyla, düşmanla bile olsa, kâr gördükleri takdirde tüccarlarımızın işleri özgür bırakıldı.

Burhanettin Bey, kitleyi doğruya çekmişti. Yengi kazanmış bir komutan gibi çalımla yerine geçip oturdu.

TOPRAK KULLANANIN

Ayıntap, Maraş ve Çukurova bölgesinde, bir bildirinin yankıları kulaktan kulağa dolaştı. Kurtuluşçu çeteler diyorlarmış ki, bağımsızlığımızı kazandıktan sonra kurtarılan topraklar, kurtarıcılarına dağıtılacak. Bunca Ermeni ve Rum mülk sahibi var. Bunlar düşmanla işbirliği ettiler. Tümü sürülecekler ülkemizden. Ve boş kalan yerler, bu uğurda kan dökenlerin olacak.

Salih, topraksızlığın acısını iyi bilirdi. Köleliğin acısını da... Birinci Dünya Savaşı başlayıncaya, beyinin buyruğunda bir kuldu. Yine beyinin buyruğuyla savaşa katıldı. Galiçya'da tutsak oldu. Özgürlüğün değerini ta bilincinin derinliklerinde duydu. Kurtulup döndüğünde, Çukurova'nın işgal altında olduğunu gördü. Tutsaklığına, yoksulluğuna hıncı, işgalciye döndü.

Bir kurtuluş örgütünün kurulduğunu duyar duymaz, mavzerini sırtladığı gibi, Tufan Bey koluna yazıldı. Kısa sürede en keskin nişancı, en kurnaz tuzakcı olarak ün saldı. Bir küçük kolun başına geçti. Torosların kepirinden aşağı kayıp, karakol bastı, yol kesti. Zaman zaman Pozantı hattından tek

tren geçirmedi. Tüm yörede saygıyla tanındı, bilindi. Gençler o'nun öykülerinden esinlenip, direnişe katıldılar. Eşraf, ilk kez kendileriyle eşit davrandılar. Hatta kendi beyinin dışındakiler biraz da saygılı bir korkuyla baktılar Salih'e...

Toprak, kurtaranın olacak dedikoduları dağları aştı. Ayıntap savaşçılarının dilinde dolanırmış bildiri. Şahin Bey'in de mührü varmış, denildi. Karayılan bu yüzden ad kazanmış. Kürt Osman bu yüzden nam almış, denildi.

Ve her denilene, kalın, sivri bıyıklarının altından güldü Salih.

O güldükce, inandığından, güvendiğinden gülüyor sandılar.

Çünkü bir huyu vardı... Bir baskından önce ya da sonra, Toros'un kepir taşlarına oturur, uzun uzun ovayı gözlerdi. Bilinmeze gitmiş bir sevgiliyi, derinlere inmiş bir anayı bekler gibi. Bekler, gözler, dalar giderdi. Sonra silkinip kalktığında, bambaşka bir adam olurdu.

Kozan yoksullarından Kadir, birgün dayanamayıp, o dalgınlığının arasına girmişti.

— Nedir böyle dalgın dalgın düşündüğün?

Salih, soru yineleninceye duymamış gibi sürdürdü dalgınlığını. Yinelenince, başını kaldırdı. İçinin derinlerinden kabaran bir sesle ağır ağır anlatmaya başladı.

— Ben bu Çukurova'ya vurgunum oğul. İçindeyken, bir onunla benken, bilmezdim bunu. Gidip dolaştım. Toprak yerine buzların üstüne bastım. Gördüm ki bu ova inanılmayacak kadar güzel, inanılmayacak kadar verimli. Verimli ya, bizden gelen bir yalnızlık, öksüzlük içinde. Ne deriz aramızda, Alaybeyi çiftliğince gen, Sıramyan çiftliğince

yeşil... Neden örnek verelim bey ya da gâvur malını? Bakıldığından. Biz bakmasını mı bilmiyoruz? Biliyoruz hem de it gibi. Öyleyse? Bakım için gerekenden yoksunuz oğul. Önce de topraktan yoksunuz. Toprağımız yok ki bakalım. El malına el, ya yeldir ya da sel demişler. Bizimki de o hesap. Çalışsan beye, üretsen beye, ne girecek keseye? Hiç... Hiç olunca bizim tutumumuz da hiçte kalır. Oysa toprak benim olsa. Kanımı iliğimi akıtırım hiç gözünün yaşına bakmadan. Akıtınca da doğrulturum belimi. Boşalanı bire bin katarak doldurur toprak çünkü.

— Daha ne? İşte beyler birleşip karar almışlar. Kurtuluşcu beyler elbet. Gâvur topraklarını bize dağıtacaklarmış kurtuluştan sonra.

Dalgın anında Salih'i konuşturduklarına sevinen tüm Tufan Bey kolu, çevresinde toplanmışlardı. Salih bu kez acı acı güldü.

— Bunu demeleri kurnazlıklarından oğul. Savaş sonuna kendi çıkarlarına fetva düzüyorlar. İşte benim koyu koyu düşündüğüm bu. Eskiden gâvur malı diye kıyısından bakıyorduk. Şimdi elimizden aldılar diye döğüneceğiz.

— Yalan mı sence dedikleri?

— Yalan ki, yalanın yedi başlısı.

Birden mırıltılar, homurtulara, sevinç öfkeye dönüştü. Bunu hiç düşünmemişlerdi. Çoğu, Çukurova'dan bir karış toprak kapmaya sıvanmıştı. Çoğunun umudu yarındaydı. Ve Salih, o yarını karartıvermişti birden.

Homurtular Tufan Bey karargâhına uzanıp gitti kısa sürede. Beyler toplandılar. Kollar bir araya geldiler Toros tepelerinde. Bir yaylada derlenip, Salih'i sorguya çektiler.

Tufan Bey şayak çizmelerinin parıltısında ezdi güneşi. Yaylanın çimenleri ıslak ıslak gülümsediler. Salih'in önünde bir gitti, bir geldi kamçısını çizmesinde şakırdatarak.

— Demek öyle dedin ha?

— Öyledir beyim.

— Bunca adamın düşüncesini karıştırmaya utanmıyor musun?

— Bunca adamı aldatanlar kadar değil.

— Ne demek oluyor bu?

— Doğruyu demek.

— Biz bişeyi söyledikse yapmak için söyledik. Burda anca beraber, kanca beraberiz. Yarın da öyle olacak. Bunun için sıvanmadık mı Bağımsızlık savaşına?

— Sıvandık sıvanmasına. Sıvandık ya, ürküp kaçanların toprağı kiminkilere eklendi bunu da gördük gözlerimizle.

— Sen bozguncusun, — diye bağırdı Tufan Bey. — Ve bozgunculara ne yapılacağını iyi bilirsin. Bilmiyorsan öğrenirsin... — Sonra çevresine döndü. Bakındı birliklere. Bağırdı ardından. — Bir kez karar kılınmıştır. Kurtarılan topraklar, kurtarıcılarının olacaktır. Bu arkadaş, bozgunculuk etmekte. O yüzden, kurşuna dizilmesi gerekir.

Salih acı acı gülümseyerek baktı Tufan Bey.e Gözlerini bile kırpmadan, ta gözlerinin içinde bir şeyler aradı.

— Ben ölümden yılmam bey, — dedi. — Yalnız ölmeden de bana; sen inandığından mı öldürtüyorsun beni, doğruyu söylediğimden mi?

— Halâ mı dediğinde direniyorsun? Öyleyse suç benden gitti. Temizleyin...

Mavzerler doğruldu birden...

Kurşunlar birbiri ardınca sarstı Salih'i...

Kadir, acıyla burdu bıyıklarını. «Keşke,» diye düşündü. «Keşke düşüncelerini açıklatmasaydım. Belki doğruydu. Belki gerçekten beyler doğru söylüyor. Ama yaşardı dalgınlığında olsun. Yiğit adammış. Bildiğinden şaşmadı ölünceye. Yiğit adamın başını yedik.»

Sonra kendi içinde öfkelendi. «Bir de doğru çıkarsa Salih'in dedikleri. Bir de gerçekten öyleyse... İşte o zaman kan ağlatırım bu beylere ben. Kan ağlatır, burunlarından getiririm.»

Salih'in ölüsünü gömdüler, yiğitliğine ağıt yakarak. Sonra bir Ermeni çetesinin ardına düştüler. Çeteyi dağıttılar. Geri dönenler arasında Kadir yoktu...

ADANA'NIN YOLLARI TAŞTAN

Osman mavi gözlerini Toros ötelerine dikerek, şalvarını avuçladı. Sarız çorağının sertliği eriyip yitti sanki bakışlarında. Karşısında, kendisi gibi çönmüş arkadaşlarına bakındı.

— Ben anama dedim kardaşlar. Erkenden Adana'ya varacağım. Pamuk zamanı gelmeden orda olacağım. Diretti ilkin. Diretti ya, ben ağır bastım sonunda.

— Elbet ağır basacaksın. Ardından geleceği bilmişlerdir. I-ıh, deseler. Everin beni diyeceksin. Everdiler mi de bir yıkım ki, altından kalkılmaz.

— Sanırım anladılar bunu Şakir. O yüzden anam, büyüdün yiğitim, dedi. Hele vargit. Hele üç beş kuruşcuk sok kuşağına. Bir düğün eyleriz gayrı.

— Benimkiler de buna yakın konuştular yahu, — diye söze girdi Bahri. — Sanki aralarında anlaşmışlar.

— Aralarında anlaştıkları yok, — dedi Şakir. — Hepsinin, hepimizin durumu aynı. Aynı durumda da aynı sözler edilir. İster bilerek, ister bilmeyerek.

— Öyleyse kararımız karar mı? — diye sordu Osman. — Yarın yola çıkıyor muyuz?

— Bana kalsa, hemen derim. Yalnız anam şart koştu.

— Şart mı? O da nesi?

— Şu Osman... Diyor ki, bir başınıza gidemezsiniz. Adana yolları kötü ve de tehlikeli. Adım başına eşkıya vardır. Kervancı Topal gelecek haftaya. Bir yükü varmış burdan. Daha doğrusu Bünyan Türkmenlerinin halılarını götürecekmiş Adana'ya. Yanına da yiğit silahşorlar alacakmış. Yalvarırız. Sizi de alır.

Osman Şakir'e baktı. Şakir Bahri'ye. Ses çıkarmadan başlarını eğdiler. Sonra Şakir, önündeki toprağı çiziktirerek, sallandı. Tükürdü... Tükrüğüyle yumuşattı toprağı. Belirsiz çizgilerini sürdürdü bir süre. Başını kaldırdı. Tek tek baktı arkadaşlarına. Bir inancın ışığı yanıp söndü gözlerinde.

— Kararımız karar değil mi?

— Karar Topal'ın kervanıyla gidiyoruz.

— Yok Osman... O değildi dediğim.

— Ya neydi, — diye sordu Bahri.

— Ne konuşmuştuk. Ne olur olsun, kardaştan öte olacağız. Anca beraber, kanca beraber olacağız. Birbirimizden kopmayacak, birbirimizle dalaşmayacağız.

— Ha! — dedi Osman. — Bunu demiştik ya aramızda. Yemin de etmiştik. Ama isterseniz bir de kanla pekiştirelim. Kan kardaşı olalım.

— Bak bu iyi işte, — dedi Şakir. — Elini uzattı.

Bahri, çakısını çıkardı. Başparmaklarının bilekle birleştiği yerde birer çizik açtı. Üçü de sırayla, birbirlerinin kanını emerek, yeminlerini pekiştirdiler.

— Şimdi birbirimizden ölüm ayırır bizi, — dedi Osman. — Başımıza ne gelirse, üçümüzün birden gelecek.

— İyi de olsa, kötü de...

— Dünya ve de ahirette.

— Aramızda bir uyuşmazlık çıkarsa, yine aramızda çözümleyeceğiz. İkimizin arası açılırsa, üçüncümüz düzeltecek. Kanımızın üstüne yemin olsun, gayri bizi hiç bir dert, hiç bir acı, birbirimizden koparamaz.

— Koparamaz...

— Koparamaz.

— Tamam kardaşlar. Gayrı kardaşlığımız kanla bağlandı. Gayrı birbirimize iyice dayanabiliriz. Ne olursa olsun, kuşağımızı doldurmadan dönmek yok.

— Yok...

— Yok...

ADANA ÇARŞISINDA İŞÇİ PAZARI

Saat kulesinin altında toplanmışlardı. Kayseri'den, Maraş, Malatya, Van'a değin tüm illerden yok-

sullar, iş bekliyorlardı. Pamuk toplamaktan, harar basmaya, ekin biçmekten, harman savurmaya, ne bulurlarsa.

Ve Elçiler yamçıları sırtlarında kasıla kasıla dolanıyorlar. Her köyün insanı bir küme halinde toplanmış. Kırbanlık koyun seçer gibi seçiyorlar aralarından. Ve özellikle, ayrı köylerden gruplar yapıyorlar. Hemşehrilik bağlılığını kırmak için. Böyle dağınık olmaları yönetim kolaylığı veriyor. Birbirlerine ısınıp, kaynaşıncaya zaman geçiyor. Ve o zaman içinde, ağanın tarlasının işi bitiyor.

Hem de aralarındaki yarış, daha bir öldürücü, daha bir verimli oluyor.

Ve gün ağır ağır doğarken, umutlar birer birer eriyor. Yığınlar kıprdanıyor. Çıkınlar açılıyor. Tarlaya giderken yapacakları kahvaltılar, orda, Adana çarşısının ortasında, ediliyor. Arnavut kaldırımlarının arasına kırıntılar düşmesin diye, tümü yağlıklarını açmış.

Osman, ağzındaki lokmayı güçlükle çiğnerken, arkadaşlarına bakıyor.

— Bugün üçüncü gün. İş alamadık.

— Kuşaktaki eriyor. Hancıya ne diyeceğiz!

— Hava güzel burda, — diyor Şakir. — İsterseniz handan çıkıp, açıkta yatalım.

— Bir iş bulmadan olmaz. Önce iş bulalım. İyice sahipsiz kalırız sonra.

Osman'ın önerisi iyi. Ama sonuçsuz.

Kahvaltılarını bitirdikten sonra, dolanmaya başlıyorlar. Ağır ağır çarşı içinden, İstasyon caddesine geçiyorlar. Ramazanoğullarının Çırçır fabrikası az ötede. Hemen onu geçince, Bosnalı Salih ve Asım efendilerin Dakik fabrikası. Ordan ötede de,

Aristidi Simonoğlu ve Şürekâsıyla, Teripanı ve Mahdumu'nun, çırçırları var. İstasyona en yakın yerde Sıramyan çırçırı dikiliyor kocaman bir hangar gibi...

Pazarda iş alma umutlarını yitirince, üç arkadaşın en büyük eğlencesi, yüklenip boşaltılan trenler oluyor. İnsanlara bakıyorlar. Mersin'e, hattâ Halep'e doğru giden. Ve valizleri ellerinde yuvalarına kavuşanlar... Uğurlayan ağlıyor, karşılayan ağlıyor. Sonra dönüp, Toroslara bakıyorlar. Köyleri düşüyor akıllarına. Anaları babaları düşüyor. Göz pınarlarında belli belirsiz buğular donuyor. Birbirlerine göstermemek, burda bulunmaktan duydukları pişmanlığı belirtmemek için başlarını çeviriyorlar.

Sıcağın tepelerinde damla damla parıldadığı öyle bir gün işte. Tam Sıramyan çırçırının önünden geçerlerken, duraksıyorlar. Çırçıra mal taşıyan arabaların birinden, bir harar yuvarlanıyor. Osman, tümünden önce atılıp, hararı kaptığı gibi arabanın ardından yürüyor.

Şakir'le, Bahri, arabacıya haber vermeden, çırçırın önüne varıyorlar. Hammalbaşı Muhlis Ağa, Osman'ın koca hararı bir bebek gibi taşımasından hoşnut, süzüyor o'nu.

— Ulan aferin be yiğit.

— Sağol ağam.

— Sana burda iş versem, çalışır mısın?

— Sayende çalışırım ağam.

— Oldu... Yarın sabah gel başla.

— Yalnız bişey diyeceğim... Biz üç arkadaşız. Üçümüze de versen olmaz mı?

— Ötekiler de senin gibi güçlü mü?

— Elbette ağam. Benden bile güçlüdürler.

— Onlara da buluruz bir iş. Burda olmazsa, öteki fabrikalarda. Hele sen yarın gel başla da, ötesi kolay.

— Hay hay ağam. Gelir başlarım sayende...

HAMMALLIK DA İŞTİR

Sabahleyin erkenden işe başladı. Arabalardan, depoya kütlü indiriyorlardı. Muhlis Ağa, Osman'ı göstererek ötekilere çıkışıyordu. Yüz, yüzyirmi okkalık hararların altına ıh demeden yatıyor. Göz açıp kapayıncaya depoya aktarıveriyordu.

Göze girmek isteğiyle öylesine hızlı, öylesine hırslı çalışıyordu ki, akşam olmadan, yanına çağırdı Muhlis Ağa... Gündeliğini avcuna saydıktan sonra;

— Öteki arkadaşların da senin gibi çalışkan mı? — diye sordu.

— Sayende çalışkandır ağam.

— Bizim burda iş yok. Ama, Ramazanoğullarının çırçırında yeğenim çalışır. O da hammalbaşıdır. Akşam kendisini göreceğim. Söylerim. Yarın arkadaşlarını getir, oraya yollayalım. Biri bile iş bulsa iyidir.

— Çok bir iyidir ağam. Sayende çok bir iyidir.

— Beğenmemezlik etmezler değil mi?

— İşin beğenmesi, beğenmemesi mi olurmuş? İş iştir. Yapılır biter. Dilerse bok temizlemek olsun. Biz bu gövdeleri duralım diye yetiştirmedik. Çalışacağız.

— Aferin ulan. Gittikce hoşuma gidiyorsun.

— Sağolun. Verin elinizi öpeyim.

Muhlis, bir baba gibi kasılarak elini uzattı Osman'a. Öptürdükten sonra daha bir hoşnut, daha bir coşkulu sırtını okşadı.

— Ben sağken işsiz kalmaktan korkma yiğit. Allah'ın izniyle yanımdan ayırmam seni.

— Bu senin ettiğin bir babalıktır ki, ölsem ödeyemem.

— Yok. Çalışkan ol yeter. Dürüst ol, gözüm ardımda kalmasın.

— Buyruğun başım üstünedir.

Öğle sarktıktan sonra pamuk işi tavsamıştı. Hele gün inmeye yönelince, büsbütün durdu. Kuşağında o günkü gündeliği, kaldıkları hana yöneldi. Arkadaşları o'nu orda bekliyorlardı. Daha kapıdan girerken, Bahri'ye beş kuruş uzattı.

— Seyirt bakalım kardaş. Biraz ekmekle helva al gel de karnımızı doyuralım.

Bahri ikiletmedi. Şakir; kıvançla gülümseyen Osman'ın yüzüne baktı uzun.

— Hiç yorulmuşa benzemiyorsun...

— Hiç yorulmadım desem yeri. Akşama kadar dönendim. Bilmem işsizliğin korkusu, bilmem benim gücümden, inan hararlar hiç ağır gelmedi.

— Senin gücünden Osman. Öyle hararı yüklenip seyirtince, bir yerin yarılacak diye ödüm koptu. Maşallah'ın var. Bebek gibi götürdün.

— Boşuna pamuk mu taşıyorsun, demiyorlar bizim oralarda.

— Yani çok bir ağır iş değil bu ha.

— Hiç değil...

Bahri, elinde ekmekler ve helvayla içeri daldı. Üçü birden bağdaş kurup, ilk lokmalarını kopardı-

lar. Daha ağızlarına atarken, muştusunu iletti Osman.

— Muhlis Ağam yarın sizi de istedi. İş bulacakmış.

— Yaşasın be. Sahi mi?

— Evet. Bizim orda değil ama, bir yeğeni Ramazanoğullarının orda çalışıyormuş. Onun yanına koyarım, tasalanmasınlar, dedi.

— Demek düşlerimiz gerçekleşiyor sonunda. Biz tarla umuyorduk, fabrika çıktı. Pamuk toplamasından sonra da çalışacağız. Ulan Osman, sayende evleneceğiz bu yıl galiba...

— Çalışmamızın sayesinde kardaşlar. Çalışmamızın sayesinde.

ŞAKİR DE İŞE YERLEŞİYOR

Sabahleyin üçü birden dikildiler Muhlis Ağa'nın karşısına. Daha ilk arabalar gelmemiş, gün yüzünü göstermemişti. Muhlis Ağa bir süre iki delikanlıyı süzdü. Sonra ağır ağır parmağını kaldırıp, Şakır'e işaret etti.

— Benim yeğenle konuştum. İkinize birden iş veremiyor. Birinizi istedi. O da hatır için. Sen seyirt. Arabalardan önce varırsan, on para fazla kaparsın.

— Başüstüne ağam. Hemen varırım. — Sözünü bitirmeden seyirtti Şakir.

Bahri boynunu bükerek acılı acılı baktı Muhlis'e. Sonra gözlerini Osman'a çevirdi. Osman Bah-

ri'nin üzüncünü hemen anlamışcasına avutmaya çalıştı.

— Muhlis Ağam sana da bir iş bulur tasalanma. Sayesinde sen de kazanırsın ekmek paranı.

— Elbet buluruz oğul. Çalışan adama her zaman iş bulunur.

— Sağol ağam, öpeyim, — diye yanaştı Bahri.

Muhlis, keyifle uzattı elini. Öptürdükten sonra gözlerini kırpıştırdı alaycı alaycı. Belli belirsiz gülümseyerek;

— Bir kahveyi hakettik değil mi Kayserili? — diye sordu Osman'a...

— Kaç kahveyi hakettin ağam, — diye yanıtladı duraksamasız Osman. Bahri çoktan kahveye seyirtmiş, kendi eliyle kahvesini koşturmaya başlamıştı.

— Ulan, — dedi Muhlis. — Ulan pire gibi oğlanlarsınız yahu. Daha adamın ağzından söz çıkmadan yerine getiriyorsunuz. Aferin bire... Tasan olmasın sana da iş buldum gitti. En geç yarın, sen de işe girmiş bil kendini.

Bahri, sevinçle kaptı elini Muhlis'in. Yeniden öptü. Ve artık içinde bir güvenle, dikildi olduğu yerde.

İlk arabalar caddenin başında tekerlerini tıngırdatmaya başlamışlardı. Muhlis kahvesini höpürdetirken, Bahri karşıdaki çınar ağacına sırtını dayayarak, dikildi. Osman, hararları indirmeye hazırlanırken seslendi.

— Gayrik tasan olmasın.

Birden anımsamış gibi yanaştı Bahri. Osman'a yardım etmeye başladı. Osman usullacık fısıldadı.

— Irak dur. Gözden yit. Herif bizi tembel sanmasın.

Ben bunu niye düşünmedim diye başını sallaya sallaya uzaklaştı Bahri. Doğru istasyona varıp, gelen trenleri, kalkan marşandizleri izlemeye başladı. Arada ağır yükle inenlerin yanına seyirtti. Yüklerini taşıdı paytonlara kadar. Kimi yirmi para uzattı, kimi on para.

Akşam ağır ağır inerken, ceplerini karıştırdı. Helva ekmeği bugün o alabilirdi. Koltuğunun altına kıstırdığı yiyeceklerle, hana vardı. Osman'la Şakir, o'nu bekliyorlardı. Böyle helva ekmek görünce şaşırdılar.

— Ne o, bizden habersiz iş mi buldun? — diye sordu Osman.

— Hammallık iş değil mi ulan. Ben de trenden inenlerin eşyasını taşıdım.

— Bizim hammalbaşı benden memnun olduğunu söyledi. Yarın işime devam edebilirmişim.

Şakir'in sırtını sığazladılar ikisi birden. Bahri, düşünceli düşünceli;

— Bir de ben girseydim...

— Yarın başlayacaksın. Bizim komşu çırçırda. Akşamüstü konuştu Muhlis Ağa...

— Yaşasın yahu. Yarın o demeden koşturacağım kahvesini. Anlasın nankör olmadığımızı.

— Koştur ya... Hem de paraları benden.

— Ayrımız gayrımız mı var Şakir. Ne demek, — diye payladı Osman.

Keyifle doyurdular karınlarını. Daha gümbürtülü geğirmeleri bitmeden oldukları yerlere devrildiler. Adana'nın bunaltıcı sıcağı bir yorgan gibi çöreklendi üstlerine. Terleyen bedenleri, tahtakurularınca mıncıklanırken, derin düşlere daldılar.

Yemeklerinin başına çöktüklerinde Şakir yerinde duramıyordu. Bahri'nin sırtına okkalı bir şamar indirdikten sonra, döküldü.

— Doldur bakalım şurdan bi su. Bugüne bugün, senin yanıbaşında koskocaman kantar kâtibi oturuyor.

Bahri ilkin anlamadı. Yüzünde belli belirsiz bir ifadeyle bakındı iki yanına. Sonra birden gülerek testiye yapıştı.

— Demek kantar kâtibinin sayesinde oturuyoruz. Allah artırsın.

— Nasıl oldu bu iş Şakir?

Şakir bir yandan lokmalarını yutmaya çalışırken, bir yandan anlatmaya girişti.

— Sabahleyin vardım çırçırın önüne. Arabaları bekliyoruz. İlk araba göründü görünecek. Bir telâş sezinledim. Kimi gidiyor, kimi geliyor, ama bişey belli etmemeye uğraşıyorlar. Sonunda iş anlaşıldı. Bizim Kantar Kâtibi İsmet efendi, hastalanmış. Haber yollamış gelemiyeceğim, diye. İşin sıkışık zamanı. Kimsenin yerinden kıpırdaması mümkün değil. Adam hem namuslu olacak, hem de okur yazar. Kıvranıyorlar ki sorma gitsin. Sonunda dayanamadım. Bizim Mustafa Ağa'nın kulağına eğildim. Azbiraz okumam yazmam vardır, dedim. İsterseniz, İsmet efendi gelinceye idare ederim. Adam ilkin inanmadı. Git işine, dedi. İnanmazsan yazdır biriki şey, dedim. Yazdırmasına yazdıracak. Ama, doğru yazıp yazmadığını nerden anlayacak?

— Öyle ya, — dedi Bahri. — Adamın okuması yazması olsa, kantar kâtibi mi arayıp dururlar?

Hammalbaşından iyi güvenilir adam mı olacak? Geç sen derler.

— Diyemediklerine göre, kakıldı kaldı olduğu yerde. Ben kantar kâtibi olsam, o altıma düşecek. Olmaz dese, iş kalacak, gündeliğinden olacak. Sonunda bakındı, edindi çaresiz çaresiz dikilip duran Muhasebecinin kulağına eğildi. Birden yüzü gülmeye başladı Yahudinin. Tilki gibi sırıtıp, beni yanına çağırdı. Elime bir kâğıt, bir kalem verip, ardardına sayılar söylemeye başladı. Ben de hiç kaçırmadan tümünü yazdım. Ahmet Ağa'nın getirdiği kütlü ne kadar etti? diye soruyu patlattı. O daha sorusunu bitirirken, ben toplamı yapmış, cevabı hazırlamıştım. Söyledim. Aferin, dedi. Geç kantarın başına. Geçtim... Gayrı bizim İsmet Bey iyileşip gelene kantar kâtibi benim.

— Peki Mustafa ağa ne yaptı sonra?

— Hiç be Bahri. O bizim büyüğümüz. Ağamız. İşe almasa, kâtipliği düşümüzde mi görecektik? Bir iki yan baktı ilkin. Baktı ki ben tınmıyorum. Hiç bir değişiklik yok, sevindi.

— Ulan ne domuzsun sen Şakir. Biliyorsun İsmet Bey döndü mü kündeye gideceğini. Hiç açık verir misin?

— Hemen de bildin be Osman. Daha ilk anda bunu düşündüm ben. Herif belki ölür. Ama bir de ölmez, döner gelirse, Mustafa Ağa anamı beller yan baktın diye. Üstelik bir benimle bitmiyor iş. Ben orda tepesine binersem, emmisi dayısı burda sizin tepenize biner.

— İyi düşünmüşsün kardaş. Biz biz olalım, el işinden büyüklenmeyelim, — dedi Bahri.

— Nesine büyükleneceğiz ki, — diye sürdürdü Osman. — Tam Şakir'in dediği gibi. Birimiz tutup,

el adamını hınçtı mı, el adamı üçümüzü birden hınçar. En iyisi herkesle iyi geçinmek. Herkesin suyuna göre davranmaktır. Muhlis Ağa'nın altından kaçmasak, zor bulurduk bu işleri.

— Öyle kardaşlar... Ben daha konuşurum. Kâtiplik iyi iş. Hiç yorulmuyor insan. Ama, siz yorgunsunuz besbelli. Yatalım mı?

İkiletmediler Şakir'i. Yatmadan ikisi de sırtını sığazladılar. Yüzlerinde gülücük. Gönüllerinde böyle rastlantıların kendi başlarına gelmesi dileğiyle uykuya daldılar.

BAHRİ KERETECİ OLUYOR

Teripani Çırçırının hamalbaşısı Tahir Ağa, Bahri'yi yanına çağırdı.

— Senden hoşnudum Kayserili, — dedi. — Kaç zamandır izini sürüyorum. Hiç dalga geçmeden koşunuyorsun. Bu hoşnutluğumu da isbatlamak isterim. Kendine bir sorayım dedim. İçerde çalışmak gönlüne uygun düşer mi?

— Aman ağam bokunu yiyeyim. Biz burda senin kulun değil miyiz? Buyurursun, yapmak görevimizdir. Amma, yapamayız diye kuşkun varsa, daha ehilini ödüllendir.

— Yok oğul. Dedim ya, senden hoşnut olduğumdan söylerim. Madem istiyorsun, gel öyleyse. Gel de ne edeceğini göstereyim sana.

Birlikte, Çırçırın içine yürüdüler. Ambar ve avlu tarafında çalışmıştı şimdiye değin. Kocaman makinaların gürültüsü, dışarıya bir uğultu halinde

geliyordu. Oysa, içeri girer girmez, kulakları sağır oluyor sandı Bahri. Akıl almaz bir dev homurtusu, gök gürlemesi benzeri bir biçimde aktı kulaklarından. İrkildi ilkin. Tahir Ağa'nın alışkın alışkın yürümesinden yüreklenerek o'nu izledi.

Çırçır'ın ağzına vardıklarında, durumu anladı. Fabrikanın tavanından yere doğru ucu çengelli zincirler sarkıtılmıştı. Zincirler bir harar boyuna ayarlanmış. Boş harar çengellere takılıp, ayağa dikiliyor. İçine giren bir hammal, çırçırın ağzından çıkan pamukları vargücüyle basıyordu.

Bahri, yeni işini bir bakışta kavradı. Tahir Ağa'nın işaretiyle yeni hararın içine atladı. Beyaz bir çavlan köpüğü gibi üstüne döküldü pamuk. Aldırmadan tepinmeye başladı. Hararın içinde dönüyor. Pamuk aktıkca o üstüne çıkıp, basıyordu. Ve sonunda ayak ayak yükselerek, tavana doğru uzuyor. Kocaman hararın tepesine değin doldurunca, atlayıp, yeni birini takıyordu.

Bütün gücü ayaklara vermek yetiyordu bu yeni işte. Sırtında kütlü taşımaktan hem kolay, hem daha yumuşak bir iş. Hiç olmadı ayıklanmış pamukla uğraşıyorsun yumuşacık. Sırtından aşağı akan salt ter. Koza parçacıkları değil, dalayan. Terlediğini bile sezinlemiyorsun zaman zaman. Pamuk sıyırıp alıyor terini. Emiveriyor belli etmeden. Çırçır ağzından aldığı kozayı, çiğitinden ayırıp, ak ak akıtıyor tepesinden aşağı. Ve Bahri dönüyor hararın içinde var gücüyle basarak, dönüyor...

Akşam, dinginliğine karşılık her gününden çok para alınca, seviniyor. Tahir ağa, hiç acımaksızın elli kuruş veriyor o'na. Oysa dün sırtı ağrırken, kazanabildiği kırk kuruşu geçmiyordu. Yapışıp elini öpüyor hammalbaşının. Öpüp de başına koyuyor bir oğul içtenliğiyle.

Fırının önünde dikiliyor ilkin. Ardından altmış parayı uzatıp, ekmek alacakken, bir yüz paralık çıkarıyor.

— İki okka has ekmek ver ağanın oğlu, — diyor.

Ekmekleri kucakladıktan sonra, her zamankinin iki katı helva kestiriyor. Ve kaldıkları hana geldiğinde, koltuğunun altında has ekmekleri gören arkadaşlarına gülümsüyor. Kıvançla uzatıyor ak ak;

— Bizim fırın hasekmek çıkarıyor kardaşlar, — diyor.

— Ne o, define mi buldun, — diye takılıyor Osman.

— Yok... Kereteci oldum kardaş. Koskocaman kereteci oldum.

— Yaşşa be... Darısı başımıza.

— Amin...

— Umarım bu duaları Muhlis Ağam da duyar da, ulan Osman, sen kardaşlarından geri kalacak değilsin. Geç bakalım kereteye, deyiverir.

— Deyiverir elbet, — dedi Şakir. — Neden deyivermesin. Bir eksiğin yok ki.

DÖNÜŞ BAŞLIYOR

İlkin pamuk toplayanlar gitti. Ardından arabacılar, avlu hammalları. Çırçır fabrikaları birbiri ardı sıra kapanmaya başladı. Daha doğrusu kapananlar çırçırlar oldu. Presler ve ordaki işçiler bir süre daha çalışmalarını sürdürecekler. Pamuk çekirdekleri preslenecek. Yağ çıkacak, küspe çıkacak kış için.

Fabrikaların önü kararıverdi sanki. Ne iş isteyen var kitle kitle. Ne bağrışıp çağrışan kaldı. Çiğit sahipleri gelip gidiyorlar birkaç arabayla. Çekirdek verip, tenekelerini yağla, çuvallarını küspeyle dolduruyorlar. Belli bir oranını alakoyuyor, çırçırken değirmen olan fabrikalar. Artık iş, yerlilerin işi. Göçmenler içinse, yuvaya dönme zamanıdır.

Azbiraz daha geç kalınırsa, Torosların başı karlar. Karladı mı da kervanlar, yüklerini indirip, Baharı beklerler. Çiçek çiçek açıp, burcu burcu kokmalı ki Toroslar geçit versin. Bu durumda inada bindirdi mi kişi, yiter gider. İmi timi belirsizleşir. En bir iyi iz sürücüler ardına düşse, bir parçasını bulamaz.

Zaman bu zamandır ki, Torosları aşmak gerek. Kayseri'den gelenlerin tümü gitti... Kantar kâtipliğinde demir atan Şakir, Keretecilikte halâ işini sürdüren Bahri ve giderek azalan hararları bir o yana, bir bu yana aktarıp, kendine iş arayan Osman'dan gayrı kimse kalmadı. Adana suyu sıkılmış limona döndü.

Bahri, son balyaları basıp, parasını kuşağına soktuğu günün akşamı, ayak diredi.

— Yılımızı doldurduk, demiş çoban. Varıp gitmek vaktidir.

— Sılanı böyle çok mu özledin? — diye sordu Şakir.

— Çok ki çok... Sen belki kâtip oldun, gelemezsin. Biz Osmanla yola düşsek gerek.

Şakir arkadaşlarına baktı. Gülümsedi.

— Dün bizim Muhasebeci Yahudi indi yanıma. İsmet efendi gelemedi. Gelemiyecek bana kalırsa, dedi. Gelecek yıl da kâtipliğin garantidedir. Artık

işlerimiz bitti. Hesabın yarın kesilecek. Sezon başlamadan burda olasın ki, yerine başkasını bulmayalım.

— Eh, demek ki sen de bizim gibisin.

— Ben hazırım. Bugün hesap kestik. Eh, kuşağımıza biraz para soktuk. Evlenıneye yetmese de, bu kışı geçirtir.

— Öyle ya, yetmese bile evdekilere güven verir. Bu oğlan ev bakabilir, derler. Ev bakabilince de bir kızı peylerler. Gel keyfim gel, — diyerek güldü Osman.

— Neden olmasın, — dedi Bahri. — Koskoca herifler olduk. Daha duracak mıyız? Günümüz yetti, bıyığımız bitti. Ben varıp, Topal'ı haberliyeyim. Kervanında bizim için yer ayırsın. Siz de durmayın, harç görün azbiraz.

Şakir, hemen doğruldu. Osman'ın kıpırtısız duruşuna biraz baktıktan sonra, çarşıya çıkmak için kapıya yönelirken;

— Öyle ya... Eli boş gidersek, değneğe dikerler bizi. Hadi toparlan bakalım. Toparlan da, birkaç şey alalım.

— Bak aklıma ne geldi Şakir. Otur hele biraz. Otur da konuşalım.

Kapının yanından döndü geldi Şakir. Bağdaş kurup, Osman'ın karşısına oturdu.

— Durup dururken mıcırıklık çıkarma Osman. Köyden çıkarken ne konuştuk. Anca beraber kanca beraber... Şu altı ayı ne güzel geçirdik. Kardeşten bile öte... Şimdi koyu koyu düşünceye dalıp, ben gelemiyorum deme. Bir iş buldunsa, hepimiz birden kalalım. Unutma. Biz birbirimize emanetiz. Ve eğer kalmamız gerekiyorsa, hepimiz birden kalırız. Gitmemiz gerekiyorsa da, üçümüz yola çıkarız.

— Yahu sen kâtip olalı iyice gevezeliğe vurdun. Dinlemedin ki beni.

— Dinlemedim ama, anladım. Senin aklından bişeyler geçiyor. Eğer bir kız dalgası varsa çekinme. Hazır gidiyoruz, sırtlar götürürüz.

— Yok... Yemin olsun yok.

— Öyleyse ne? Açıkla bakalım.

— Diyorum ki, kazancımın bir kısmını yanınıza katsam. Bizim Muhlis Ağa kaç yıldır köyüne gidemediğinden söz etti. Ben de salladım bugün hesap kesimini. Size kavuşmak için erkenden sıvıştım. Diyorum ki, o'nu yollasam köyüne. Ben burda kalsam. Fabrikada yatar kalkarım. Ufak tefeğe bakarım. Bir de sizin işleri el altında bulundururum. Gözünüz ardınızda kalmaz. Hem de bakarsın birkaç kuruş verir Ermeni. Böylelikle ceptekini harcamaktan kurtuluruz.

— Ya tersi olursa? Seni süpürüp, kapıyı kapatırlarsa? Aç açık kalırsan gurbet elinde?

— Sordum öğrendim. Her zaman biri kalıyor fabrikada. Kapansa bile. Her zaman da kalan Muhlis Ağa. Çekip köye gideceğine göre, yerine adam gerekli. Bu adam neden ben olmayayım? Yalan mı düşündüğüm. Daha önce konuştuk ki, kazandığımız evlenmeye yetmez. Nasılsa, bu yıl şenlik yok. Gelecek yıla işimiz hazır olur, bir de ben harcamadan karnımı doyurabilirsem, daha ne.

— Ben sana hak veriyorum kardaş. Önce iş gelir. Madem bir iş buluyorsun, hiç kimsenin ağız açmaya hakkı yoktur. Ancak anan tepemize binerse. Oğlum öldü, bana yalan söylüyorsunuz derse?

— Bunu diyeceğini biliyordum. Ölmediğime inandırmak sana kalıyor. Ayrıca siz gittikten sonra mektup atarım. Derim ki tasalanmayın, sağ esenim.

— O zaman diyeceğim bişey yok. Kal sağlıcakla demekten öte. Hadi kalk artık. Kalk da pazardan bişeyler alalım doğru düzgün. Senin adına götürüp vereyim anana...

OSMAN TEK KALIYOR

Birlikte pazara çıkarlarken, Bahri yetişti. Kervan ertesi sabah kalkıyormuş. Hemen yerini ayırtmış. Topal getirdiğim gibi götürürüm sizi, demiş. Tasanız olmasın. Ve hazırlıklarını yapamazlarsa, bomboş gideceklermiş köye...

Adımlarını sıkıştırarak, çarşıyı dolanmaya başladılar. Bu arada Osman bir kez de Bahri'ye anlattı kalış gerekcesini. Gelecek yılın işini ayarlama güvencesi, ikisine yetti de arttı bile gerekce olarak. Tüm düşündükleri anası kadına ne diyecekleri. Sonunda onu da Şakir buldu.

— Derim ki Maviş anaya, Osman orda kaldı. Seni de yakında yanına aldıracak. Önce bir ev bulması gerekiyor. Adanada kiralar çok pahalı. İyi bir iş buldu ama, henüz kira verecek kadar çok değil. Bizim Kayserili paranın şıngırtısına göbek atmaya başlar. Durumu biz idare ederiz. Sen tasalanmayasın.

— Oldu kardaşlar. Ben de sizin için çalışırım. Gelecek yıl daha bir rahat olmak için. Zaten Muhlis Ağa'ya doğru düzgün bir izin sağladık mı, bir dediğimizi iki etmez. Çünkü ben salt o köyüne gidebilsin diye kalıyormuş havasına gireceğim.

— Çok da bir iyi edeceksin, — dedi Bahri.

Köyde geçerli olacak her türlü armağanları yüklendiler. Çerçiler, bakkallar ve öteki esnafla çekişe çekişe pazarlık ettiler. Her pazarlıktan artırdıklarını sandıklarıyla yeniden bir şeyler aldılar. Ve kucakları dolu hana döndüklerinde, akşam karanlığı iyice bastırdı. Acele karınlarını doyurup, bohçalarını yerleştirdiler. Sabahleyin erkenden kalkmak amacıyla, uykuya daldılar.

Sabah ezanları, gecenin buğusu üstünde tütmeye başladığında onlar çoktan uyanmış, Topal'ın kervanındaki yerlerini almışlardı. Osman yolcularını uğurlamak için orda dikiliyor. Bir birine bir ötekine bakıyordu üzünçlü üzünçlü.

Kalmayı kendi bilinciyle de seçmiş olsa, bir kopuş gibi geliyordu o'na. Az sonra yola düşeceklerdi. Konaklarda dura kalka, haftasına köylerine varıp, analarının dizi dibine oturacaklardı. Oysa o... Adana'nın bilinmezinde bir nokta gibi yaşamını kurtarmaya çalışacaktı. Ya vardığında, Muhlis Ağa, ben de vazgeçtim oğul, başının çaresine bak derse? Katılsa mı şu kervana daha zaman geçmeden? Arkadaşlarının yanısıra aşıp gitse mi Torosları? Varsa mı anasının dizi dibine?

Soruların burgacı kafasının içinde dönendikce, beyninin acısı damla damla yaş oluyor gözünde. Ve Osman ağladığını belli etmemek için, gözlerini kırpıştırıyor. Sonra yumruklarıyla ovuyor bir güzel. Bir toz sineğini araştırır gibi parmaklarını dolandırıyor gözlerinin kıyılarında.

Herkes üzüncünün kaynağını anlamış gibi davranıyorlar Osman'a. Burda kalmak, onlar için ölüm. Evsiz, yurtsuz, umutsuz, Oysa iş zamanı başka. İş zamanında hemşehriler vardır. İş vardır.

Para biriktirmek, köyündeki yıllık yaşamı kurtarmak vardır. Şimdi? Şimdi Adana masallarının korkusundan başka bir şey yok. Ve Osman bu korkunun içinde gencecik, kimsesiz tek başına kalakalmaktadır. Ağlasa da haklı...

Topal eşeğinin sırtına binerek" Hayda" yı çekti Kervan ağır ağır, toprak Ulukışla yolunu tuttu. Giderek küçüldü. Günün parmak parmak yükselişiyle birlikte renk renk açtı, bir çizgiye ulaştı. Ve ıradı gitti...

MUHLİS AĞANIN KATINDA

Kervan gözden yitip, kirpiklerindeki yaşı son birkaç kırpıştırmayla erittikten sonra, fabrikaya yöneldi. Muhlis Ağa, iş olmadığı zamanlarda yaptığı gibi, ağır demir kapının kıyısına çökmüş, bıyıklarını buruyordu. Varıp ağanın annacına dikildi.

— Hayırdır Osman! Sizin kervan gitmedi mi!

— Kervan gitti de ağam ben gitmedim.

— Sen gitmedin mi! Neden!

— Sen bize bunca iyilik ettin. İyilikten bile öte babalık ettin. Dedim ki kendi kendime, varsam ağama desem ki, sılan ırak da olsa gitmek gerek. Bunca zaman eğleşmişsin, kızanın büyüdü mü, kızın yürüdü mü bir bak. El ağzıyla kuş uçurmak doğru değil. Belki yüreğinin özgün yanına varır, dur bakalım yerime, ben bir varıp geleyim, der...

— Bunca çalışmanla gözüme bir girmiştin yiğit Osman. Bu davranışınla bin girdin ki, Tanrı bana ömür verdikçe, senin üstünden kanadımı eksik etmem. Madem sen beni bu kadar düşündün. Ben de şimdi gider Sıramyan Beyimin annacına çıkarım. Derim ki beyim böyle böyle... Beş yıl var ki, sılamdan uzaktayım. Yerime adam da buldum. Güvenilir, akıllı bir uşaktır. Ben dönünceye malınızın bir çöpüne hata gelmez.

Sırtını sığazladı. Osman'ın. Patron'un yazıhanesine doğru giderken, kahveciye seslenip, bir çay yolladı. Çayını bitirinceye döndü.

— Tamam, — dedi. —Konuştum. Yerine adam buldunsa, rahatına bak, dedi

— Bak ya ağam. Gözün ardında kalmasın. Tut ki burayı bir oğluna bıraktın.

— Kuşkum yok Osman. Sen bana bu iyiliği ettikten öte, hiç kuşkum yok. Hadi var eşyalarını taşı buraya. Ben de hazırlığımı göreyim. Bakarsın yarın bir kervan da bizim o yakalara çıkar.

— Benim eşyamdan n'olur ki. Bir yatak, bir gömlek değil mi? Hemen alır gelirim.

— Ha unutmadan söyliyeyim. Patron bana verdiğini sana verecek bütün kış. Yaza dönüp geldiğimde de ben koruturum.

— Sözü mü olur ağa. Vermese bile yaparım bu işi. Senin için.

— Sağol...

Topal'ın kervanı geldi ilkin. Osman, daha baharın ilk günlerinde arkadaşlarının işleriyle ilgilenmişti. İki yerden de olumlu yanıtı alır almaz, Topal'la haber iletti. Yerleri hazır, biran önce gelsinler, diye.

Geldiklerinde, ortaklaşa bir oda tuttular. Osman, fabrikada kalmayı sürdürüyordu. Ama, Muhlis gelir gelmez yerini bırakacağı için, şimdiden ortak olmakta bir sakınca görmedi.

Kışın onlar köyde olup biteni anlattılar. O Adana'yı... Torosların gölgesindeki bu kentin, köylerine göre bahar gibi geçen kışını anlata anlata bitiremiyordu. Her yanını dolanmış, Karataş dalyanında balık tutup, çarşı meyhanelerinde köfte yemişti. Öğrenmek, bilmek isteğinden her sokağa girip çıkmış, kenti avucunun içi gibi bellemişti.

Onun ballandıra ballandıra anlatması, Bahri' nin göğsünü kabarttı.

— Aferin be, — dedi. — Sanki burda gezmek için kalmış gibisin.

— İşimiz yoktu ki. Fabrika siz gittikten sonra bir ıssızlaştı sormayın. Muhasebeci falan da bütün işlerini bana gördürüyorlardı. Patron başta olmak üzere. Gitti geldi, derken, insan her bir yeri öğreniyor.

— İyi.. Bakarsın ilerde işimize yarar.

— Yarar elbet. Burası olmazsa başka yer ararız. Tarlaların bile yerlerini öğrendim. Bir gün bizim Beyin çiftliğine gidiyorduk. At uşağı bir bir saydı yoldaki toprakların sahiplerini.

— Peki Muhlis Ağa'dan ne haber? Dönmedi mi daha?

— Dönmedi.

— Bana sorarsan da dönmeyecek, —dedi Şakir. — Adam onca uzak kalmış avrat kokusundan. Bir gömüldü mü, bir daha kurtulamaz.

— Yok be... Gelir görürsün. Gelir ya, ben yine de gerekli her işi yürütmeye çalışacağım. N'olur n'olmaz. Bakarsın bir aksilik çıkmış. Gelemeyivermiş.

— Desene sen hepimizden hızlı çıkacaksın. Birdenbire hammalbaşı olacaksın.

— Hiç belli olmaz. Biriniz kâtip, biriniz kereteci oldu. Bakarsınız benim kısmetime de hammalbaşılık vurur.

— Eh işte o zaman yaşadın. Yaşadık daha doğrusu. Çünkü köyü buraya yığarız. Öteki köylüleri dehleyip, bizimkilerle doldururuz fabrikaları.

— Yok. Bence ötekiler daha bir iyi.

— Dur ulan. Sen kafandan bişeyler geçiriyorsun arkadaş?

— Hiç bişey geçirdiğim yok. Yalnız bizim köylü arka buldu mu sırtarır bilirsin. Başımız derde girer. Azbiraz söz söylesen, köyde dedi-kodu yapar. Siliğin oğlu adam olmuş da iş buyurmuş, derler. En iyisi el. Elin kıçından akıtırsın yağını, parasını avcuna sıkıştırdın mı duaya oturur.

— Doğru be. Haklısın. Bize de bu akıl yeter. Demek ki bütün kış bunları düşündün sen?

— Ne yapayım. İnsan işsiz olunca canı sıkılıyor. Tarlaları, o tarlalardan kalkan pamukları düşüneyim, dedim. Başıma ağrılar girdi. En iyisi kendi işimi düşünmek. Aldım, verdim, verdim aldım. Bu yolu buldum kendim için.

— İyi de ettin. Biz biz olalım, bundan şaşmayalım. Kayıracak adamımız varsa, biz kendimiziz. Önce kendi başımızı kurtaralım ki, sonra ötekilere gerektiğince yardım edebilelim. Herkes bizim gibi çalışırsa ne iyi. Çalışmazsa, kendi bilir.

Şakir'in sözleri, kararlarını bir kural haline getirdi sanki. Artık bir daha bu konuyu konuşmadılar.

MUHLİS GELEMİYOR

Şakir, kendi fabrikasından dönerken, Osman'a uğradı. Daha işler başlamadığından, zaman bulabiliyordu. Sabahleyin erkenden kantarın başına gidiyor. Arada yemek için çıkıyordu. Adana yeniden soluklanan bir ciğer gibi şişmeye başlamıştı. Antep ötelerinden, Mamuretilaziz dağlıklarına değin her yöreden insanlarla karşılaşmak zamanı gelip çatmıştı. Elçiler, daha yeşilliklerini koruyan kozalara bakar gibi bakıyorlar kitlelere. Kimi daha ucuza peyleyebilirz düşüncesi dört dönüyor pazarlarda.

Şakir, hammalbaşının okuttuğu mektuptan haberler iletiyordu Osman'a.

— Tüm düşündüklerimiz gerçekleşmiş kardaş. Muhlis ağa gelemeyeceğini yazıyor. Biriktirdiğiyle bir tarla, bir çift öküz almış. Karısı çocuklarıyla azbiraz kendi başına kalmak istiyor. Aldığı tarla büyük olmalı. Buranın kârından vazgeçecek kadar büyük. Nasılsa Osman işlere alışmıştır, benim yokluğumu belli etmez, diyor. Sana bir de akıl yollamış. Sakın, bu haberi hemen iletmesin yukardakilere, diyor. Yerine başkasını kayırıverirler. Bıraksın, on-

lar arasın beni. Aradıklarında da daha gelmedi deyiverir.

— Yaşasın be Muhlis Ağa. Gördün mü, ne demiş eskiler. İyilik yap, denize at. Balık bilmezse, halîk bilir. Bildi işte. Biz o'nu köyüne kavuşturduk. O da bizi hammalbaşılığa. Oh, sağolsun ağam. Tuttuğu altın, sürdüğü gümüş olsun. Biçtiği de zebercet, ağa. Böyle bir iş kolay kolay, babadan bile miras kalmaz. Kalmayınca, biz de bunun altından yüz akıyla çıkmalıyız ki, rezil olmayalım.

— Çıkarsın. Aptala malûm olur demişler. Bahri bildiydi böyle olacağını.

— Akşam, kendimize bir rakı ziyafeti çekelim mi?

— Çekelim anasını satayım. Üçümüz de doğru düzgün işgörür hale geldik. Hem de bi yıl içinde. Doğrusu şans da yardım etti.

— Oldu... Hadi biz hazırlık görelim. Bahri şaşırsın bir iyice.

— Hem de istersen kebapcı İsmail'den birer sahan kebap yaptırırız.

— Yaptırırız elbet. Neden yaptırmayalım.

— Durmayalım öyleyse. Nerdeyse Bahri gelir. Hadi, davran.

— Davrandım...

HER İŞİN BİR KARŞILIĞI VARDIR

Malatyalı Murtaza, iri, kalın bıyklarını çenesine değin düşürmüştü. Bedeni yaklaşınca, bir çınar gibi dikiliyor insanın önüne. Kara gözleri fıldır fıldır

bakıyor. Osman'ın önüne dikilip, ellerini göbeğinde bağladı.

— Ocağına düştüm ağam. Kaç gündür geziyorum. Nereye varsam, iş yok diyorlar.

— İyi ama ağa sen de pek geç kalmışsın. Nerdeyse iş bitecek. Şimdi işçi isteyen bulamazsın ki.

— Ben de erken gelmek isterdim. Olmadı. Azbiraz geciktik. Sen istersen, iş verirsin bana. İstesen verirsin.

— Veremem ağa. Burası babamın çiftliği değil. Ben de elin kuluyum. Veremem.

— Herkes dedi ki, Osman Ağa isterse, istediğini işe alır. Sen beni işe al, istediğin yerden gündelik ver. Yeter ki, bir işim olsun.

— Olur mu? Burda herkes ne kazanıyorsa sen de kazanırsın.

— Sen iş ver, zararı yok az kazanayım.

— Yok ağa. Ne demek oluyor bu iş?

— Şu demek ki ağa, sen beni işe al. Biray çalıştır. Dilersen ücretimin yarısını cebine koy. Çünkü benim için önemli olan para değil, iş.

— Anladıysam arap olayım. Aç hele şu lafın sonunu bakalım.

— Şu... Ben damdan yeni çıktım. Bir kaza geldi başımıza. Sonra bir kıza vurulduk. Serserinin önde gidenidir, demişler. Çalışıyor olmak için nerdeyse üste para vereceğim. Sen ne diyorsun?

— Ha, şimdi oldu. Madem ısrar ediyorsun. Bir aylık çalışmanın bir günü benimdir. Geç işe başla.

— Yaşa be ağa, — diyerek eline sarıldı Murtaza.

Osman biran kendini Muhlis'in yerinde gördü. Sonra aceleyle elini çekti. Murtaza ondan daha yaşlıydı. Muhlis ise nerdeyse babası yaşında. Elini

öptürmedi ama, Murtaza'yı da boş bırakmadı. İş bitene hergün gözetti. Murtaza da başarmış olmanın kıvancıyla, vurulduğu kızı bir kez daha istetti. Hammallık bile olsa, fabrikada olması hemen etkisini gösterdi. Serseri adı silinip, yerine damatlık hırkası giydirildi.

Giydirildi ya, Murtaza Osman'ın önünde bir yol açmıştı.

BİR KIVILCIM BİR YANGIN TUTUŞTURUR

Akşam, odalarında toplandıklarında Osman, durumu arkadaşlarına özetledikten sonra, kendi düşüncelerini sürdürmeye başladı.

— Beri bakın kardaşlar. Murtaza bana bir akıl verdi ki, bin öğütten yeğ. Ben koskoca Sıramyan Çırçırının hammalbaşısıyım. Sen Şakir, Ramazanoğlu Çırçırının kantar kâtibi. Bahri de kereteci. Her birimiz ustabaşı sayılırız. Adam almak da adam atmak da bizim işimiz. Öyleyse bunu neden paraya çevirmeyelim.

— Doğru ya. Çevirmeliyiz. Hele siz ikiniz. Benim durumum o kadar parlak değil kardaşlar. Pek pek kantarda oynayabilirim. O da ya zürranın işine yarar ya patronun. El adamına çalıştıktan öte, değeri yok. Ama, siz ikinizin durumu öyle değil. Adam alabilirsiniz. Gözünün üstünde kaşın var, diye atabilirsiniz.

— Öyleyse, almanın da atmamanın da bir şartı olmalı değil mi?

— Olmalı elbet, — dedi Bahri. — Aylıkta bir gündelik keseriz ağa. Kestik mi de otuz hammal varsa, aylığımız iki katına gelir.

— El bir biriktirirken, biz iki biriktiririz, — dedi Osman. — Yarından tezi yok, ben bu düzeni uygulamaya başlıyorum.

— Ben de, — diye atıldı Bahri.

Şakir, acılı acılı baktı ikisine de.

— Ben ne halt edeceğim?

— Düşündüğün şeye bak, — diye yatıştırdı Osman. — Biz ne dedik? Anca beraber, kanca beraber, dedik. Öyleyse, bizim açıktan kazancımızın bir ortağı da sensin. Ne çıkardıksa, ay sonunda ortaya koruz. Sonra üçe böleriz. Her birimize ne düşerse, paylaşırız.

— İyi ama, — diye yanıtladı Şakir. — Benim bir hakkım olmamak gerek bu kazançta.

— Neden olmamak gerekmiş, — diye sordu Bahri.

— Bir katkım olmuyor ki...

Osman alaylı alaylı gülümsedi. Bir süre duvarlara baktı. Sonra yüzünde beliren gülücüğü saklamaksızın, Şakire döndü;

— Tasalanma be kardaş. Senin katkının olmasını da sağlarız, biz, ikimiz.

— Nasıl sağlayacaksınız?

— Bundan kolay ne var? Dedik ya biz ikimizin işleri eğer kafamızı kullanırsak, gelirli işler. Seninki de öyle. Daha bir gelirli üstelik. Biz de bunu kullanırız.

— Yahu Osman, sen adamı çatlatırsın. Söyle ne düşündün gene?

— Acelen ne. Bekle biraz. Bekle ki, anlattığımda sen de hak vereceksin.

ŞAKİR NE YAPACAĞINI ÖĞRENİYOR

Osman Şakir'in sözlerinden geliştirdiği düşüncesini uygulamaya koymak için sabırsızlanıyordu. Bahri ve Şakir de... Birkez başarırlarsa, kısa sürede gelişme kaydedebilirlerdi.

Akşamı bekledi Osman...

Herkes evine gittikten sonra, gömleğinin, şalvarının içine doldurduğu pamuklarla, olduğundan çok şişman bir adam biçiminde eve döndü. Şakir, tırnaklarını yiyordu. Bahri gecikmişti. Biraz sonra o da göründü. Tostoparlak bir adamdı. Tutup yuvarlasanız, duraksamadan çarşıya değin giderdi. Osman ve Bahri, getirdikleri pamukları bir kıyıya yığdılar.

Osman, uygulamalı dersi, anlatmaya başladı Şakir'e...

— Biz böyle bir hafta taşısak. Ya da hergünü bırak. Ola ki, biri döner gelir. Biri izler ardımızı. Haftada bir iki şişmanlayıp gelsek. Ayda, bir hararı doğrulturuz. Bir harar pamuk senin kantara girdiğinde, yüz okkaysa, yüz yirmi çekti mi, bizim kazancımız kadar da sen atarsın cebine.

— Evet, — dedi Bahri. — Ben de bunu düşündüm. Biri çıkar da aç ulan gömleği derse, boku yedik. Gerçi bize ruh gibi inanıyorlar. Aldığımız da zaten üstümüze bulaşır.

— Yok kardaş, — diye diretti Şakir. — Bu az-biraz belenmeye benziyor. Bulaşmaya değil.

— Tamam işte. Ben de bunu diyorum. Biraz fazla belenmiş oluruz. Hem böylesi daha iyi tutup doldurmaktan. Beleniriz hergün. Belendiğimizi evde toplarız.

— İyi hoş, bunları anladık. Sonra kantara nasıl vereceksiniz?

— Ondan kolay ne var. Bir ay ben getiririm sırtıma vurduğum gibi hararı. Bir ay Osman. Sen de tartıp, adımızı yazdın mı?

— E, bu adamlar ayda bir harar pamuk mu yetiştiriyorlar, derlerse?

— Ha bakın arkadaşlar, bunun bir kolayı var. O zaman dersin ki, bu arkadaşlar, araba izi sürüyorlar. O izlerden derlediklerini temizleyip, harara dolduruyorlar. Geçimlerini böyle bulmuşlar, Yalnız bunu sorarlarsa de. Açık etme.

— Neden?

— Ötekiler de dolanmaya başlarlar. İşimizden oluruz.

— Bırak şakayı allah aşkına. Hiç ciddi olamaz mısınız?

— Ulan Şakir, — dedi Osman. — Bazen para kazanmak söz konusu oldu mu senin kafan duruyor. Şimdi diyelim ki sen işi açık ettin. Bağıra bağıra konuştun. Ordan iki sapısilik çıkıp, dediğini yaptı. Araba izi sürüp, bir hapaz pamuk da topladı. Bir ay dolunca, anasının minderini kabartamaz topladığıyle. O zaman ne der? Ulan bu işin altında bir iş var. Ben bunun ümüğüne çökeyim biraz, der. Al başına belayı.

— Doğru. Haklısınız. Bu iş aramızda kalacak kardaş.

— Mecburi aramızda kalacak. Ve de sıkışmadıkça, kimseye denilmeyecek.

— Tamam.

— Tamamsa, haftaya gözünden al hararı. Onu da bizim açıktan gelenlerin içine katıp, paylaşırız bir güzel. Oldu mu Kocakafa Şakir.

— Oldu ki hem de nasıl Osman Ağa.

İŞ GİTTİKÇE GELİŞİYOR

Başdöndürücü bir hız kazandı işleri. Bir yandan hammallardan alınan komisyonlar, bir yandan her akşam bedenlerine yapışan pamuğun ayıklanışı, yormaya başladı üç arkadaşı. Sonunda bir karara vardılar. İş dönemi bitmek üzereyken, Osman çevresine topladı arkadaşlarını.

— Gelecek yıl bu işi böyle yürütemeyiz. Büyüdü bizi aştı. Yeni adamlar gerekli. Hem de daha bir geliştirmenin koşulu bu. Bakın aklıma ne geldi. Siz dönüşte, biraderleri de getirin. Birini taşıtmacı yaparız. Birini ayıklamacı.

— Anlamadım, — dedi Şakir. — Ne yaparız, ne yaparız?

— Bak oğlum Şakir. Azbiraz anladın da, tam anlamadın. Diyelim senin biraderle, benim biraderi getirttik. İyi dinle şimdi beni. Kulağını aç da dinle. Birini taşıtmacı yaparız, dedim. Eline azbiraz para verip, iki atla, bir araba alırız. Ötekini de ayıklamacı, burda. Odamızda, sabahtan akşama kadar çalıştırırız.

— İşte bizim anlamadığımız da işin burası, — diye atıldı Bahri.

— Diyelim, sen pamuğu tarttın. Sonra içerde kim boşaltıyor hararları? Hamalbaşı... Hammalbaşı kim? Biri ben, öteki fabrikanınki de kardaşımız Bahri... Bizim oğlanın taşıdığı hararları azbiraz yumuşak silkelersek ne olur?

— Haftada bir araba yükü pamuk çıkar bize, — dedi Şakir, eliyle alnını vurarak. — Şimdi anladım bir iyice. Bizim birader de burda oturur, hararlardan pamuk ayıklar. O zaman, şalvar gömlek pamuğa belenmemize gerek yok. Nasılsa pamuğu ben tartacağıma göre, sizi belenmiş sayabilirim.

— Aferin bire... Anladın sonunda. Tamam mı... Köye varınca sakın unutmayın. Gelecek baharа ikisini de getirin.

— Sen gene gelmiyorsun öyle mi?

— Yok... İyi bir kulp bulmuşum. Bırakıp da yerimden olamam. Siz gene geçen yılki gibi, benim işimi görürsünüz. Sanırım gelecek yıl sizin de dönmenize gerek kalmaz.

— İyi iş yaparsak neden kalsın. Bakarsın kışlık bir şeyler de buluruz bu koca Adana içinde. Geçimimizi düzene korsak, kıpırdamayız bile.

GÜVENİLEN ADAM OLMAK GÜÇTÜR

Sıramyan yanına çağırdı Osman'ı. Elleri göbeğinin üstünde dikildi genç adam. Sıramyan, şöyle bir süzdü delikalnıyı. Üç yıldır yanında çalışıyor-

du. Hiç bir aykırılığını görmemişti. Yine de içinden güvenip, güvenemiyeceğini tarttı. Sonra bir deneyden geçirmek gerektiği kanısıyla, kararını bildirdi.

— Biz Beyrut'a gideceğiz Osman. Belki ay başında da dönmeyeceğiz. O yüzden, senin başına biraz iş yığacağım. Kusura bakmazsın değil mi?

— Buyruğunuz başımın üstüne beyim. İşimiz ne ki.

— Oldu... Senin okuman yazman vardı değil mi?

— Azbiraz...

— Öyleyse, yaz bakalım. Bir... Değirmenin hesapları her gün sana teslim edilecek. Ben ustaya söyledim. Hergün bir kenara yazarsın. Paraları da, — arkasındaki demir kasayı gösterdi. Anahtarını uzattı. — Buraya korsun.

— Başüstüne...

— İki... Çiftliğin isteklerini yalnız değirmenin gelirinden karşılarsın. Kâhya gerekeni senden isteyecek. İhtiyardır, abuk sabuk söylenebilir. Kusuruna bakmayasın.

— Ben Artin ağayı çok severim beyim. Babam gibidir sağolsun.

— Öyleyse sorun yok. Ayın başında hanın, evlerin kiralarını da toplarsın... Biliyorsun yerlerini. Kaç aydır kiraları sen topluyorsun zaten. Onları olduğu gibi Osmanlı Bankasına yatırırsın. Tamam mı?

— Tamam Beyim. Tasanız olmasın.

— Tasam yok... Çırçırı da bir güzel temizle. Tertemiz olsun ben dönünceye.

— Hayhay, temizlerim sayesinizde.

— Hadi bakalım Osman... Bunları da becerdin mi, gayrı has bir adam oldun demektir.

— Becermeye çalışırım beyim.

ARTIK ÇİFTLİKTEKİLER OSMAN'I TANIYOR

İhtiyar Kâhya Artin Ağa'nın ölümü, az daha Osman'ın çiftliğe yerleşmesine neden oluyordu. Sıranıyan, kaç zamandır Osman'dan başkasına güvenmiyor. Çiftliğin işlerinden, evin alış verişine değin herşeye Osman yetişiyor. Yetişiyor da gerçekten.

Sabah ezanından önce kalkıp, doru ata biniyor. Bir koşuda çiftliğe ulaşıp, ortalığa düzen veriyor. Yarıcıları dolaşıyor. İcarcılarla pazarlık ediyor. Çalışan işçilerin, elçilerine gözdağı veriyor. Sonra gün doğmadan çok önce dönüp, Çırçır'ı açıyor. Hammalları denetleyip, pamuk işlerine bir göz attıktan öte, değirmene gidip bekleşenleri hesaplıyor. Göz kararıyla yaptığı hesaplar her gün tuttuğundan' içi rahat, yeniden çırçıra dönüyor.

Kutlüler çırçırlanıp, çiğitler ayrılırken ordan yazıhaneye çıkıp, ev için alınacakları öğreniyor. Çarşıdan gerekli olanı aldığı gibi yüklenip, eve götürüyor. Yeni şeyler isteniyorsa, dönüp beye bildiriyor. İstenmiyorsa, yeniden çırçıra, işinin başına geliyor. Ahmet, tam o sırada taşıtmacılığa başlıyor. Gelen hararlar boşaltılırken, her birinin üstünde bırkaç okka pamuk bırakarak silkeliyor. Kaç zamandır Ahmet önce Ramazanoğullarının oraya taşıyor. Çünkü müşterileri arttı. Hararları da... Şakır'ın orda okkayı az ağdırması, Ahmet'in çok namuslu bir taşıtmacı ünü kazanmasını sağlıyor. Adamlar gelmiyorlar bile artık. Paralarını alıp götürüyor. Akşama değin, çalışıyor tuttukları odada Veli. Durmadan pamuk ayıklıyor. Dağ gibi yığılıyor bazı zamanlar. Köylünün pamuğuymuş gibi götürüyor Ahmet. Köylünün pamuğuymuş gibi tartı-

yor Şakir. Ve beş arkadaşın kazançları, gün günden artıyor.

En kabadayı ustanın gündeliğinin seksen kuruş olduğu zamanlarda, her biri bir liradan fazla para biriktiriyor. Aybaşı olduğunda, «başı dışarı» kazandıklarını ortaya koyup, bölüşüyorlar. Üç büyüklerin payı her zaman olduğundan fazladır. Çünkü Ahmet'le Veli yanlarında gündelikcidir. Aynı payı vermiyorlar onlara. Veremezler de, çünkü ortaklık üçlü. Ahmet'le Veli de durumlarından kıvanıyorlar. Çünkü hiç bir hammalın kazanamadığı kadar çok kazanıyorlar bu işten.

Bu yüzden, çiftliktekiler, dükkân ve han kiracılarının büyük çoğunluğu, değirmene gelip giderler, hep Osmanl'a iş görüyorlar. Tanıdıkları tek kişi o... Bir patronun sözü ediliyor. Patronu tanıyanlar da var belki. Ama, gözlerindeki patron Osman. Osman'ın dedikleri oluyor çünkü. Osman'ın biçtiği fiat geçerli.

Artin Ağa'yı tanıyanlar bile bir bir geçip gitmekte yeryüzünden. Osman, Bey'in simgesi olarak yerleşmekte yarıcıların, icarcıların belleğinde. Ve hergün o çiftliğin başında doru atının üstünde göründü mü, yoksulun yüreği oynamakta.

Sıramyan'ın Beyrut gezileri uzadıkca, Osman'ın üçüncü kişiler üstündeki etkisi de daha bir artmakta. Dükkân kiralarına kendiliğinden zam koymakta. Ve bunlardan biri dert yanacak olsa, Sıramyan, «o benden iyi bilir,» diye terslemekte adamı. Çünkü Osman, o'na haber vermeden zam yaptıysa kiraya, hemen o aydan başlayarak, hesabına yatırmaktadır artışı. Kaçkez denetledi böyle. Hiç bir hesapta, hiç bir kuruş oynamıyor. Oynamayınca, böyle çalışkan,

her şeye aklı eren bir adam bulmak güç. Güçlüğü Sıramyan da bildiğinden, gözü gibi sakınmakta Osman'ı. Sakındıkca da, Osman'ın yetkileri ve etkileri artmakta.

GÜNEY CEPHESİNDE YENİ BİR ŞEY VAR

Salih öldürülüp, Kadir öldükten sonra, Tufan Bey kolunun baskıları alabildiğine arttı Çukurova'da... İlkin Fransızlarla işbirliği içinde, Ermenilerle ortak çalışmayı yeğleyen ağalar, beyler, Kurtuluşçuların gücünü gördükce yan değiştirdiler. Tüm Çukurova'daki Fransızlar ya da Fransız üniforması giymiş olanlar, bir ateş çemberinin içine düştüler.

Çiftlikleri yakılıyor. Karıları kızanları öldürülüyordu. Ermeni çetelerinin kıyımı, katıyla ödetilmeye başlandı. Ünlü beyler birbiri ardı sıra dağa kaldırılıyor, büyük fidyeler önerilmesine karşın geri verilmiyordu. İşgalle birlikte dönüp, kan kusturanlar, yaptıklarının acısıyla kıvranmaya başlamışlardı.

Bazıları hiç yoktan büyük mülkler elde etmişlerdi İşgal sırasında. Antakya'dan, Halep'ten gelen Ermeniler,işgal komutanına bir dilekçe vererek, yer gösteriyorlardı. Çukurova'nın en verimli toprağını, Adana ya da Tarsus'un en güzel evini kolaycacık ele geçiriyorlardı. İşlem de şöyleydi üstelik. Dilekçesinde bir Türk'ün oturduğu yeri gösterip, burası benimdi, kıyımda kaçarken filancaya verdim. Şimdi geri istiyorum, demesi yetiyor (17). Malını mülkünü yitiren ne etsin? Mavzeri omuzlayıp, Kurtu-

luşculara katılıyor. İlk yaptığı eylem de, kendi canını yakanlardan öc almak oluyordu.

Bu ateş çemberi giderek, kentlerin içine değin sokuldu. Tek keçisi olmaksızın, koca sürülere el koyduran Ermeniler malını aldığı adamdan bir de faız isteyen yeni işgalciler, can kaygısına düştüler. Koskoca işgal ordusu, hem de Ermenilerle desteklendiği halde, Kurtuluşçularla başedemez duruma gelmişti. Dükkânlar, tarlalar, evler birer ölüm tuzağına dönüşmüştü sonunda. Ve adım adım Kurtuluş'un ışığı belirlemeye başlamıştı Torosların tepesinde.

SIRAMYAN VE OSMAN

Sıramyan, uyku uyuyamaz oldu. Oğullarıyla kızlarını çoktan Beyrut Fransız kolejlerine yerleştirmişti. Çoktan bir işyeri açmıştı orda. Ne var ki, temeli burdaydı. O yüzden ayrılamıyor, bir çare düşünüyordu. Sonunda çareyi buldu.

Osman'ı çağırdı. Karşısında elleri göbeğinde dikilince konuşmaya başladı.

— Biliyorsun, bizim çocuklar Beyrut'ta okula yerleşince, sık sık gidip gelme durumu doğdu. Analarına da çocuklardan ayrılmak güç geliyor.

— Eh, can parçası beyim. Kolay değil.

— Öyle... Bu arada ben bir iş kurdum orda. Diyorum ki, hiç olmazsa okullar bitinceye yerleşsem nasıl olur?

— Çok bir iyi olur beyim. Çok bir iyi olur ya, burdaki işlerinizi kim yürütecek?

— Sen kimi istersin?

— Bilmem. Güvenilir adam bulmak kolay değil beyim. Bu çapraşık işlerin altından kalkmak, ancak sizin gibilerin becerisine dayanır.

— Haklısın. El işin ucundan tutar. Yalnız bak aklıma ne geliyor. Seninle uzun zamandır birlikte çalışıyoruz. Şimdiye kadar hiç bir aykırı tutumunu görmedim. Diyorum ki, buralarını sana emanet etsem. Yıldan yıla ya gelsem. Ya sen Beyrut'a geçsen. Hesaplaşsak. Ayrıca ücretini de artırırım. Çünkü dediğin gibi güvenilir adam bulmak olanaksız. Hele senin gibisini bulmak mümkün değil. O yüzden, herşeyimi sana teslim etsem. Kiraları toplasan. Gelirleri biriktirsen. Yıldan yıla bana versen, olmaz mı?

— Beyim, — dedi hafif belini bükerek Osman, Yapışıp elini öptü Sıramyan'ın. — Beyim, bağışla beni. Bir ay iki ay senin yokluğun bişey değil. Zaten çoğunlukla iş mevsiminin dışındaki zamanlarda gidip geliyorsun. Ama bunca derdi benim başıma yıkarsan, altından kalkamam. Bir kusurum olur, bir beceriksizliğim. Zarara uğratırım seni. Yüreğinden bana bir kırgınlık bulutu geçse, ben öldüm. Yükleme bunca yükü. Muhasebecilerin var. Onca aklı eren adamın var. Sen kime güveneceğini benden iyi bilirsin. Bul birini. Yükle...

— Çok iyi dedin ya Osman. Kime güveneceğimi senden iyi bilirim. Senden başkasına da tam güvenemem. Bilirim ki bir yerde noksanlık varsa, senin elinde olmadığından doğdu. Başkasından kuşkulanırım hemen. Sense melek gibisin.

— Sağolun. Güveniniz benim için onurların en yücesi. Yalnız siz yine birini bulun. Ben elimden gelen yardımı yaparım.

— Yok Osman. Beni kırmayacaksın. Patron benim, benim dediğim olur. Tamam mı?

— Ama beyim.

— Aması falan yok... İşte kasanın anahtarı. İşte her türlü işlemi yapmaya yetkin olduğuna dair kâğıt. Bundan sonra, herşey senden sorulacak. Her hesap sende toplanacak. Gelebilirsem, ben geldiğimde. Gelemezsem seni çağırtacağım. Oturup, hesap görürüz.

— Beyim gözünü seveyim. Benim için çok bir ağır yüktür. Kusurum olur. Eksiğim olur...

— Yahu biz ne diyoruz, sen ne diyorsun. Hadi tamam. Başka söz istemem. Var şimdi, işine bak. Biz yarın yola çıkacağız. Yarından başlayarak, kendi malınmış gibi hatta ondan da öte bakacağına güvenim olmasa, sana bırakır mıyım?

— Bilmem ki ne desem beyim. Bilmem ki ne desem...

BAHRİ SIRAMYAN ÇIRÇIRINDA

Ertesi akşam, sofranın başında söyleyişiye daldılar. Osman, Bahri'ye döndü birden.

— Yarın git, ordaki işini bırak.

— Ben işimden hoşnudum.

— Sana ne diyorsam onu yap... Daha iyi bir iş bulmasam, bırak der miyim?

— Önce işin ne olduğunu anlayalım. Sonra bırakırız.

— Anla...Sıramyan çırçırına hammalbaşı oluyorsun. Aylığın da kırk kaime. Tamam mı?

— Sen ne olacaksın?

— Ben her yana yetişemiyorum. Güvendiğim insan gerekli. Senden daha güvenilirini de bilmiyorum şimdilik. Eğer ilerde, değirmene de bakabilirsen. aylığına daha da zam yaparım. Şimdilik böyle idare et...

Şakir birden atıldı.

— Peki kurduğumuz tezgâh n'olacak?

— Daha bir iyi işleyecek Şakir. Daha bir iyi işleyecek. Alış-verişi biraz daha büyüteceğiz. Bizim Ahmet ağırdan ağırdan mal almaya başlayacak. Göz kararını iyi belledi. Kütlüyü tarladan gözkararı alır, ya bize ya sana getirirse, kârımız daha çok olmaz mı? Olur. Ben hesabını yaptım. Şimdikinin üç katı falan olur. Çocukların eline de doğru düzgün para geçer.

— Bunu anladık, — dedi Ahmet. — Anladık ağa ya, parayı nerden bulacağız?

— Para kolay. Ben bulacağım.

— Gene bilmece gibi konuşmaya başladın Osman, — dedi Şakir. — Açıkla bakalım parayı nerden bulacağını. Aramızda gizli saklı mı var?

— Yok... Olmadığı için de söyleyeceğim. Ama, Bahri'nin dediği gibi Kayserili paranın şıngırtısını duyanda köçekliğe sıvandı. Sözümü ağzıma tıkmasanız, anlatacağım.

— Sen de laf sokuşturmamıza çanak tutmadan anlat. Bu kaçıncı. Bana dedin, hammalbaşı oluyorsun. Şakir'e dedin, para bulacağım. Anlat şu işi de içimız ferahlasın.

— Biz Sıramyan'la ne pazarlık ettik. Yıldan yıla hesap göreceğiz. Eh, değirmenin, çırçırın, hanın

gelirine, dükkânların kirasını da koyduğunda, bu para n'olacak? Bir yıl kasada bekleyecek. Ya da Osmanlı Bankasına yatacak bey adına. Bir hafta geç yatırsam n'olur Hiç... Zaten konuşmamız öyle. Toplananı yatıracağım Bankaya. Değirmenle Çırçırınkini biriktireceğim çiftlik için. Daha ne. Bu kadar parayı yatırmanın acelesi mi var. Üstelik Ahmet'e para günlük gerekli. Sabah götürecek, akşamına işi bitirecek. Bilemedin tüccar iki gün atlatır. Çırçır da bir gün, etti üç gün. Bir haftaya kadar yolu var. Bu arada biz o paraları kaçkez çeviririz.

— Anladım, — dedi Şakir. — Ermeni yanında çalışmandan mı nedir, kafan makina gibi işliyor bire Osman. Doğrusu pes... Böyle giderse biz zenginliğin yolunu tuttuk.

— Herşey bize kalmış, — dedi Bahri. — Kafamızı kullanırsak, ötesine bile geçtik.

OSMAN BEYRUT YOLUNDA

Pamuk mevsimi geçer geçmez, Osman hesapların başına çöreklendi. Yazdı, çizdi, topladı çıkardı. Sonra kasanın başına geçip, altınları saydı. Banka hesabına göz attı. Herşeyin istediği gibi olduğunu görünce, hazırlığını gördü. Yola çıkmadan, bankaya uğrayıp, bir hesap sureti aldı. Defterlerin, hesapların arasına yerleştirdi.

Altınları şalvarının içinde güç bulunacak bir yere istifleyerek, Beyrut yolunu tuttu. İlkin kervandan yer ayırtmıştı. Sonra güvenlik sorunu öne geçti. Mersin'e kadar trenle giderek, ordan bir gemiye bindi.

Osman'ın hep aynı Osman oluşu zaten dikkati çekmiyor. Yamalı şalvarı, eski ayakkabısı, öteki yolcuların arasında bir değişiklik getirmiyor. Bir de yanında para olduğunun belli olmaması için özellikle en eskileri seçince, güverte yolcularının en yoksulu damgasını hemen yiyiveriyor. Bundan yararlanarak,ötekilerin açtığı sofralara oturuyor. Ve bilet parasının dışında hiç bir harcamada bulunmadan, Beyrut'a varıyor...

Sıramyan'ın katına çıkıp, düşündüklerini, yolculuğunu anlattığında katıla katıla gülüyor Sıramyan.

— Bir daha gelirken, böyle tedbirler alma Osman, — diyor. — Parayı orda yatır Bankaya. Karşılığında sana bir çek versinler. Onu sok cebine. Hem de gelirken, benim adamım olduğunu unutma. Birinci mevkiden al biletini. Kıyafetini de doğrult bir iyice. — Sonra birden doğruluyor. — Ya da en iyisi birlikte doğrultalım. Çok iyi bir terzim var benim. Şimdi ısmarlasak, akşama hazır. Ona gideriz. Ordan da doğru eve. Oturur hesabımızı görürüz bir iyice.

Sıramyan'ın bu anımsatması, sıkıyor Osman'ı... Bütün bunlar aklına gelmediğinden bakınıyor iki yanına.

— Siz bana bişey buyurmamıştınız da beyim, — diyor saf saf...

— Bundan sonra buyuruyorum. Sen benim has adamımsın. Sıramyan'ın vekili çingene gibi dolaşıyor dedirtmemek gerek. Ben kendi ellerimle kuşatacağım seni. Öyle gideceksin Adana'ya... Ve bundan sonra da hep öyle giyineceksin.

— Siz buyurduktan öte...

— Tamam. Hadi öyleyse. Hesaplara sonra bakarız, — dedi kalkıp doğrulurken. Altınları kasasına

yerleştirdi. Sonra cebine biraz frank aldı. — Şimdi doğru terziye gireceğiz. Orda bizim bir ahbap var. Çok güzel yemeniler dikiyor. Biraz fazla sıkıştırırsak, akşama o da hazır eder...

— Beyim, — dedi o zaman Osman. — Beyim, beklesek de eve akşama gitsek. Hem bu arada hesaplarımızı da görmüş oluruz. Ben bir yükten kurtulurum.

— Anladım. Yengenden utanıyorsun. Tamam. Oldu... Önce ısmarlayalım. Sonra hesap görürüz. Öğleyin birer Adana kebabı çektiririz. Özlemişsindir. Kaç gündür yollardasın.

— Sağolun Beyim.

TOPRAK SAHİBİNİ BULUR

Çukurova beyleri toplaştılar. Alayla kente giren Tufan Bey'in çevresinde bir yengi takı gibi kümeleştiler. Ali Saip Bey, herkesten öne çıkıp, söylev verdi;

— Kardaşlar! Bugün güzel topraklarımızın kurtuluş günüdür. Yaz sıcağının, sonbahar serinine döndüğü bu günlerde, bize bu mutluluğu armağan eden kardaşlarımıza minnet borcumuzu ödememiz gerek. Daha doğrusu borcu ödemek bu verimli topraklara düşer. Ben derim ki, Çınıkçı çiftliğini Tufan Bey'e armağan edelim. Ova borcunu herkese öder. Çınıkçı gâvuru, keferenin başı, en ulusu idi. Bizim başımız, en ulumuz da Tufan Bey olduğuna göre böyle bir armağan yakışır.

Kozan'lı Ali Saip'in önerisine Tarsus'lu Alabeyoğlu yanıt verdi.

— Ben de derim ki, ovanın özgürlüğünü sağlayanlara, ovanın veriminden sunmak azdır. Salt Tufan Beyimize değil, öteki beylerimize de gerekli armağanları sunmalıyız. Ermeni çiftliği bir tane değil. Rum çiftliği tükenmeyecek kadar çok. Birini de Ankara'daki başımıza armağan etmeliyiz. Bize kurtuşulumuzda önderlik edenler, geleceğimizde de güçlerinden ve düşüncelerinden yoksun kılmasınlar.

— Evet, evet, — diye onayladı tüm beyler.

Tufan Bey'in işaretiyle, tapu memuru bulundu. Ermeni ve Rum çiftliklerinin listesi çıkarıldı. Kolbaşıları dizildiler hemen. Büyüklü küçüklü çiftlikler, paylaşıldı. Tapu memuru, birbiri ardı sıra yazıyordu adları. Karşısnıa hangi çiftlik, hangi büyük tarla geldiyse, kaydını geçiriveriyordu. Kimine bir büyük çiftlik düştü bu paydan... Kimine kente yakın verimli tarlalar. Vuruşanlar, Kurtuluşun yükünü çekenlere sıra gelmeden listeler ortadan kalktı. Kolbaşıları istediklerini elde etmişlerdi. Bundan öteye toprak ırgat isterdi. Tüm kurtuluşcu toprak sahibi olursa, beyler ne yaparlar?!.

OSMAN DA TOPRAK SAHİBİDİR

O paylaşım sırasında Sıramyan çiftliğinin de adı geçti biran. Geçmesiyle durumu yakından izleyen Osman'ın ortaya çıkması bir oldu.

— Ağam, — dedi Tapucuya. — Ağam orası çoktan bir Müslüman'ın malı. Öyle değil mi?

Tapucu ne olduğunu anlamadan başını salladı. Kimsenin beklemeye zamanı olmadığı için, üstünde durulmadı bu olayın. Durulmadı ya, Osman için durum aynı değildi. Tapucunun bunaldığı bir zamanı yakalamasa, çiftlik gitti gittiydi. Bunu biran önce çözümlemesi gerekirdi.

Akşam, karanlık iyice bastırdığında, doğru Tapucu'nun evine vurdu. Kapıyı çaldı. Açıldığında, haber yolladı. Tapucu Şehabettin efendi, kapıya çıktı. Osman;

— Biraz girebilir miyim? Seninle önemli bir şey konuşacağım, — dedi.

Şehabettin efendi birden anımsadı gündüzki oyunu. Öyle ya, Osman onu boş yakalamış, dediğini onaylatmıştı.

— Gir, — dedi. Sonra gülerek ekledi. — Ulan yaman bir oğlansın sen Kayserili. Yağdan kıl çeker gibi çektin çiftliği Tufan Bey kolunun elinden. De bakalım, ne diyeceksen.

— Beyim... Yüz panganotum var.

— Pek az değil mi?

— Yüz altınım var, diyecektim. Hepsi bu... İkimiz de bir halt karıştırdık. Düzeltelim.

— Doğru Osman ağa... Haltı ikimiz birden karıştırdık. Getir yüz altını.

— Hemen şimdi getireyim...

— Getir. Daha defterler yanımda. Daireye gitmek kısmet olmadı.

— Hay hay beyim. Bir çeyrek sonra burdayım.

O dönerken, selendi Şehabettin efendi.

— Yüzelli altının varsa, başka istediklerini de geçiririm kayda.

— Yüzelli... Ah ne yazık... Bakayım hemşerilerimden borç bulabilirsem hayhay. Bulamazsam çok yazık. Senin gibi iyi bir insanı bir daha hiç bulamam.

— Bulamazsın kerata. O yüzden yüzelli altını bulmaya bak.

— Bulabilirsem, bulurum beyim.

Seyirterek köşede yitti. On dakika sonra tapucunun kapısında bitti.

— Buldum Beyim. Bizim Şakir'den aldım elli lira borç. Dinim hakkı için bir namusu yerine getiriyorum böylelikle. Emanete hıyanet etmemek için nasıl çalıştığımı görüyorsun. Kellemi tehlikeye attığım yetmiyor, cebimden para ödüyorum

— Kes Kayserili. Yüzelliyi say. Sonra da, tapusunu istediğin yerleri.

Saydı Osman... Önce yüzelli altını. Ardından, Sıramyan'ın nice tarlası, hanı, dükkânı, evi, çiftliği, fabrikası varsa. Yer, sıra ve kayıt numaralarıyla, tümünün sahibi oldu tapu kayıtlarında. Şehabettin efendi, kayıtları bitirip, tapuları uzatırken sormadan edemedi.

— Hepsi bu mu?

— Bi de Beyim, — dedi sırıtarak Osman. — Bi de bizim çiftliğe giderken Karının Çiftliği denilen yer vardır. Sınırbir komşumuz. Ardı azmak zaten. Orası olursa...

— Çok gelmez mi?

— Yüzelli altın da pek çok ya beyim. Ben borç aldım. Üstelik bunlar patronun. Dinim hakkı için. Bi orası benim olacak.

— Ağlama .. Oldu... Karının çiftliğini de sana yazıyorum. Yalnız bir daha böyle bir istekle gelme karşıma, tamam mı?

— Bir daha gelirsem, iki olsun Beyim. Bu iyiliğini unutursam da adam değilim. Namusumu kurtardın. Biz Kayserililer namus borcunu hiç unutmayız.

— Aman unut, — diye alay etti Şehabettin Bey. — Bilirim sizin namus borcunuzu. Adamı kazıklayarak ödersiniz. O yüzden aman unut.

— Olur beyim. Başüstüne...

Avuçlarını oğuşturarak kapıdan çıktı. Tapuları sımsıkı elinde tuttu bir süre. Sonra gömleğinin altına yerleştirdi. Tam kalbinin üstünde tuta tuta Fabrika'ya döndü. Yukarı yazıhaneye çıktı. Kasayı açtı ağır ağır. Tapuları çıkardı. Kasaya koymadan önce, bekledi. Gaz lambasını yaktı. Kör ışıkta her tapuyu bir bir inceledi. Hiç bır noksanlık görmeyince, okşadı. Kasaya yerleştirip kilitledi.

Deri koltuğa oturdu. Gözlerini uzaklara dikerek, düşüncelere daldı.

ACIKLI BİR MEKTUP

Postacı, mektubu eline tutuşturdu. Osman, yazıhaneye çıkıp açtı. Daha zarfından, kimin yolladığını anlamıştı. Açınca büsbütün anladı yanılmadığını.

«Osman, oğlum!» Diye başlıyordu mektup. «İki yıla yakındır senden bir haber alamadım. Çok güç

koşullar altında olduğunu biliyorum. Buraya gelen hemşehrilerimiz, ordaki haberlerin büyük çoğunluğunu bana naklettiler. Sanırım anlatılanlar doğru. Ben hep senden haber bekledim. Birkaç kez işlerimi ayarlayıp, kendim geleyim, dedim. Mümkün olmadı. Çünkü burda biz de çok sıkışık durumda kaldık. Çocuklar üniversiteye başladı. Benim işler pek yolunda değil. Orda, birşeyler biriktiyse bana göndermenin bir çaresini bul. Çok kötü durumdayım. Kendi adıma değil, çocuklarım adına sana yalvarıyorum oğlum. Yapacağın yardım, bir oğulun babaya yardımı gibi yarar sağlayacaktır.

Biliyorsun. Tek güvencem sensin. Topraklara el konulmuş bile olsa, fabrikadan, handan bişeyler gelmiştir. Artık ne birikmişse, ne kadar zahmetse, bana iletmenin yolunu bul. Sana kolaylık olsun diye ben burdaki Osmanlı Bankası'yla konuştum. Eğer sen orda bişey yatırırsan, bana iletecekler.

Yengen, kardeşlerin selâm ederler. Benim için değil, onlar için bir olanak yaratırsan, sana minnetdar kalırız.

Sevgiyle gözlerinden öperim, benim namuslu yavrum.»

Mektubu birkez daha baştan okudu. Kalın, küt parmaklarıyla üstünde tıpırdadı bir iki. Sonra gözlerinde bir gülücükle, arkasına dayandı.

«İyi hoş ağam. Biz bunca malı ne zahmetle kurtardık senin haberin var mı? Demek burdan gidenler, herşeyi apaçık anlatmışlar. Ulan ben daha kardaşlarıma anlatmadım ne olup bittiğini. Allahtan paraları kasada tutmuşum. Yoksa onlardan borç isteyecektim. İş meydana çıkacaktı.

Üstelik, iyi de para verdim Tapucu'ya... Herkes silâhla alıyordu aldığı yeri. Ben alınterimden yüzelli altın saydım. Yüzelli altın az para mı sanıyorsun sen savaş içinde. Eloğlu bir mavzer takındı diye koskocaman çiftliklerin tapusunu cebine indirirken, biz hem baktık gül gibi. Hem de yüzelli altın saydık. Benim bir yıllık kazancım bu ağa... Burda olsaydın, ardına bakmadan kaçacaktın. Yine de kapanın elinde kalacaktı. Oysa bakanın elinde kaldı, benim aklım sayesinde.

Böylesi bir durum doğacağını ağzından kaçırmıştı tapucu. Demek beyler önceden kararlaştırmışlar bunu. İşbirliğini, ortaklığı başka türlü silemezdi alçaklar. Hem Ermeni ve Rumlarla, hem de Fransızlarla ortak davrandılar. Sonra da Kurtuluşçuların elebaşılarına toprak verip, unutturdular. Şimdi hepsi kahraman kesildi başımıza. Biz gene hammalbaşı Osman Ağa'yız....

Yok patron. Kusura kalma... Gayrı iş işten geçti. Bütün bu malların sahibi Osman Ağa'dır. Ve de alırken kaptırdı yüzelli altın. Şimdi yüz elli para kaptırmaya niyeti yoktur.

Kendi içinde karar vermenin rahatıyla, bir kâğıt çekti önüne.

VE MEKTUBUN CEVABI

«Benim babadan ileri sevgili Beyim!

Mektubunu aldım. Derecesiz sevindim. Kaç zamandır size yazmak istiyordum. Fakat, giden gelen

olmadığından, yerinizde bulunup bulunmadığınızı bilmiyordum. Mektubunuzu alınca, durumu bildireceğimden sevindim.

Ama, üzüntüyle bildireceğim haberlerden hoşnut kalmayacağınızı sanırım. Çünkü, size, gelenlerin de anlattığı gibi, burda her şeye Kurtuluşçular el koydular. Silâh zoru ve de tapu kaydıyla. O zaman benim elimden de hiç bir şeyin gelmeyeceğini takdir buyurursunuz.

Önce diretmek istedim. Sonra seni de Fransız casusu diye kurşuna dizeriz, dediler. Bunu duymamla, aklım başımdan yitmiş. Olduğu gibi bırakıp, köyüme döndüm. Bu yıl yeniden gelmek gerekti. Çünkü biz yoksul insanlar, çalışmadan yaşamak olanağından yoksunuz. Sayenizde biriktirdiğim birkaç kuruşla, pamuk alım satımı yapıyorum. Bana başkaca bir buyruğunuz varsa, bildiriniz. Bir oğul gibi yerine getirmek borcumdur. Daha lokmanız kursağımda duruyor. Sizin verdiğiniz gündelikler ve de aylıklarla iş yapma durumundayım. Malınızı istediğiniz gibi koruyamadığım için beni bağışlayacağınızı umarım.

Herkese ferade ferade selâmlar sunar, kardan ak, pamuktan yumuşak ellerinizden saygıyla öperim.

Oğlunuz Osman...»

Katlayıp zarfladı. Üstüne adresini yazdıktan sonra, hafif kasıldı. «Artık herşey tam anlamıyla benim oldu,» diye düşündü.

Osman, bir süre daha mektubunun yanıtını bekledi. Beyrut'tan hiç bir ses gelmeyince, Sıramyan'ın saflığına verdi. Ya yazdıklarına inanmıştı. Ya da umudunu kesmişti. İki durum da, Osman'ın işine geliyordu.

Artık yavaş yavaş durumunu kardaşlarına söylemek zorundaydı. Çünkü, yaptıkları işler, özellikle hararların dibine yapışan pamuk, kendi zararına işliyordu. Kaç yıldır bunu önlemeyi düşünmüştü. Ama, birgün Sıramyan'ın dönüp gelmesinden korktuğu için, sesini çıkarmamıştı. Artık dönüp gelse bile, ben alandan aldım, diyebilirdi. Ticaret yapması, işleri geniş göstermesi gerekiyordu.

Bunun yolu da, hemen işe girişmekten geçiyordu. Hemen işe girişebilmesi, gözünün ardında kalmamasıyla mümkün olurdu. Yazıhaneden aşağıya, Bahri'nin yanına indi. Onu bir kıyıya çekerek;

— Bundan öte değirmenin başına geçeceksin Bahri, — dedi.

— Neden? Burdaki işlerimiz ne olacak?

— Onları ben yürüteceğim.

— Nasıl istersen. Yalnız neden böyle olduğunu söylemiyecek misin?

— Söyleyeceğim. Biz ağamla anlaştık. Bundan sonra buralarını ben işleteceğim. Sen de değirmende ortak olacaksın.

— Bu iş Şakir'in hoşuna gitmeyecek. Burda iyi idare ediyorduk.

— İyi idare ediyorduk diye, kendimizi mi kazıklayacağız! Daha büyüteceğiz isleri Bahri. Sen de-

ğirmeni adımıza çalıştıracaksın. Ben Çırçırı yürüteceğim. Kütlülerin bir kısmını Şakir'in kantarına vereceğiz. Hem de doğrudan. Çünkü bir yazıhane açacağım. Kütlü alıp, pamuk satacağım. Onun payını kurtarırım kuşkulanma.

— Nasıl istersen. Benim için ha orda olmuşum, ha burda, değişmez. Nasılsa payımı alacağım. Ama Şakir için durum öyle değil.

— Gelecek yıl Şakir de bir yazıhane açar. Hatta istersen sen de açarsın. Biriktirdikleriniz bir başlangıç için yeter. Ben de açacağıma göre, kendi aramızda yarışır görünüp, ovanın pamuğunu toplarız.

— Nasıl kendi aramızda yarışacağız?

— Bayağı. Fiatları baştan ayarlayıp, birbirimizle danışacağız. Sonra bizim dediğimiz yerden bir aşağı, bir yukarı, ama hep aynı fiata alacağız kütlüyü. Pamuğu da aynı fiata satarız o zaman. Ötekiler de öyle yapıyorlar.

— Bak bu iyi bir fikir.

— Öyleyse, hadi değirmeni çalıştır. Gelecek yıla biraz parayla girelim.

PARA KIŞTAN VERİLSE!..

Şakir, yazıhanesini açmış, kardeşini de kantar kâtibi olarak fabrikaya yerleştirmişti. Artık, onun pamukları olduğundan daha fazla gösteriliyordu. Her hararı sanki tartılmış gibi, yüz yirmi okka, kütlü alıyordu. Sezon bittiğinde, artık adımları kocaman kocaman atmaya başlamışlardı. Osman, en iyi

durumda olanlarıydı. Şakir ve Bahri kendi başlarına pamuk ticaretine girişmişlerdi. Ve kısa sürede güvenilir ad yapmayı başarmışlardı.

En büyük özellikleri, aldıkları malın parasını hemen ödemeleriydi. Öteki tüccarlar, genellikle, bir hafta sallarlardı satıcıyı. Osman, Şakir ve Bahri hiç bekletmeden ödüyorlar. Bu kısa zamanda üreticinin hararlarını onların önüne getirmesine neden oluyor. Geleni boş çevirmemek için hemen birbirlerinden borç alıp vererek, durumu götürüyorlar. Hangisinin müşterisi gelmişse, öteki yardıma seyirtiyor. Ortak görünmemelerine karşın, ortaktan bile yakın davranıyorlar. Ve bu davranışları da, örnek olarak gösteriliyor.

İkinci yıla girerlerken, yeni bir yol buldu Şakir.

— Bakın aklıma ne geldi, — dedi. — Geçen gün, bizim üreticilerden birini gördüm. Parasızlıktan dert yanıyor. Bunun üstünde düşündüm biraz. Dedim ki, biz kıştan para verebilirsek üreticiye. Yazın mal ayağımıza gelir. Biz gidip toplamaktan kurtuluruz.

— İyi, — diye yanıtladı Bahri.—Ayağına beklerken bir de satsın mı malı ayağına gidene. O zaman da hem paran yansın, hem mal alamaz duruma düş.

— Yok kardaş, — dedi Osman. — Bizim üretici dünyanın en namuslu insanıdır. Üstelik senet denilen bir şey vardır. Şakir'in dediğine aklım yattı benim. Ben varım. Paraları istif edip, karşıdan seyrine bakacak değiliz. Hatta olmadı, şimdiden alırız malı.

— Ne tutacağını pek bilemediğimizden oraya yanaşmadım ben, — dedi Şakir. — Yoksa aynı şeyi

düşündüm. Sonra vazgeçtim. Biz elimizdeki hesaba göre tutarız adamın malını. Eksik çıkar. Zorlamış oluruz. Fazla çıkar, biz zorlanırız. En iyisi yardım eder, senet alırız. Sonra yaz geldi mi, borcunu malla öder. Eksiği o'nun, fazlası da...

— Tamam kardaşlar, — dedi Bahri. — O zaman bizden başkasına gidip soramaz bile üretici. Kendini borçlu sayınca, doğru bize gelir. Ne dersek, bırakır gider.

— Tamam. Öyleyse ben yarından başlıyorum, yoksul üreticiye para dağıtmaya.

— Birkez buna alıştırdık mı, ötekiler tümden topu atar. Bana öyle geliyor ki, Adana'nın pamuğunu biz alıp satacağız.

— Hani nerde o günler... Birkez öyle olsa, ne derdim biliyor musunuz?

— Ne derdin Şakir?

— Bir de ihracat şirketi kurarız anasını satayım. Zaten, Alaybeyoğlu'nun ve Müftüzade'nin dediğine göre İzmir'de iktisat kongresi toplayacaklarmış. Gçen gün Karataş Dalyanına varmıştım. Toplanalım da, aramızdan adam seçelim, diyordu. Tarsuslu Müftüzade Necmeddin Sadık ta ordaydı. Ankara'dan gelmiş. Bu ulusal bir ödevmiş, diyor. Ankara, hepimizi bir araya toplayıp, gâvurdan boşalan yeri dolduralım, istiyor. Bundan kaçamayız. Onca pamuğumuz, tütünümüz, üzümümüz dökülür kalır. Gâvur bunları alacak. Biz de satacağız. Nasıl edeceğimize bir karar verelim.

— Bak, bu gâvurun yerini doldurma işini tuttum ben. Toplanınca, Alaybeyioğluyla, Müftüzadeyi yollayalım Kongreye. Sonra da başına çöreklenip, neyi nasıl edeceğimizi öğrenelim... Çok bir iyi olur

gâvurun yerini doldurursak. Malı alırız burdan. Sonra Mersin limanından, yalah İngiltere'ye...

— İşte ben de bunu diyordum. Orda guçlü olmak gerek. Ortak oluruz.

— Biz zaten ortak değil miyiz? İşi biraz daha büyütürüz, olur biter.

— Evet. Doğrusu bu...

İKTİSAT KONGRESİNE DOĞRU

— Onbeş yıldan beri ülkemiz savaş içinde bulunuyor. Son büyük saldırımızı yaptıktan sonra önümüzde yeni bir alan açılıyor. Ülkemiz büyük zaferden tam anlamıyla yararlanabilmek için bu yeni alanda da başarılı olmak zorundadır. Bu yeni alan da ekonomi alanıdır. Bu alanda başarılı olmak bizler için zorunluluktur.

Şimdi ekonomik savaşa giriyoruz, ve bu savaşta başarılı olabilmek için bir ekonomi politika izleyeceğiz. Ekonomi bakanlığı bu politikanın programını saptamıştır. Bakanlık bu politikanın uygulamasına geçerken bir kez de ülkenin bir yüzyıldan beri yorgun düşen ekonomisini ve onun uygulayıcılarını dinlemek istedi. Bizde ekonomik uygulayıcıların gereksinimleri nedir? Bunları anlamak ve kendileriyle yakından ilişki kurmak istiyoruz. Öyleyse İktısat Kongresi bunun için Bakanlık tarafından toplantıya çağrıldı. Bundan dolayı Kongrenin içeriği hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse diyebiliriz ki: Önce Türkiyemizdeki değişik ekonomik unsurların

birbirlerini tanımalarını sağlamalıyız, örneğin İzmir' deki bır Türk tüccarı Fransız tüccarlarını tanıdığı halde, diyelim ki Konya'daki meslekdaşını tanımıyor ve Türk tacirleri, ekonomik uygulamacıları da birbirlerini tanımazlarsa aydınlık bir ortam içinde bulunmazlar. Sonra ülke uzun yıllardan beri güçlüğünü yüklendiği büyük bir savaştan çıkıyor. Savaştan en yorgun çıkan ekonomimiz oldu. Ekonomık kaynaklarımız oldu. Bu duruma göre bu ekonomik kaynakları dinlemek istiyoruz. Bakalım gereksinimleri nedir? Ne istiyorlar? Hükûmetten neler bekliyorlar?

Biz de bunları öğrendikten sonra kendilerine tavsiyelerde bulunacağız. Özel girişimleri ile yapılacak çok şeyler vardır. Diyelim ki, sendikalar, dernekler, klüpler, işçi, üretici, tacir klüpleri, dernekleri. Bu klüpler, dernekler açıldıktan sonra bunların tümünü bir genel merkeze bağlamak istiyoruz. Bu genel merkez, ekonomik unsurların gereksinmelerini hükûmete bildirecektir. Böylelikle, değişik ekonomik unsurlarımızı bu örgüte doğru götüreceğiz. Biz bu örgütü, yaşamın yarışı sayıyoruz. Dış ekonomilerle olan ilişkilerimiz her zaman bir örgütle olacaktır. Diğer yandan bu örgütün kurulması için Ekonomi Bakanlığı her türlü kolaylığı gösterecektır. Özetle, özel girişimle yapılacağına inandığımız meşher gibi, sergi gibi bir çok şeyler tavsiye edeceğiz ve özendirme ve isteklendirme yoluyla bunları yaptıracağız.

Sonra da İzmir Kongrsinin yapılacağı binada örneklik bir yer hazırladık. Burada Türkiyemizin değişik ürün ve üretimini küçük çapta sergileyeceğiz. Fakat bu meşker değil, bir sergi değil, örneklik olacaktır. Fakat büyük meşherler, sergiler açılması için Kongre karar verecektir ve Ekonomi Bakanlığı tarafından uygulanacak özendirme kolaylıkları ile gelecek yıl içinde böyle sergi ve meşherler açılacaktır.

İktisat Kongresinde gruplar, yani işçi, çiftçiler, sanayiciler, tacirler, şirketler ve bankalar oturuma son verilmeden önce Bakanlığa istek ve gereksinmelerini bildirir rapor vereceklerdir. Sonra her grup, özel girişimleriyle yapabilecekleri şeyleri bildiren raporları da Ekonomi Bakanlığına verecekler ve bu raporların uygulanması için yardım göstereceklerdir.

Kongre dağılmazdan önce, gelecek yıl toplanacak kongrenin tarihi, ve yerini belirleyecektir. Ve her yıl ülkemizin değişik yerlerinde İktısat Kongreleri açılacak ve bu kongrelerde ülkemizin ekonomik sorunları ve alınması gerekli tedbirler konuşulacaktır.

Kongre dağılırken gelecek yıl Kongresine kadar devam edecek sürekli bir (büro-kalem) bırakacak ve bu (büro) Kongre kararlarını Hükûmette izliyecektir. **Anayasa gereğince Türkiye Devleti bir halk devletidir. Halk devletinde ise ekonomik unsurlar ve onların çıkarları en önemli yeri işgal ederler. Buna göre şimdiki halk hükûmeti, ülkemizin çeşit-**

li ekonomi uygulamacılarını dinlemeyi ve onlara yüzyılımızın ekonomik düşüncesiyle bağdaşır eserlerini uygulama alanında kullandırmayı görevinin en önemli ve değerli bir parçası sayar. Ulusal egemenliğin, ulusal ekonomimizin egemenliği ile yaşayacağından Ekonomi Bakanlığı olarak güvenliyiz. Özetle Kongre ülkemizin özgürlük ve bağımsızlığını sağlamlaştırma ve özgür ve bağımsız ekonomisini sağlamak için toplanıyor ve bu da Türkiyelilerin pek açık bir hakkıdır. Biz ülkemizin ve ekonomik uygulamacıların efendiliğini sağlamaya doğru gidiyoruz.

YABANCI SERMAYE GELEBİLİR

— Beyefendi, İngiliz ve Yunan basınında güya İktisat Kongresinin ülkede salt yabancı sermaye düşmanlığı yaratmak amacında olduğuna dair haberlere rastlanıyor.

— Bu haberler kasden çıkarılmış söylentilerden başka bir şey değildir, yalandır. Yukarıda da söylemiş olduğum gibi, Türkiye ekonomi uygulamacıları, her ülkede olduğu gibi, emeklerinin ve ülkelerinin en aziz ve değerli hakkını, ulusal ekonomisini sağlamak ve geliştirmek için toplanıyorlar. **Yasa ve yönetmeliklerimize bağlı kalmak koşuluyla ülkemize girmek isteyen yabancı sermayeye karşı Türkiye'nin kin ve düşmanlığı yoktur. Ve bu yabancı sermaye sahiplerine her türlü kolaylığı göstermeye hazırız. Chester projesini kabul etmekle ve aynı grupla ziraat araç ve gereçleri anlaşması yapmakla Türkiye Hü-**

kûmeti, kendi bakımından yabancı sermayeye karşı izlenecek politikayı göstermiştir. Aslında bu sorun, bu kadar uzun açıklamayı bile gerektirmez. Düşmanlarımızın amaçlarını biliyoruz. Hiç bir zaman onların düşündüklerini ve ülkemiz zararına yapmak istedikleri fenalıkları yapamıyacaklar, bütün girişimlerinde başarısız kalacaklardır.» (18)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BELİRLENEN DÜZENİN UYGULANMASINDAN ÖRNEKLER

Türk Ticaret Birliği danışma toplantısı; «Kavalalı İbrahim Paşazade Hüseyin Hüsnü Bey başkanlığında, saat ikide oturuma başlamıştır.

Başkan Hüseyin Hüsnü Bey — Burada lütfen hazır bulunan yüce kişilere, Birliğin çağrısına uydukları için ayrı ayrı teşekkürler ederim. Birliğin amacı Türk ve Müslüman ticaretini korumak ve dağınık bir surette bulunan Türk tüccarlarını bir araya getirmektir. Öteden beri yabancıların elinde bulunan İstanbul ticaretini ulusal ellere vermek bugün bizler düşen bir ödevdir.

Efendiler: **Türkler, yabancıların gözünde yeteneksizlik ve beceriksizlikle suçlanmaktaydılar. Bizzat ben, bazı bankalardan duyuyordum ve şimdi de duymaktayım. Türk tüccarları tanınmamakta ve onlara karşı tam bir güven beslenmemektedir. Türkler hiç bir zaman yeteneksiz olamaz. Bu konuda pek çok deliller olmakla birlikte son başarılarımız bunun en büyük örneğidir. Ne yazık ki şimdiye değin bizde ticaret gerektiği gibi kurulamamıştı. Sınıf namıyla tanınmış iki kısım halk vardı. Memurlar ve mal sahipleri. Biz istiyoruz ki; ülkenin ekonomik yaşamının özünü meydana getiren sınıflar arasında tüccarımız layık oldukları sosyal mevkiyi işgal edebilsinler.**

Önümüzde, İzmir'de, Başkomutanımız kurtarıcımız Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin öngördükleri ekonomik bir kongre vardır. Hazırlıksız oraya gitmek pek gülünç ve bu önemli toplantının faydasız geçmesine neden olacağından İzmir'e donan-

mış olarak gitmemiz için «Millî Türk Ticaret Birliği» burada bir danışma kongresi toplamayı düşündü.

Başkomutanımız, kurtarıcımız Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleri bu ulusun yeniden dirilmesini sağladı. Büyük başarılara önder olduğu gibi, ekonomik başarılara da önder olacak, ekonomik bakımdan bu ulusu yükselteceklerin tüm çalışmalarının başında bulunacaktır. (İnşaallah sadaları.) Söz Genel Sekreter beyindir.

Genel Sekreter Ahmet Hamdi Bey — Sayın baylar; sevgili ülkemizde artık ekonomik sorunlara önem verilmeye ve bunlar için kongreler bile toplanmaya başladı. Şubat ayı içinde İzmir'de, Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin açış söylevleriyle bütün Türkiye'nin çiftçi, tüccar, sanatkâr ve işçi gibi üretici delegelerinin katılmasıyla gelecek ekonomi politikamızın ana hatlarını saptayacak bir kongre toplanıyor. Orada bu ekonomik unsurların temsilcileri kendi dertlerini, ülkenin gereksinimlerini en yetkili bir dille ortaya atacak ve aynı zamanda yarınki ekonomik yapımızın özü hakkında Hükûmete önerilerde bulunacaktır.

ÖNERİLER BAŞLIYOR

Sabûr Sami Bey — Bendeniz saygıdeğer tüccarlardan bir şey rica edeceğim. Gerçi gündemde yoksa da, İstanbul'da bir Ticaret Odası vardır. Fakat bunun düzeltilmesini Hükûmetten beklemek pek insafsızlık olur. Bu Ticaret Odası'nın Türk Ti-

caret Odası olmadığı apaçıktır. Ne yazık ki burada yabancı unsurlar vardır.

Bendeniz diyorum ki, yıkılan Osmanlı İmparatorluğu tarihe karışmıştır.

Türkiye Hükûmeti yeniden çok önemli adımlar atmıştır. Bu adımlar Ticaret Odasını da kapsamak zorundadır. Herşey yeniden değişmiştir. İstanbul'da Osmanlı Ticaret Odasının gereği yoktur. Ama, İstanbul'da Türk Ticaret Odası bir zorunluluktur.
Genel Sekreter Bey — Burada sözkonusu olan sorun, Oda'nın şimdiki tüzelkişiliğine karşıdır. Yoksa hâlâ Yönetim Kurulu üyesi olan kişiler hakkında kişisel bir kin ve düşmanlık yoktur. Odanın şimdiki durumundan tümümüz üzünçlüyüz. Yürürlükteki Ticaret Odası üyelerine söylüyorum. Aralarında pek parlak ve saygıdeğer adlar vardır. Tabii yeniden seçilecek Yönetim Kurulu arasında bu yüksek kişilerin de bulunmalarını istiyoruz.

Şerif Alizade Murat Bey — **Şimdi efendim bendenizin en çok korktuğum sorun, — kendi adıma değil, — Hüseyin Beyefendi de benim fikrimdedir, sanıyorum; en korktuğum sorun Ermeni ve Rumların da bu seçimde çoğunluğu sağlamalarıdır. Rum ve Ermeniler, seçim ortamını çok iyi bildiklerinden, seçimlerde bizim tüccarlarımızın boş bulunmalarından yararlanarak Türk Ticaret Odası kuralım derken ortaya bir Rum ve Ermeni Ticaret Odası daha çıkarmayalım.** Fakat madem ki bugün, Ticaret Birliği, Türk Tüccarını uyarma konusunda görevini yerine getirecektir. Şu halde Ermenilerin ve Rumların seçim için kullandıkları araçları Türk Ticaret Birliği bir yol gösterici olarak kullanmalıdır. Hüseyin Bey aracılığıyla Ticaret Odası üyelerine istifa et-

meleri söylenecek olursa bu sorun çözümlenir sanıyorum. Ve yine öyle sanıyorum ki Türk ve Müslüman arkadaşlarımdan hiç biri bu konuda direnme göstermezler. Ticaret Odası'nın bugün bir etkinliği yoktur. Birliğin önerileri çok yerindedir. Benim söyleyeceklerim bu kadar.

TARTIŞMALAR GELİŞİYOR

Genel Sekreter Bey — Onların kullandığı usullerden ahlâkî olanları bizim için de örnek olabilir.

Reis Bey — Gündeme geçiyoruz. Başka söz isteyen var mı?

Bekirzade Hamdi Bey — Bu önerileri incelemek için tüccar arasından bir komisyon kurulmasını öneriyorum. **Tüccarın bilgisi Hükûmetten daha iyi olduğundan bu komisyonun kararlarının daha doğru olabileceğini sanıyorum.**

Reis Bey — Elbette istediklerimizi bu şekilde yollayacak olursak amacımızı tam açıklayamıyacağız. Bunların bir de gerekçeleri vardır. Elbette bunların düzenlenmesinde bir sayın kurul ilgilenecektir. Amacımız oraya hazırlanmış olarak gitmektir.

Hilmi Naili Bey — Herşeyi Hükûmetten beklemek doğru değildir. Hiç bir şeyi de Hükûmetten istememek pek fazla ileri gitmek olur. Ekonomimizin daha özgür gelişmesi için Hükûmetten beklediğimiz bazı şeyler vardır: **1 — Ticaret yasalarının tüccarların isteklerine göre düzenlenmesi. 2 — Vergilerin düzenlenmesinde yumuşak davranılınası.**

Sabûr Sami Bey — Görüyorum ki sorun değişik ve dağılıyor. Bazı sayın arkadaşlar değişik önerilerde bulunuyorlar. Ticaret Birliği ile kongre ayrı ayrı şeylerdir. Gündeme geçelim.

VE GÜNDEM GEREĞİ HÜKÜMETTEN İSTENENLER

Madde 1 — İç ve ulusal sanayiin gelişmesi yerli ürün ve hammaddelerin aranılmasını sağlayacak şekilde koruyucu bir gümrük sistemi izlenmesi ve gümrük işlerinde yabancı müdahalesinin kesinlikle kabul edilmemesi.

Madde 2 — **Yabancı sermayenin hükûmetle ortak olarak ülkenin hammadde veya sanayiini veya ticaretini tekeline almaması ve daha doğrusu tekel sisteminin kaldırılması.**

Madde 3 — Türk kıyılarında kabotaj hakkının Türk bayrağındaki gemilere ait olmasından dolayı limanlararası taşımanın dışında Türk limanları arasında hiç bir kurum ya da şirkete imtiyaz verilmemesi.

BİR KÜÇÜK TARTIŞMA

Mustafa Şamlı Müessesesi Müdürlerinden Emin Bey — Kabotaj sorunu her ülkede, ulusal gemilere

verilmiş en önemli bir haktır. Bugün ayrıca bir şirket kurulursa küçük kabotaja hakkı olmaz mı?

Sabûr Sami Bey — Bayrağı Türk olursa her kıyımızda çalışabilir.

Genel Sekreter Bey — Sorun, sahillerimizde deniz ticaretini serbest mi bırakmak yoksa imtiyazlara mı bağlamak sorunudur. Biz Ticaret Birliği, taşıtma imtiyazlarının karşısındayız.

İsmail Hakkı Bey — Konu dışına çıkıyoruz. İstediğimiz şeyler Devlete aittir. Amaç ülke ticaretinin gelişmesini sağlamaktır.

Biz ticaretimizin gelişmesi, büyümesi için yapılması gerekli şeyleri isteyeceğimiz yerde Hükûmetin imtiyaz vermek hakkını kısıtlamaya çalışıyoruz. Kendimize ait bir çok sorun vardır. Bunlar dururken böyle genel ve klâsik şeylerle uğraşmak, Hükûmetin politikası ile uğraşmak yarar sağlamaz.

Genel Sekreter Bey — İsmail Hakkı Bey arkadaşımız bu ikinci maddenin gereksizliğine mi inanmaktadırlar?

İsmail Hakkı Bey — Yalnız bu madde hakkında söylemiyorum. Ben burada bir tüccardan çok bir gazeteci olarak söylüyorum. Çalışmamızı dağıtmayalım; «himaye sistemi» diyoruz ve buna hemen karar veriyoruz.

Gümrüklerde, ulusal sanayiimize zararlı bir madde görürsek o zaman müdahale edebiliriz. Oysa ki şu anda elimizde hiç bir şey yoktur. Hangi sanayiimizi, hangi fabrikamızı koruyacağız?

Reis Bey — **Koruma sorununa iki sözle cevap vereceğim. Biz Avrupalılarla rekabet edecek kadar güçlü değiliz. Eğer gümrüklerde koruma sistemi düşünülseydi bazı fabrikalarımız şimdiden iflâs etmiş bir durumda bulunmazlardı.**

Madde 4 — Büyük sermayeli ulusal bir Devlet Bankası kurularak sermayesinin bir bölümünün Hükûmetçe ödenmesi ve diğer bölümünün sadece Türklere verilmesi.

Sabûr Sami Bey — Bu konuda açıklama istiyoruz.

Genel Sekreter Bey — **Yüksek sermayeli bir ulusal bankanın kurulmasındaki gereklilik bir açıklama istemez. Önemli olan böyle bir bankanın nasıl kurulacağıdır. Aramızda 20 milyon lira toplayabilecek olsak, hiç konuşmaz, devleti de bu işe karıştırmazdık. Ne yazık ki, bu mümkün değil. Oysa devlet, örneğin bir 5 milyon koysa, hepimiz paramızı götürüp buna yatırırız. Öylece büyümesini sağlarız.**

Nazmi Dûhani Bey — Dördüncü madde gerçekten önemle göz önünde bulundurulacak bir maddedir. Özellikle bendeniz en önemlisi olarak belirleyeceğim. **Bankacılık konusunda Rum ve Ermenileri örnek göstereceğim. Hâlâ Rum, Ermeni ve Musevîlere özgü bankalar vardır. Ve o bankalar bunlara çok az faizle para verirler. İşte bu sayede ufaktan yetişen Rum, Ermeni ve Yahudi tacirler bugün gördüğümüz en büyük tüccarları meydana getirmişlerdir. Bizde de böyle bir banka olmalı ve bu banka esnafımızı tüccar haline getirmelidir. Bu bankayı devlet mi yapmalıdır; bunu bilmem fakat mutlaka devletin korumasına gerek vardır.**

«Avrupa ve Yeni Dünyadaki sınai ve ticari gelişmeler ve o kıtalardaki insanların mensup bulundukları sınıfların kesinleşmiş durumları ve değişik belirlenen yollar, değişik sınıfların amaçlarına varmak için bir araç olmaktadırlar.

Oysaki ülkemizde sanat ve emek biçimi ile sınıf farkları pek ilkel bir şekildedir. Tarihin yüzyıllardan beri kaydetmediği son olağanüstü bağımsızlık ve başarıdan sonra ülkenin değişik tabakalarına mensup, işçi, sanatkâr, çiftçi, tüccar ve ilh. delegelerini bir araya toplayıp onların fikir değişimi ve tartışmalarının sonucunu almak fikri pek önemlidir. Bu tartışmaların sonucu bugün ülkemizde yaşayan değişik sınıfların gereksinimlerini tümüyle tanımlayacağından ve şimdiki durumun uygulamaya geçmesi tüm ulusun tüm tabakalarını amaca ortak olarak yönelteceğinden bu ortak sonuç, yönetmekle yükümlü olduğu ulusu mutlu kılmak isteyen Hükûmetin en başta gelen gerçek bir programı olur.

Ulusu bağımsızlığa kavuşturduktan sonra, yengiden hemen sonra böyle karma bir kongre toplamakla ekonomik mutluluğu da kazanmaya çalışan Büyük Millet Meclisine ve onların sayın Başkanı ve en değerli temsilcisi Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerine teşekkürlerimizi sunmayı bir görev sayarız.

Şayet bu kongrede toplanmış olan değişik sınıfların sayın temsilcileri Hükûmetimizin teşvik ve yardımları ile çıkarlarımızı bağdaştırmayı başarır-

larsa Türk ulusu gelişme yolunda acele ve fakat kararlı adımlarla yürür. Bu yüzden bütün isteğimiz bu kongrenin başarıyla sona ermesidir.

ÖNCE KENDİMİZİ TANITALIM

Maddî hiç bir sermayesi olmayan ve başkasının sermayesi ile veya araçları ile çalışan veya sanatın gerektirdiği gereçten başka maddi sermayesi bulunmayan veyahut çalışmadığı takdirde yaşamını sağlayamıyacak emekçilerden oluşan işçilerin sosyal ve ekonomik haklarının sermaye sahiplerine karşı yasal olarak savunulması, sayın ulusal Hükümetimizin işçi hakkındaki kanunlarının sermaye sahipleri tarafından tam anlamıyla uygulanması, her türlü sorun karşısında işçinin birlik halinde davranışını sağlayabilmek, ve birlik üyelerinin manen ve maddeten gelişmelerine yardım, işçinin kitle halinde temsili gereken yerlerde temsil görevini yerine getirmek, işçinin durumunu geliştirmek için gerekli yerlere başvurmak, işçi arasında hakemlik etmek ve sermaye sahiplerine karşı işçinin görevlerini saptamak, ve bunların işçiye karşı yükümlülüklerini yerine getirtmek amacıyla 1338 (1922) tarihinde İstanbul'da kurulan «İstanbul Umum Amele Birliği» İzmir İktisat Kongresi nedeniyle İstanbul'un bir kısım işçisinin arasındaki hareketleri, danışma kongresiyle bilinçli bir şekilde belirtmeye ve kongreye hazırlanmış bazı maddelerle katılmayı başarmıştır.

VE İŞTE HAZIRLANMIŞ MADDELER

İstanbul Umum Amele Birliğinin değişik işe bağlı tramvaycı, elektrikci, tesviyeci, tornacı, yol inşaat, kaldırımcı, bahçıvan, kalafatcı, kazancı mavnacı hammal işçilerinin önemli miktarını temsil eden derneklerin 28 kânun-u sani 1339 (1923) de toplanan danışma kongresinde İstanbul işçi sınıfının Türkiye İktisat Kongresine sunulmasına bizleri görevlendirdikleri sorunlar ağaşıdadır:

1. **İstanbul işçisinin durumu çok acıklıdır. Fiatlar ve geçim şartlarını izleyerek, işçinin de oy hakkına sahip bulunduğu bir komisyonun hiç olmazsa bütün patronlar tarafından uyulması zorunlu olan bir asgarî ücreti, ayda iki kez kararlaştırıp açıklaması.**

2. Şimdiki durumda sermaye sahiplerinin uygulama aracı ve ülkeye yardımcı olmaktan ve yaşamaktan başka bir amacı olmayan işçiye, sermaye sahiplerine göre yükümlendirilen gelir vergisinin işçinin dayanabileceği bir çizgiye getirilerek hafifletilmesi.

3. Ahlâkın bozulmasına, ırkın gerilemesine tek neden olan işsizliğin kaldırılması için emekçilere insani ve çağdaş koşullarla iş bulmak ve sermaye sahiplerine Hükûmet tarafından iş imtiyazları verilirken, bu imtiyazların koşulları arasına işçi haklarının güvencelerini de koymak.

4. Ülkemizde işçi ile esnaf tanımı çok açık olmadığından bu belirsizlikten yararlanarak, işçinin çoğunluğunu esnaf sayan ve böylelikle gelişmelerini engelleyen Belediye Başkanlığının bu yetkisinin kaldırılması ile **İşçiye grev yapmak yasal yetkisine**

sahip sendikalar kurmasına izin vermek, yani yürürlükte bulunan 19 Ağustos 325 (1909) tarihli Cemiyetler Kanununu bu dilekler üzerinden değiştirmek.

5. Ülkemizde açılacak bütün işleri egemen ve güvenilir unsur olan Türk emekçisine ve sanatkârına vermek ve mevcut yabancı kurumları ülkemizin gelişmesinden çok gerilemesine çalışan unsurlardan temizlemek.

6. Bir bahçe ve bostan ürünleri için âşar vermekte olduktan başka topladığı ürünü kente getirirken de sur kapılarında Belediye tarafından yük başına ayrıca resme tabi tutulmaktadır. Bu resim kalktığında hayat ucuzlayacağından bunun kaldırılması.

7. Fiyatların üreticiden doğrudan doğruya tüketiciye yansımasını olanaksız hale getiren ve pahalılanmasına neden olan kabzımallık kurumunun toptan kaldırılması.

8. Hayatı ucuzlatmak için bahçe ve bostan âşar vergisinin çağdaş gereksinimlere uygun bir biçimde yeniden düzenlenmesi ve şimdiki gibi ev ocak söndürmeyecek miktarda alınmasını sağlamak.

9. İşçi çocuklarının parasız yatılı okullarda öğrenim görmelerini sağlamak.

10. İstanbul'da özellikle bekâr işçilerin geçim ve yaşamları pek sefilâne olduğundan işçinin sağlık ve yaşamını koruyacak sağlığa uygun ve ucuz bekâr odaları yapmak.

11. Sekiz saat iş.

12. Bütün kurumlardaki **işçilerin** durumunu düzeltmek, incelemek ve patronlarla aralarında meydana gelecek uyuşmazlıkları, anlaşmaları, yasa ve

yönetmelik hükümlerinin uygulanmasını denetlemek ve uygulatmak amacıyla iş müfettişleri atanması.

13. Dersaadet Tramvay Şirketi işçilerine karşı bilerek ve isteyerek işçinin siyasal ve medenî haklarını imhaya karar veren baskı yönetimine son vermek için, kesin buyruklar vermek ve elli yıllık bir kurum olan adı geçen şirketin bu baskıları, keyif, heves aracı haline koymak istediği işçisinin üzerinden kaldırılmasını sağlamak amacıyla, hemen bir iş yönetmeliği yapmasının sağlanması.

14. Ayni şirket işçisine, parasız olarak bir yazlık, bir kışlık elbise verilmesinin sağlanması.

15. Dersaadet Tramvay Şirketi işçileri için bir kadro düzenlenmesi ve bunun uygulanması.

16. Her tramvay arabasına gerekli sayıdan fazla yolcu aldırılmaması.

17. ve sonrası da Tramvay işçilerinin dertleriyle yüklü.

Bunda örgütlenmiş hemen hemen tek işçi kuruluşu olmanın etkisi de büyük. Zaten temsilciler de onların arasından seçiliyor.

KONGRE ÖNCESİNDE AÇILAN BİR SERGİ

Kongre öncesinde Türk sanayiini gösteren bir sergi açılacağı belirtiliyordu. Ve sergi açıldı sonunda. Akşam gazetesi sergiyi şöyle tanımlıyor.

Ömer Muharrem Sabunları, diş tozları, kremler, makarna, idrofil pamuk, üzüm helvası, çeşitli boyalar, sigara kâğıdı, kolonya, fanila, sigara, deri, halı, yün kuşak, yün, torba, kükürt, petrol gazı, ku-

maş, yapağı, kilim, kösele saraciye, ehliye, papuç, uskar glase, uskar vidala derileri, pulluk, ipek kozası, zeytinyağı, çeşitli un mamulleri, balıkyumurtaları, reçeller, eğer ve toplar, palamut, krom örnekleri, susam, kiremit, tuğla, dokuma, şal, pamuk, antimuan örnekleri, mobilya, peynir, el yazması levha, çeşitli yağlı ve suluboya resimleri, ve buna benzer, el emeğine dayanan çeşitli ürünler.

Delegeler kongre öncesi bu sergiyi gezerek, bilgi ediniyorlar. Kendi kentlerinde ya da yörelerinde nelerin yapılabileceği konusunda tartışıyorlardı. Kongre sırasında ise, Hükûmet'in görüşleriyle bir uyum halinde bulunan görüşler tartışılıyor, ve geleceğin ekonomik kararları oluşturuluyordu. Ve oluşan kararların bazıları hemen uygulanmaya geçildi. Bazıları, bu uygulamaların ürünü olarak geriye kaldı.

UYGULAMADAN ÖRNEKLER

Türkiye İktisat Kongresi başkanı Kâzım Karabekir Paşa, kendi levazım subaylarından Sabih Bey'i çağırdı. Karşısında çakı gibi duran genç subayı süzdü bir süre. Söyleyeceklerinin tepkisini önceden almak istiyormuş gibi gözlerinin içine baktı.

— Sabih, — dedi. — Uzun zamandır birlikte çalışıyoruz. Sende yetenek ve beceri görüyorum. Hesaba, kitaba da aklın eriyor. Bak ne düşündüm.

— Emrediniz Paşam.

— Günlerce tüccarın arasında kaldım kongre sırasında. Hiç birinde geniş bir düşünme gücü göre-

medim. Tümü günlük çıkarlarının ardına düşmüşler. Oysa bu ülkeye, genişliği ve büyüklüğüne layık tüccarlar gerekli. Bunlar şimdiye değin, Rum'un, Ermeni, Yahudi ve yabancının muştası altında ezilmeye alışmışlar. Şimdi de bizim muştamıza kafa uzatıyorlar. Yırtıcılıkları tükenmiş. Devlet herşeyi yapacağım, diyor. Onlar hâlâ, yapacaklarını apaçık söyle, kârımızı düşünelim, diyorlar. Hemen hemen hiç bir şeyimiz yok. Diyorum ki, sen ayrılsan ordudan. Ardından bizler destekleriz. Devlet kredi açar. Ticaretin ne olduğunu göstersen şunlara. Örneğin, tütün ihracatını ele alalım. Şimdiye değin Reji yaparmış bu işi. İttihat ve Terakki Reji'yi devletleştirince, İstanbul'da, bir iki Selânikli aile türemiş. Hemen hemen tütün ihracatını tekellerine geçirmişler. Kongre boyunca tek dertleri vardı bunların. Tütün ihracatı başkalarının eline geçmesin. Bizden güven alınca da bir rahatladılar. Ne dersin?

— Paşam, — dedi Sabih. — Çok güç bir iş. Düşünmem gerek.

— Düşün... Kararını bildirirsin bana.

— Hay hay...

Düşünceli bir baş sallamayla çıktı Paşa'nın odasından.

Doğru süvari subayı Muhsin Bey'in odasına yöneldi. Çöker gibi oturdu karşısındaki sandalyeye. Başına gelenleri anlatmaya başladı. Muhsin, sanki kendi düşündükleri gerçekleşiyormuş gibi sevinçle ellerini oğuşturdu.

— Hemen uygula Paşa'nın dediğini. İtihat Terakki zamanından bilirim ben bu işleri. Böyle dediler mi, devletin bütün kaynakları avucuna akacak demektir. Kısa zamanda yanına yaklaşmak içın dilekçe yazmamız gerekebilir.

— Yok, — dedi Sabih. — Benim bu işe aklım ermez. Meraklıysan, sen yap da görelim.

— Meraklıyım ya. Niyetin yoksa ben yaparım.

— Yap...

— Oldu... Gider söylerim Paşa'ya... — Kalktı Muhsin. Paşa'nın odasına doğru yürüdü.

BİR YAKIN DOST

Çankaya'daki kış sofralarından birindeyiz. Dönemin yazarları, bilginleri ve sofranın her zamanki çevresi kendileri için yabancı olan birinin uyandırdığı ilgiyi kıskanıyorlar. Bu daha birkaç zaman öncesine değin Bulgaristan Millet Meclisi üyelerinden biridir.

Gazi, bakışıyla, duruşuyla, gülüşüyle ilgilenmekte, en küçük greksinimleri için çevresindekileri hırpalayacak durumlara girmektedir. Çevresindekiler ise bu sevgi gösterisinden şaşkın, durumu kavramaya uğraşmaktadırlar.

Konuk, Şükrü Zamir beydir... Çok eski bir arkadaş. İttihat Terakki'den ve daha sonra da, Sofya Ataşemiliterliğinden kalma. Öylesine dolu dolu bir yaşamdan öylesine güzel anıları var ki, salt bakışarak bile çok şey anlatıyorlar birbirlerine. Şükrü Zamir Bey, ince bir adam. Pek çok eski arkadaşın aksine, çok saygılı, çok yumuşak... Mustafa Kemal, daha içten. Her zamanki ara koyan tutumundan eser yok.

Yanına oturttuğu konuğunun kadehine eliyle rakı koyuyor. Sonra kaldırırken, bir kelime geçiyor

aralarında. Ya da bir göz işareti. İkisinin de dalıp gitmesine neden oluyor. Ya da tersine coşup, kahkahalar atıyorlar. Sofradakiler çatlayacak. Biri çıkıp sorsa ne olduğunu? Soramazlar ki... Eğer isterse anlatır kendisi. Anlatmadığına göre, gençliğini, bir tanığıyla birlikte yeniden yaşamak istiyor olabilir.

Oluyor da...

Arada bir gözleri sulanıyor. Arada bir öksürüyorlar. Çünkü bu coşku buluşmasının ortasında, zaman zaman tüten sobanın acılı dumanı bulutlaşıyor.

Yine böyle bir an... Tam Gazi, eski dostunun gözlerini arayacak. Sobanın dumanı bulut bulut genzine doluyor. Öksürüyor. Ve öksürüklerin arasında;

— Allah kahretsin, tütmeyen bir soba bile yapamadık, — diyor.

NEDEN YAPAMAYALIM?

İşte o zaman sofradakilerin bir merakı giderildi. Şükrü Zamir Bey, göğsünü gerdi. Gazi'ye bir öfke anını anımsatmak ister gibi gülümseyerek;

— Biz herşeyi yaparız, derdiniz. Unuttunuz mu?

— Ama yapamadık Şükrü... Bak, sobamız tütüyor. Çocuğun gözleri yaş içinde. Bizi ısıtmak için uğraşıyor. Boşuna... Yapamadık.

— Yaparız... Önemli olan başlamaktır.

— Başla öyleyse, — dedi birden Gazi.. Der demez dikilen Şükrü Zamir'in gözlerine bakarak. — Kendine güveniyorsan, başla.

— Siz buyurduktan sonra, güvenirim elbet...

Daha orda çizildi planlar. Orda bir döküm atelyesi gelişti gözlerinin önünde. Avrupa'dan getirilecek modellere gereksinim vardı. Hayır Avrupa işi sobalar vardı saraylarda. Konaklarda. Toplanıp, nasıl yapıldıkları öğrenilerek, öylesi üretilirdi.

Şükrü Zamir Bey, hiç yüksünmeden, bu işi yüklendi. Hemen ertesi sabah, çıkıp durumu Başbakan'a anlattı. Başbakan dinledi dinledi, başını salladı. Bakanlar da öyle. Ve daha kurulmamış atelyenin, yapılmamış üretimleri bütün bakanlıkların daireleri için paylaşıldı. Şükrü Zamir Bey, elindeki sipariş listelerine göz attığında, kaç yıllık üretiminin şimdiden kapatıldığını bilemiyordu.

KREDİ İSTER MİSİNİZ?

Şükrü Zamir Bey, aklında kapatılmış üretimleri, İstanbul'a geldi. Hemen bir yer aradı. Döküm atelyesi için gerekli her şeyin kolayca sağlanacağı bir yer seçmek, çok sürmedi. O arsayı satın aldığında, İtibar-ı Milli Bankası müdürü Hikmet Münir Bey'in aradığını haber verdiler.

Banka müdürüyle karşılıklı oturduklarında, o açtı sözü.

— Beyefendi, duyduğumuza göre, döküm atelyesi kuracakmışsınız.

— Gazi hazretlerinin buyruğu böyle.

— Size çeşitli yardımlarımız olabilir. Öncelikle de, ilk kuruluş için bazı masraflarınız olacaktır. Bankamız sizin gibi ülke yararına iş yapacak insan-

ların hizmetinde olmak amacıyla kurulmuştur Gereksinimlerinizi söylemeniz, bizim için yeterlidir.

— Şimdilik hiç bir gereksinimim yok beyefendi. Sağolun ilginiz için.

— Aman efendim ne önemi var. Siz öylesine kutsal bir iş yapıyorsunuz ki, size hizmet bize ancak onur verir. Bu yüzden geri çevirmeyeceğinizi umarım.

— Ne gibi efendim, anlayamadım.

— Dün Müdürler Kurulunda sizin bu yatırımınızı konuştuk efendim.

— Ne münasebet...

— Ülke yararına olan işler bizi ilgilendirir.

— Evet... İlgilendirir her halde.

— Bu yüzden bizi geri çevirmemelisiniz. Çevirmeyeceğinizden de eminiz. Çünkü koşullarımız çok elverişli. Döküm fabrikası için...

— Atelye beyefendi. İleride fabrika olacak.

— Olur mu efendim. Baştan fabrika diye girmeniz gerekmez mi?

— Ama benim...

— İşte sorun budur. Bir koskoca banka, size gelmiş, kredi açacağız, diyor. Hâlâ düşünüyorsunuz. Siz temeli fabrika diye atınız. Siparişleriniz hazır. Hatta istediğiniz anda avans da alabilirsiniz. Bu koşullarda atelyeye girilmez. Kurun en büyük fabrikayı.

— Ben krediden korkarım Münir Bey. Yarın öbürgün, gelip paramızı verin derseniz?

— Aman efendim. Herşeyi belli bir vadeye bağlayacağız. Önemli olan fabrikanın biran önce üretime geçmesidir.

— Bunun için de bana iki yüz bin lira gerekiyor.

— Sözü mü olur. Buyrunuz Bankaya kadar gidelim. Hemen işlemleri yapıp, sunarız.

— Sahi mi?

— Elbette...

VE HER YERDE TÜTMEYEN SOBALAR

Şükrü Zamir Bey'in fabrikası kısa zamanda üretime geçti. Milli Eğitim Bakanlığı okullara, Milli Savunma Bakanlığı karargâhlara, Maliye Bakanlığı vergi dairelerine, çağımızın olağanüstü ürünü tütmeyen sobaları dağıttı.

Konuştukları gibi, ilk üretim Çankaya'da denemeye sunuldu. Siparişler boşuna değildi. Çünkü sobalar, sınavı başarıyla geçmişlerdi. Şükrü Bey, üstüste yığılan siparişleri nasıl karşılayacağını düşünürken, tüm kredileri zamanından önce ödedi. Banka Müdürü haklı çıkmıştı. Fabrikayı büyütmesi için baskı üstüne baskı geliyordu. Şükrü Bey temkinli adamdı. Arsa üstüne arsa alıyor. Ama, fabrikasını bir türlü genişletmiyordu.

MUHSİN BEY KOLLARI SIVIYOR

Muhsin Bey, ağır ağır Paşa'nın karşısına geçti. Karabekir Paşa, anlamsız anlamsız baktı yüzüne.

— Bişey mi var?

— Paşam... Sabih Bey'e bir teklifte bulunmuşsunuz. Eğer izniniz olursa, bu konuda rahatsız edecektim.

— Buyrunuz...

— Acaba bu işe ben gönüllü çıksam, yardımlarınızı esirger misiniz?

— Hayır... Tersine elimizden geleni yaparız.

— Sağolunuz Paşam... İzninizle, projemi anlatmak istiyorum.

— Buyrunuz, sizi dinliyorum...

— Bizde çağdaş oluşumlara uygun bir mandracılık yok efendim. Düşündüm, taşındım, böyle bir girişim hem para kazanır, hem de yabancıların karşısında alnımızı ak eder.

— Doğru... Ben Almanya'daykenden bilirim. Herşey tertemiz, herşey pek güzeldi. O peynirler, hatta çocuklara verilen yoğurtlar... Hele sütcülük. Bambaşka canım...

— Eğer siz destek olursanız, bendeniz bunu yapmaya çalışacağım efendim.

— Ne demek Muhsin Bey... Destek ne demek. Bu ülkeye ne yapılsa azdır. Hemen bir kâğıt yazacağım. Başbakanlık elinden geleni yapar. Hatta sizin gibi düşünen arkadaşlarınız da varsa, hemen başvursunlar komutanlarına. Şimdi bir genel şifre yapıp, ötekilere de bildireceğim. Gaziyle konuştuk. Girişimci yetiştirmemiz gerek. Bu vatanın evlâtları, gerektiği gibi savaştılar. Şimdi artık asıl savaşımıza, ekonomik savaşa da katkıda bulunmaları bir yurt ödevidir.

— Sağolunuz Paşam... Benim gibi düşünen arkadaşlarım var.

— Öyleyse sizi izinli sayacağım. Tutturursanız istifa edersiniz. Tutturamazsanız, döner gelirsiniz.

— Bence bu doğru değil Paşam... Tarık bin Ziyad gibi gemileri yakmak gerekmez mi?

— Yok... Savaş bizim sanatımızdır. Ticaret başka bir iş. Devletin desteği bile olsa, tehlikeli. Bu tehlikeye atamayız sizin gibi güzide subaylarımızı.

— O zaman, daha bir rahatlıkla çalışılır efendim. Sağolunuz.

BİR BÜYÜK ÇİFTLİK BULUNDU

Muhsin Bey, İstanbul'da boş bir çiftlik buldu. Sahipleri savaş sonunda kaçmışlardı. İstanbul Milli Emlâk Müdürü, elindeki yazıyı görür görmez, tapusunu üstüne geçirdi. Altı beton kaplı ahırlar için gerekli para, Eytam Bankasından alındı. Biraz da inek bulundu mu, ilk üretime geçilebilirdi. Muhsin bey, bir yandan inek ararken, bir yandan, yağız atıyla. Trakya köylerini taramaya başladı.

Üreticiler, her sabah önlerinden geçecek arabalara süt verirler miydi? Hemen hemen tümünün yanıtı evet oluyordu. Çünkü önerilen fiat, işlerine geliyordu.

O bu pazarlıkları yaparken, Avrupa'ya yayık makinaları ısmarlandı. Teneke kutular yaptırıldı. Ford'un Marmara temsilcileriyle konuşuldu. Bedeli daha sonra ödenmek kaydile, bir kamyon alındı. Köylere arabalar salındı. Ve bu işlerin pek çoğunu, Vali üstlendi. Çünkü Muhsin Bey, elinde Başbakanlığın yazısını taşıyordu. Üstelik, her girdiği yerde yurt için yaptığı hizmetleri anlatıp, bu işe neden giriştiğini açıklıyordu.

Kısa sürede, gerçekten çağdaş bir mandra kuruldu. Üstüne, Milli Emlâkten alınan çiftliğin adı marka olarak vuruldu. Kamyon, sabahleyin sütleri taşıdıktan sonra, öğleye doğru, Şişli, Beyoğlu ve Eminönü bakkallarına yoğurt taşımaya başladı.

İstanbullu, pazar yoğurdundan vazgeçtikçe, Muhsin Bey'in çiftliğindeki inekler arttı. Atçılığa vurdu sonunda. Süvariliği depreştiğinden olacak, çiftliğinde en güzel bölümü atlara ayırdı. Nasılsa Trakya köylüleri, gerektiği kadar süt yetiştiriyorlardı. Ve nasılsa, artık İstanbul yöresinde yollar yapılmaya başlanmıştı. Ford Şirketi de güvenilir bir müşteri kazandığından, yeni yeni kamyonlar vermekten sakınmıyordu. İşler salt hatırla dönünce, insan kazandığı parayı nereye yatıracağını bilemiyor. Ya atlara yatırıyor. Ya da yeni yeni arsalara. Ve Muhsin Bey de durmaksızın böyle yapıyordu.

ŞİRKET KURMAK İSTERKEN

Uşşakizade, Mahmut Celâl Bey'in odasına girdi. Yüzü gülüyor, hoşuna giden bir şey söyleyeceğini hemen belli ediyordu. Mahmut Celâl Bey, çok uzun zamandır tanıdığı bu dostu hemen buyur etti.

Onlar, İzmir İttihat ve Terakki yöneticisi iken, Uşşakizade de tanınmış üyelerden biriydi. Hatta, Küçük Talât Bey'le Süleyman Ferid Bey'den hemen sonra gelen arkadaşlarıydı. Şimdi ise, Lâtife Hanım'ın ağabeyi olduğundan, Ankara'nın en göze batan kişilerinden biriydi. Topladığı saygı, hem çok

eski ve büyük bir aileden gelişine, hem de Gazi'nin kayınbiraderi oluşuna verilebilirdi.

Koltuğa oturup, «Serkl d'Oryant» ınını yaktıktan sonra, gülümseyerek anlatmaya başladı...

— Gazi selâm gönderdi. Biliyorsunuz. Hint Müslümanlarının yollayıp da, savaş zamanı kullanılmayan para, Osmanlı Bankasında duruyor. İktisat Kongresi de, Gazi'nin Türk Tüccarına örnek olmasını istedi. Şimdi diyorlar ki, bu parayı ordan alalım. Bir Şirket kuralım. Ve bu Şirket, ithalât işleri, hatta ihracat yapsın...

Mahmut Celâl Bey, irkildi. Şöyle bir düşündü olacakları. Sonra çekincesiz konuşmaya başladı.

— Kongre'nin Gazi hazretlerinden istedikleri önderlik, böyle bir sonuç vermemeli. Ticaret, gıllıgışı çok bir iştir. Rekabet, çok pislikler getirebilir. Gazi Hazretlerinin adı, ne olursa olsun böyle işlere karışmamalı. Elbet şirket hem ekonomik gücü hem de yönetim bakımından büyük işler yapabilir. Ancak yapılan herşeyin Gazi'nin adından geldiği söylentilerini önlemek olanaksızdır.

— Bakın biz Sofra'da bunu hiç düşünmedik. Boşuna beni size yollamadı Gazi. Biliyordu doğruyu söyleyeceğinizi.

— Sağolsunlar. Güvenlerini boşa çıkartmadımsa ne mutlu bendenize.

— E, birader... Şimdi ne olacak? Ne diyeceğim ben o'na. Bayağı da heveslendirdik akşam. Herkes ordaydı. Siz yoktunuz. Keşke olsaydınız. Bunları orda söyleseydiniz.

— Bakın aklıma ne geliyor Beyefendi. Bir ticaret şirketi yakışıksız olur. Ama, Gazi, bir banka kurarak önderlik ederse, sanırım herkes minnet duyar.

— Banka mı? Yahu devlet olmadan banka kurulur mu?

— Kurulur. Yeterki, Gazi evet desin.

GERÇEKTEN DE KURULDU

Gazi evet, dedi. Celâl Bey, hemen çalışmaya başladı. Millet Meclisinde parası var bilinen kim varsa, Banka'ya ortak yazdı. Ne var ki, ortakların hiç biri para vermeye yanaşmıyorlardı. Tümünün belleğinde bir tek söz vardı. Yurdun dört bir yanındaki Osmanlı Bankası şubelerinden yayılan bir tek söz... «Biz bankacılık yapamayız.»

Yapamayınca da, Celâl Bey'in kurduğu bankaya, Gazi'nin bankası olsa bile verilecek her kuruş, batmaya aday görünüyordu onlara. Görününce bucak bucak kaçıyorlardı Mahmut Celâl Bey'den... Sonunda başedemedi. En çok kaçanları kıstırmak için bir tuzak kurdu.

Ankara milletvekilleri ve aynı zamanda tanınmış tüccarlar olan birçok kişi, Çankaya'ya sofraya çağrıldılar. Gitmemezlik edemezlerdi. Kimi atına atladı. Kimi kupa paytonuna bindi. Kimi Çankaya' dan yollanan arabaya.

Mahmut Celâl Bey'in işaretiyle tümünün toplandığını gören Gazi, içtenlikli bir mesele konuşmaya başladı.

— Siz, buraya geldiğimde bana en büyük yakınlığı gösteren insanlarsınız. Tücarsınız. Ticaretin kokusunu uzaktan almanız gerek. Şimdi birlikte bir banka kuralım, diyorum. Bucak bucak kaçıyorsunuz.

— Biz senin buyruğuna her zaman uyduk Paşa Hazretleri, kaçtığımız yoktur, — dedi Kınacızade Şakir...

— Öyleyse, yirmi bin liralık bir payla ortak oluyorsun.

— Aman Paşam... Benim bütün varlığım yirmi bin lira ya eder, ya etmez...

— Oluyorsun, oluyorsun... — Diye diretti Gazi. Bu diretmeyle, Kınacızade'nin yandığını düşünen ötekiler, birbiri ardından söküldüler...

— İki bin...

— Üç bin...

— Ben iki bin beş yüz veririm...

— Benim bin liram var...

Gazi gülerek baktı tümüne. Sonra birden gürledi.

— Efendiler! Hiç biriniz Şakir Bey'den aşağı değil. Tümünüz yirmişer bin lirayla ortak oluyorsunuz. Yazınız Mahmut Celâl Beyefendi.

— Başüstüne...

Kadehler kalktı... Birden konu değişmiş. Cumhuriyetin geleceğine yönelmişti... Gazi, az önce bağıran insan değildi. Düşlerinden söz ettiğinde, bulutların üstüne yücelen bir dev gibi oluyordu. Ankaralı tüccar milletvekilleri, yedikleri kazığın acısıyla, anlatılanların hiç birini gönül rahatlığı içinde dinleyemiyorlardı. Kara kara düşünüyorlar. Batacak paranın yüksekliğinden, dehşete düşmüş, donup kalmış durumda, Sofra'nın dağılmasını bekliyorlardı.

Banka ikinci yılına girdiğinde, kârın ucu görünmüştü. Birinci yıl kuruluş yılı olmasına karşın, çok az bir zarar görünüyordu. Üstelik bu zararın içinde, açılan dört şubenin masrafları da vardı. Birden Ankara milletvekilleri, Mahmut Celâl Beyin yanından çıkmaz oldular.

Bu kez, kaşlarını oynatıp, nazlanma sırası Celâl Bey'deydi. Çünkü ortak olmak isteyenler, her türlü baskıyla karşısına geliyorlardı. Ankara Milletvekilleri de, atlatılıp, paylarının başkasına devredilmesinden çekiniyorlardı. Öyle ya, yirmişer bin liralık payları vardı. Bunun tamamını değil, dörtte birini yatırmışlardı. Ve birden iş büyümüş, büyük kârların ucu görünmüştü. Şimdi, tamamını iste payların, diye sıkıştırıyorlardı Celâl Bey'i. O yanaşmıyordu. Bundan bir iş vardı. Böyle nazlandığına bakılırsa, onları atlatacaktı.

Sonunda patladı Kınacızade;

— Yahu, bize bu payları sokuşturmak için, Gazi Paşa'ya silâh çektirdin. Şimdi borcumuzu ödemek istiyoruz, kabullenmiyorsun.

— Ben başka birşey düşünüyorum beyefendi. Bütün geleceğimi koydum bu işe. Banka iyi yürüyor. Bence Türk ekonomisinin temel taşı olabilir. Yol göstericisi oldu bile. Önemli olan, bu olanakları iyi kullanmaktır. Kullanmaya da niyetim var. Devletin bütün gelirini bankaya yatırttık. Kredi olarak kullanıyoruz. Pek çok insana iş alanı açtık. Açacağımızdan başka. Gelecek yıl, payları Banka kendi kârından ödeyecek.

— Ya başımıza bir iş gelirse?

— Tasalanmayın. Siz bize güvendiniz Bu güveninize lâyık olacağız. Havza-ı Fahmiye işini hemen hemen çözümledim. Yakında Cam işi de bizim olacak. Yalnız bankacılık bakımından değil. İş olan her yerde, bizim elimiz olacak.

— Adımız gibi öyle ya... Biz de İş Bankasıyız.

— Evet... Adımız gibi. İş alanında, sanayi alanında her köprübaşını tutacağız. Ve yeni yeni varlıklılar yaratacağız. Bunlar büyük yatırımlarda bulunacaklar. Ve bu yatırımlar, ülkemizin geleceğini sağlayacaktır. Yani beyefendi, bu bizim eski tutkumuzdur. Bilmem bilir misiniz? Bu tutku bana particiliğimle bulaştı. Çünkü Osmanlı Bankası Bursa Şubesinde çalışırken, hep aşağılandık biz. Ulus olarak aşağılandık. Ve dolapların nasıl döndüğünü gördüm ben. Sonra Parti işine girdik. İzmir'de uğraştık istediğimizi yapalım, diye. Olmadı. İktidarımız kısa sürdü. Sonra Kurtuluş Savaşı. Ve işte yeniden eski tutkunun depreşmesi. Şimdi Gazi gibi bir önderimiz var. Ve o bizimle olduğu sürece, sırtımız yere gelmez. Birkaç yıl daha. Sonra Banka, kendi işini kendi görür hale gelecektir. Geldikten sonra biz tutmak istesek, durduramayız.

— Anladım Celâl Bey... Benim bile içimde birşeyler tutuştu. Oysa biz taşra tüccarı, aza kanaatı bellemişizdir. Hiç bir zaman daha fazla diye debelenmeyiz. Kapalı yerde olmanın alışkanlığı besbelli.

— Kapalı bir ekonomide olmanın alışkanlığı demek daha doğru beyefendi. İşte biz bunu açacağız. Şimdiden, iyi ihracatçılarımız yetişti. Bayağı tütünde öne geçenler bile var. Kısa bir zaman sonra, bunlar iyice palazlanacak. Belki işletmeciliğe bile geçerler.

— İş genişleyince, uymak bir zorunluluk oluyor. İki yıl önce bizim bankacı olacağımız söylense, adamın yüzüne gülerdik.

— Öyledir efendim. Yeni bir sistem kurulurken hep böyle olur. İnsan alışkanlıklarını terkeder. Bildiklerinin yerine yeni şeyler öğrenir.

— Öyle oluyor. Yalnız bazı dedi-kodular da yok değil.

— Biliyorum. Bu yılki raporumuzda bunların tümüne cevap vereceğim.

VE İŞ BANKASI EKONOMİYİ DEĞERLENDİRİYOR

«Kısa zamanda büyük gelişmeler kaydeden bankamız, iş aleminin merkezlerinde şubeler açtı. Ve şubelerimiz de kısa zamanda umduğumuzdan büyük ilgi gördü. Türk tüccarı, susuzluğunu giderir gibi, bankamızla ilişki kurup, yararlandı. Kısa zamanda müşterilerimiz arttı. Tabiî müşterilerimizle birlikte, kredi hacmimiz de...

Mısak-ı İktisadimizin kuralları gereğince, iş yapmak isteyen güvenilir insanlara kucağımızı ve kapımızı ardına kadar açtık. Bunların içinde kısa zamanda işlerini geliştirenler ve yatırıma yönelenler oldu. Sözümüzün burasında, önemli bir noktaya değinmek bir zorunluluktur.

Belirttiğimiz gibi, gerçekten istenen ve özlenen yolda büyük adımlar atan, geniş iş alanlarına uzanan arkadaşlarımız oldu. Ama, öyle arkadaşlarımız da oldu ki, bunları da belirtmeden geçemiyeceğiz. Ve

bu arkadaşlarımıza banka olarak, bir tavsiyede bulunacağım. **Diyeceğiz ki, yatırım yapmak koşuluyla aldığınız krediler, bir gün mutlaka ödenmek koşuluyla verilir. Yoksa sizin yaptığınız gibi, sağlanan kredi çok uzun sürede değerlenecek ölü yatırımlara harcanırsa, iflâs kaçınılmazdır.**

Kredi olarak verdiğimiz paraların bu akibeti üzücüdür. Ancak bir gerçektir ki, bazı arkadaşlarımız, aldıkları paraları, arsa ya da konak gibi iş dışı yerlere yatırınışlardır. Bu yüzden hem kendileri büyük zararlara uğramışlardır, hem de bankamız, küçük de, olsa, zarar etmiştir.» (19)

ÇEKEMEMEZLİĞİN ORTAYA ÇIKARDIĞI GERÇEK

Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ün bir dedi-kodudan ötürü Genel Sekreteri Tevfik Bıyıkoğlu'na kızdığını belirterek, şöyle devam ediyor;

«Tevfik Bey, biraz önce, Türkiye'nin delegeleri arasında Milletler Cemiyetinin silâhsızlanma komisyonunda bulunmak üzere, Cenevre'ye hareket etmiştir; kendisi ile karşılaşıp konuşma olanağı kalmamıştır.

İşte böyle bir durum ve ruh haleti içinde sofraya oturan Atatürk hazır olanlara durumu anlatıyor ve pek haklı olarak Tevfik Bey'in davranışını kötüleyen ağırca sözler söylüyor. Sofrada bulunan ve öteden den beri Tevfik Beyle araları iyi olmayan Salih Bozok, bunu fırsat biliyor. Bıyıkoğlu'nun aleyhinde konuşuyor, bu arada, bir zaman, eski Mısır Hidivi

Abbas Hilmi Paşa'dan mektupla, rüşvet mahiyetinde, para istediğini söylüyor.

Atatürk hayret içinde kalıyor; Salih Bozok'a söylediklerini isbat edip, edemiyeceğini soruyor; Salih Bey, «Kavalalı İsmail Hakkı'yı çağırınız o size hakikati söyleyecektir» cevabını veriyor...

KAVALALI İSMAİL HAKKI KİMDİR?

Rahmetli Kavalalı İsmail Hakkı Bey, Harbiye mektebinden çıkmış bir subaydı; Atatürk'ün de sınıf arkadaşı idi, sonradan ordudan ayrılmış; bir taraftan İstanbul'da tütün ticaretiyle, bir yandan da eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın özel işlerini takip etmekle meşgul bulunuyordu.

Atatürk bu sınıf arkadaşına gördüğü yerde, iltifat ediyor, her fırsatta sofrasına da davet ediyordu. Fakat nedense bir aralık Hükümet kendisinden şüphelenmişti; hareketleri kontrol altına alınmakla beraber Atatürk'ün muhitinden de uzaklaştırılmıştı.

İsmail Hakkı Bey hakkında reva görülen bu ağır muameleden, tabiatiyle çok muzdaripti ve başına gelenleri Hükümet Başkanı İsmet İnönü ile sıkı münasebeti bulunan Tevfik Beyden biliyordu.

Filhakika Tevfik Bey, Milli Mücadele'de kurmay binbaşı olarak Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın maiyetinde, harekât şubesi müdürlüğünde bulunmuş, teveccüh ve itimadını kazanmıştı, bu sebeple kendisine İsmet Paşa'nın yakın bir adamı, bir mahremi gözüyle bakılıyordu.

VE İŞLER SARPA SARIYOR

Salih Bozok'un ifadesi üzerine derhal Saraya çağrılan Kavalalı: «Tevfik Beyin Abbas Hilmi Paşa'dan para istediğine vakıf olduğunu, hatta bu hususta gönderdiği mektupları da okuduğunu, mektupların Hidiv'in Cenevre'de bir bankadaki hususi kasasında mahfuz bulunduğunu» söylüyor; arzu edilirse Cenevre'ye gidip mektupları getirebileceğini de ilâve ediyor...

Bunun üzerine Atatürk beni istetmiş; gittim; İsmail Hakkı Bey'i işaret ederek, «Beyefendi yarın Cenevre'ye gidecektir; pasaportunu ona göre hazırlat ve biletlerini temin et» emrini verdi. Sonra sesini alçaltarak: «Kendisine kâfi miktarda para vermeyi de unutmazsın tabii» dedi.

Böylece İsmail Hakkı Bey, ertesi akşamı Semplon expresiyle Cenevre'ye doğru yola çıktı.

SÖYLENTİLER DOĞRU MU?

Avdetinde Tevfik Bey'in el yazısı ile — hatırladığıma göre — 1926 senesinde yazılmış iki mektup getirdi. Ben o zamanlar birinde asil, diğerinde vekil olmak üzere özel kalem ve daire müdürü idim; bu sıfatla kendisine vekâlet etmekte bulunduğum **Genel Sekreter, bu mektuplarında, Abbas Hilmi Paşa'ya, Trakya'da, Keşan havalisinde petrol araması için Hükümetten istediği izine ait işlemleri, Yürütme Organı katında, takip etmekte olduğunu, ancak**

girişimi olumlu sonuca ulaştırabilmek için — Bakanları da zan altına sokacak imalı bir ifade ile — bazı özel masraflara ihtiyaç olduğunu bildiriyor ve yine Abbas Hilmi Paşa'nın İstanbul'da kurduğu Sanayi ve Ticaret Bankasının müdürü ve mutemedi Şaban Bey'e bu konuda talimat ve yetki verilmesini rica ediyordu. Mektubun birinde Başyaver Rasuhi Beyin de imzası vardı.

YASAL İŞLEME GEÇİLMELİ

Atatürk okuduktan sonra, mektupları o günlerde sarayda bulunan Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam'a vermiş, bunların yasa gereğince durumunu incelemesini rica etmişti.

Refik Saydam tarafından enine boyuna yapılan uzun incelemelerden sonra, mektup sahipleri hakkında yasal işlemde bulunmanın imkân dahilinde olmadığı sonucuna varılmıştı.

Bu durumda kendilerini, münasip şekilde, Cumhurbaşkanlığı çevresinden uzaklaştırmaktan başka yapılacak şey yok demekti.

Atatürk de buna karar vermişti:

VE ŞÖYLE DEMİŞTİ:

«O yıllarda bir çok kimseler nasıl ve ne yoldan olursa olsun, servet sahibi olmak hevesine düşmüş-

lerdi; anlaşılan bu arkadaşlar da o zaman aynı cereyana kapılmışlar, böyle çirkin bir teşebbüste bulunmuşlar, şüphesiz bu hareketleri suçtur, fakat ne çare ki bugün kendilerini kanunun pençesine verip, cezalandırmak imkânından yoksun bulunuyoruz. Yani biz şimdi eskilerin «şuyuu vukuundan beter» diye tanımladıkları bir olay karşısında bulunuyoruz; bu duruma göre ister istemez susacağız. Umarım ki, Tevfik, bana kusurunu açıklayacak ve af dileyecektir. O takdirde Afganistan'daki elçimiz Hikmet Beyi (Bayur) yeniden Genel Sekreterliğe getirir, Tevfik Beyi de onun yerine Kâbil'e göndeririz; orda kendisini ve kusurunu unutturmağa çalışır» diyordu. Aynı zamanda kendisiyle görüşünceye kadar kararının ve sorunun gizli kalmasına dikkat etmemizi de sıkı sıkı tembihlemişti.

TEVFİK BEY CENEVRE'DEN DÖNÜYOR

İstanbul'a döndüğü zaman kendisini Sirkeci'den karşıladım; Saraya aynı otomobille döndük; neşesiz ve heyecanlı görünüyordu; yolda öteden beriden konuştuk, fakat olaya hiç ilişmedik.

Saraya geldiğimiz zaman Atatürk henüz uyanmamıştı; Tevfik Bey bundan yararlanarak, İstanbul'da bulunan ailesini görmeye gitti.

Öğleye doğru Atatürk'ün kalktığını, giyinip yatak odasına bitişik büyük salona geçtiğini haber verdiler. Derhal yanına gittim, salonun denize nazır bir köşesinde oturuyordu, bana karşısında yer göster-

di. Tevfik Beyin geldiğini arzettim, tekrar yukarıda sözünü ettiğim kanaat ve kararından söz açtı.

Konuşmamız sürerken; «Ha işte geldi, merdiven başındaki camekânın arkasında durmuş, bize bakıyor. Hadi sen kalk git, bizi yalnız bırak» dedi; kalkıp huzurundan ayrıldım.

...... Biraz sonra Atatürk tarafından çağrıldım; bu sefer aynı salonun kara tarafındaki köşesinde oturuyordu; yanında Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam vardı...

«Gel otur da neler oldu, anlatayım» dedi, «sen gidince salona girdi, yanıma geldi, çok heyecanlı görünüyordu. Biraz sükûnete gelmesi için; «bana neler getirdin bakayım» diye sordum. Bir düzine kravat aldığını söyledi; «ne duruyorsun gidip getirsene...» Dedim, kalktı gitti. Biraz sonra elinde küçük bir paketle döndü... Dikkat ettim sükûnet bulmuştu... Yavaş yavaş meseleyi açtım; bir zaman, bir vesile ile, eski Hidiv Abbas Hilmi Paşa'dan para istediğini duyduğumu söyledim; önce beklediğimin tam aksine (aslâ ve kat'a) sözleriyle inkâr etti. Bunun üzerine mektupları gösterdim, bu sefer de küstahça bir tavır takındı. «Bunların hukuki ve kanuni ne kıymeti var ki?» dedi... Anladım ki hakkında beslediğim iyi niyet, tamamen yersizdir. O kusurunu itiraf edip benden af istemek şöyle dursun, kanun siperinin arkasına çekilerek ahlâksızca hareketini, bana karşı dahi savunmak kararındadır... Buna göre artık kendisi ile konuşmak beyhude idi; o dakikadan itibaren görevine son verdiğimi, derhal kalkıp gitmesini söyledim; kalktı gitti... İşte durum bu. Şimdi not defterini çıkar da yaz...»

Not defterimi çıkardım, ajans aracılığıyla yayınlanmak üzere Tevfik Beyin Genel Sekreterlik göre-

vine son verildiğine dair, bir tebliğ ile, Başbakana aynı anlamda bir telgraf dikte etti; «Hadi bunları hemen tape ettir, getir imza edeyim» emrini verdi.

SULTAN'DAN KELLE KURTARMAK

Çok hiddetli idi; buna rağmen, bütün cesaretimi topladım, arkadaşımın bu ilk kusurunu bağışlamasını, hakkında evvelce verdiği kararın uygulanmasına izin vermesini istirham ettim. Aynı zamanda bana yardım etmesi için Refik Saydam'a bakıyordum ama doktor oralı olmuyordu.

Atatürk istirhamıma sertçe bir dille karşılık verdi:

«Olamaz çocuk;» dedi; «ancak kusurlarını itiraf edenlerdir ki affa layık olabilirler, çünkü bunlar kusurlarını anlamış, pişman olmuş, bir daha aynı hatayı işlememeye karar vermiş kimselerdir. Fakat bunun gibi apaçık suçlarını bile, tevile ve savunmaya kalkışanlar aynı yolda devam edecekler demektir ki bunları hoş görüp bağışlamak asla caiz değildir... Sen, boş yere arkadaşını korumaktan vazgeç de dediğimi yap...»

Büyük bir acı ve çaresizlik içinde büroma indim. Son bir umudum vardı; belki Saydam yalnız kaldıkları zaman, benim ricama iştirak eder ve kararı hafifletebilir diye düşünüyordum; bu düşünce ile emri yerine getirmekte acele etmiyor, vakit kazanmağa çalışıyordum.

Fakat olmadı; özel daireden birbiri peşine telefon ediliyor; «Atatürk sizi bekliyor.» yahut «çabuk

olmanızı istiyor» deniliyordu; işi geciktirmek imkânsızlaşmıştı. Yazılanları aldım, götürdüm, imza etti ve Tevfik Beyin Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinden, bu şekilde uzaklaştırılması, ne yazık ki bir emri vaki oldu.» (20)

BİR SERÜVENİN SONU MU?

Kapitalist dünyayı ekonomik bunalım allak bullak etmiştir. Tam bu sıralarda, İsmet Paşa kalabalık bir kurulla birlikte Sovyetler Birliğine gider. Ali Fuat Paşa'nın, uzun Moskova Elçiliği döneminde olsun, Rıza Nur, Yusuf Kemal Beylerin anlaşmalar için gidip gelmeleri sonucunda anlattıkları olsun, gördükleriyle çelişiktir. Bir Dünya Savaşından aynı koşullarla çıkan ve koskoca bir devrim gerçekleştiren ülke, büyük adımlar atmıştır. 1919'larda anlatılanlar geride kalmış, sanayileşme kentten köye doğru uzanmaya başlamıştır. İşe hemen hemen aynı koşullarla başlayıp, iflâs etmiş tüccarlar, yıkılıp gitmiş bankalar ve yabancılardan alınan işletmelerde gerilemeye koşullanmış verimle karşılaşan bir Hükümet Başkanı için gördükleri çok ilginçtir.

Önüne gelene, gördüklerini anlatmakta, bizim için örnekler çıkarmaya uğraşmaktadır. Üstelik, başarılı bir anlaşmayla da dönmüştür. Kendi ürettiğimiz pamukları değerlendirmek için fabrikalar kurulacaktır. Madenlerimizin işletilmesinde yeni yeni kurumlar meydana getirilecektir. Sovyetler Birliği, bunlar için gerekli olanakları sağlamaktadır. Tüccarımız ise Türkiye İktisat Kongresinden bu yana,

kredi, para diye çırpınmakta, aldıklarını büyük işletmelere değil, ölü yatırımlara harcamaktadır. Bu koşullar altında, yapılacak şey belirmiştir.

Ve belireni İsmet Paşa anlatmaktadır.

— Demiryolları hemen hemen her yere ulaşmıştır. Fabrikalar ise belli bir plan çerçevesinde, uzak yakın demeden kurulmaktadır. Büyük limanlar yapılmış, denizlerden gerektiği gibi yararlanılmaya başlanmıştır.

— Peki bunları nasıl yapmışlar? Kim yapmış?

— Devlet...

— Ama efendim o sistemde...

— Ben o sistem, bu sistem bilmem, — diye konuşanın sözünü keser İsmet Paşa. — Hangi sistemde olursa olsun, yapılmıştır. Biz de yaparız...

VE YAPILANLAR DEĞERLENDİRİLİYOR

Ve yapmaya başlarlar. İlk sanayi planını, demiryollarını, limanları...

Yaparken de yöneticiler bunu şöyle değerlendiriyorlar.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk;

— Endüstrileşmek en büyük ulusal davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları ülkemizde bulunan büyük, küçük her çeşit sanayii kuracağız ve işleteceğiz. En başta yurt savunması olmak üzere ürünlerimizi değerlendirmek ve en kısa yoldan, en ileri ve refahlı Türkiye amacına ulaşabilmek için, bu bir zorunluluktur. Bu inançla beş yıllık sanayi planının geri

kalan ve bütün hazırlıkları bitirilmiş olan birkaç fabrikasını da süratle başarmak ve yeni plan için hazırlanmak gerekir.

HERKES ÇAREYİ HAZİNEDEN ARIYOR

Ve İsmet Paşa'nın değerlendirmeleri şöyledir;

— Liberalizm felsefesi bütün bu ülkenin güç anlayacağı bir şeydir. Biz ekonomide gerçekten mutedil devletçiyiz. Bizi bu yöne çeviren bu ülkenin gereksinimi ve bu ulusun doğuştan gelen istekleridir. **Ülkenin gereksinimleri için herkes ve her yer hazineden çare aramaktadır.**

VE BAYAR'IN SÖYLEDİKLERİ

«Ülkede hiç olmazsa, ulusal tüketimi karşılayacak ulusal bir üretim gereklidir. Hammaddecilik demek sadece sömürge hayatı yaşamak demektir. Buna göre hammaddeci olacağız ve işlenmiş maddeyi en ucuz nerede bulursak oradan alacağız demek ülkenin sömürge olmasını kabûl etmek demektir. Fakat biz bir sanayi düzeni kurabilir miyiz? Açıklamak gerekli ki, bunun için tereddüt ettiğimiz zamanlar olmuştur. Oysaki bunu bugün, bize Sümerbank yapıyor.

Ziraat mı, sanayi mi sorununa gelince: Bunun düşünmeye değer bir iş olmadığı kendiliğinden anlaşılmıştır.

Yerli ilkel maddeler sanayi hareketlerinin etkisiyle değerlenebilir. Sanayi hareketlerimiz sayesindedir ki önemli bir kısım ürünlerimizin fiatı bunalım nedeniyle çok düşmüş bulunan uluslararası piyasa fiatlarının üstüne, yani değer derecelerine çıkabilmiştir. Demek oluyor ki, sınai hareketimizi, zirai hareketimizden ayırmağa maddeten imkân yoktur.

Ülkede ileri sürülmüş savlardan biri devletin bütün kârlı ve büyük işleri kendi eline alarak özel sermayeye iş bırakmamış olacağı endişesidir... Eğer sadece ülkenin sanayileşmesini ve ulusun muhtacolduğu refahı bazı özel girişimlere ve bu girişimlerin dayandığı sermayeye bırakmak gerekirse, en azından iki yüzyıl daha bekleme devresi geçirmekliğimiz gerekir... (21)

VE BU DÖNEMDEN BİR GİRİŞİM ÖRNEĞİ

Arap Fevzi, savaş sonu İzmir'inde ekmeğini taştan çıkarmaya uğraşıyordu. Ya da topraktan... Yunanlılar giderlerken, kentin yarısını yakmışlardı. Türkiye İktisat Kongresi'nin İzmir'de toplanması ve her yıl sergilerin yenilenmesi, kentin ortasına gelen bölüme bir büyük sergi yeri açmayı gerektirdi.

Yanık yerlerde eski kap kacak topluyordu Arap Fevzi... Elinde bir çuval, bir kamayla, daha sabahın ilk ışıklarında bekar odasından çıkardı. Punta yöresinde, yanık yıkık yerlerde, durur, kazmasıyla, ince ince kabartmaya başlardı toprağı.

Bir eski bakır sahan, bir sini, eğrilmiş bir tencere, çatal bıçak gibi yangın artıklarını bir bir toplar, çuvalına doldururdu. Öylesine geniş bir alanı kapsıyordu ki yanık yerler. Öylesine verimli kazılar yapıyordu ki Fevzi, kardeşini de yanına çağırdı. Uzak illerden, kervanlara katılarak, kentten kente yaya yürüyerek ulaştı ağabeyine Sabri... İki kardeş ekmeklerine tuzu katık ederek, yangın yerlerini kazmayı sürdürdüler. Her höyüğü, bir gömü bulacakmış gibi araştırıyor. Arkalarında düzeltilmiş bir tarla bırakıyorlardı sanki.

BİR RASTLANTI VE BİR PAZARLIK

İzmir Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz, yüreğinde yanık acısı, kenti dolanıyordu. Bir sergi yeri arıyor. Hem kentin ortasında olacak, hem tren istasyonlarının yakınında. Üstelik bu işi ucuz çıkarması gerekiyor. Çünkü belediyenin istimlâke ödeyecek parası yok. Böylesine koşullarla bir yapıt meydana getirmek güçlüğü, Belediye Başkanının ayrı bir derdi.

Yer seçmek sorun değil. Ama, yeni bir kent kurulurken, bu yangın yerlerinin değerlenmesi de gerek... Zaten kentin en değerli yerleri buraları. Şimdiki adıyla, Alsancak, Kahramanlar ve 26 Ağustos mahalleleri diye sayılabilecek bölümüydü kentin. Ve sahipsizdi... Ve yıkık ve yanıktı baştan başa... Belediye Başkanı, yanında yardımcısıyla, yanık karasını silmeye uğraşan çimenlerin yeşilliğine bakıyordu.

Fevzi'nin kazma sesleri irkiltti o'nu. Bakındı... Ele aldığı yeri dümdüz edişini görünce, kıpırdandı. Yürüdü başına Fevzi'nin. Çevresinde başka insanlar da olduğunu sezinleyen Fevzi, kazmasını bırakıp doğruldu. Önemli biri olduğunu sezgileriyle anladı. Ellerini göbeğinin üstünde birleştirdi.

— Hoş gelmişsiniz beyim.

— Hoşbulduk ağa... Ne yapıyorsun burda?

— Ekmek paramızı kurtarmaya uğraşıyorum.

— İyice temizliyorsun bana kalırsa.

— Eh, elimizden geldiğince...

— Bak sana ne diyeceğim...

— Buyur emret beyim!..

— Burayı bırak, şurdan başla, — diye eliyle bugünkü fuarın yerini gösterdi. — Sana temizlediğin yer kadar, arsa vereceğim.

Fevzi biran bakındı yöresine. Oraları da dokunulmamış duruyordu. Ne yitirirdi evet, dese. Arsa sözüne pek kanmamıştı. Ama, arada bir başına dikilen zaptiye korkusundan kurtulmak için aranıp da bulunmayacak bir fırsattı.

— Bi kâğıt ver beyim, hemen başlıyayım, — dedi.

Belediye Başkanı, Fevzi'nin duruşundan öylesine umutsuzluğa kapılmıştı ki, hemen kendi eliyle, defterinden bir yaprağın üstüne, az önceki önerisini yazıp, imzaladı. Uzattı karşısındakine.

— Al... İstediğin kâğıdı ve temizle bakalım. Ne kadar çok yer temizlersen, o kadar arsa vereceğim unutma...

— Zaptiyeler bişey demiyecek değil mi beyim?

— Hiç kimse bir şey demiyecek...

— Sağolun...

Fevzi, Başkan gittikten sonra, kâğıda baktı. Altındaki imzayı, kâğıtta yazanı çözemedi, ama, kocaman mührü gördüğü anda yüzü güldü. Onun için önemli olan da bu mühürdü. İçinde yazanlar değil. Zaptiyeye bu mührü gösterdi mi, bütün işleri su gibi akardı. «Üstelik,» diye düşündü. «Üstelik, buraları temizleme işini bana verdi Bey. Öyleyse, başkalarını sokmam buraya.»

Bak bunu iyi akıl etmişti. Hemen kardeşini dürttü. Kazmalarını yüklendikleri gibi, dolandılar, başlayacakları yeri. Dolandıkca, yakaladığına mühürlü kâğıdı gösterdi Fevzi. Gösterdiği boynunu büktü, eline ayağına kapandı, ağamsın, beyimsin, diye. Her kapananı, yanına aldı. İstedikleri gibi kazacaklardı yeri. Ancak, çıkardıklarından belli bir pay vereceklerdi Fevzi'ye...

Tümü kabullendiler bu öneriyi. Tümü Fevzi'nin düzeni içinde çalışmaya başladılar. Akşam olunca, her birinden bir sini, bir kazan, ya da çıkardığı eşyaların kendince değerlendirmesini yaparak, alıyordu payını.

Ve bu arada Belediye Başkanı gelip gidiyordu. Her gelişinde, daha, daha diye kışkırtıyordu Fevzi'yi... Gerçekten, her geçen gün, düzeltilen alan biraz daha büyüyordu. Ancak, yeterli değildi. Belediye Başkanının hızına erişemiyorlardı bir türlü. Fevzi, köye haberler saldı. Gelenlerle de aynı biçimde anlaştı. Ve büyüdü alan, büyüdü. Sonunda Belediye Başkanının istediği boyutlara ulaştı.

Ölçüldü... Değerlendirldi. Ve bir yol payı ayrılarak, açtığı yer kadar yer verildi Arap Fevzi'ye...

Ancak, bununla iş bitmiyordu. İnsana gereksinim vardı yapım için. Ucuz emeğe gereksinim vardı. Acaba bunu sağlamak mümkün olur muydu?

BAŞKANA İŞÇİ GEREKİNCE

Temizlenmiş yerlerde istediği bölümleri yaptırabilmek için Belediye Başkanına işçi gerekmişti. Bir işi karşılıksız yaptırmanın güvencesiyle, Fevzi'yi çağırttı. Yine arsa karşılığında, anlaştılar.

Fevzi, üstüne tapusu çıkarılan arsalardan bir şey anlamıyordu. Ancak anladığı somut gerçek, elindeki kâğıdın değeriydi. Onu göstererek, yangın yerlerindeki tüm gömülerin tek sahibi olmuştu. Ve bu tek sahiplik, ötekilerin çıkardığından da pay alma işlerini, alabildiğine geliştirmişti.

Geliştirmesi de doğaldı. Yüzlerce kişinin çıkardığı kap kacaktan alınan pay, Fevzi'nin para biriktirmesine neden oluyordu. Öteki yangın yerlerini temizletirken, Başkan'ın buyruğunda çalıştırdığı işçilerin gündeliğini de çıkarınca, kendini işçibaşılığa atadı. Artık, sergi yerinin çevresine duvarlar çekiliyor. İçine ağaçlar ve çiçekler dikiliyordu. Ve Fevzi, her geçen gün, yeni bir arsa kazanıyordu.

SERGİ BİTİNCE

Sonunda sergi bitip de, çevresine yollar, içine yeşillikler yapılınca anladı kazancını Fevzi. Çünkü

onun arsalarını isteyenler çoğalmıştı. Hem de kendince biçtiği değerlerin kat kat üstünde. Oysa, Fevzi'nin hemen paraya gereksinimi yoktu. Belediye yapılacak her işe onu koşturuyordu. Ve Fevzi köylülerini çalıştırıyor, onlara iş bulmanın üstünlüğüyle, durmaksızın arsa kazanıyordu.

Katı katına değerlenen yerleri, öyle yangın artığı dururken, müteahhitliğe girişti. Yol yapımında o'nun kazmalı, küreklilerine gereksinim vardı. Belediye başkanıyla el ele tüm yolları yapmaya başladılar. Artık Belediye'nin en gözde müteahhidi yıllar öncesinin yangın yeri kazıcısı Arap Fevzi idi...

BİR BAŞKA ÖRNEK

Hasan Hüseyin, İspartalı idi... İşgal, yoksulluk, o'nu bir yaprak gibi önüne katıp, İzmir'e atmıştı. Daha doğrusu, düşlerdi o'nu sürükleyen. İzmir'den kaçan Rumların evleri, dükkânları, itseyene veriliyordu. Hasan Hüseyin de, acı yoksulluğundan kurtulmak istiyordu. Seyirtip vardı İzmir'e... Geç kalmıştı... En güzel evler, paylaşılmış. En güzel dükkânlar çoktan sahiplerini bulmuştu. Yıkık arsalar vardı yoksullar için. Ve meltem... Açıkta uyuyanları okşar gibi saran...

Sonra gençlik... Ve umut... Umudu vardı Hasan Hüseyin'in... Bu umutla, önce Lafont'ların işletmesinin önüne gitti. Bir iş bulurum, diye. Sonra Giraud'ların... Paterson'ların. Ve ardından dolanmaya başladı. Üzümlerden, tütüncülere. Ne Nemli'leri kaldı, ne Kavalalıları, ne de Karagözoğulları...

Umut bitmez ki... Üzüm işletmelerinin önünde dolanırken, açlığını anımsadı. Umut yetmez ki... Başladı, işletmenin ardına yığılan çöplerden üzüm ayıklayıp, bir öğünü atlatma girişimine. Yedikce, ayıklamasını sürdürdü. Ayıkladıkca, akşam için de toplamayı düşündü. Sonra baktı ki, yiyeceğinden fazlasını sağlamıştır. Avuçlamaya başladı. Akşama değin işini sürdürdüğünde, bir yanında çöpler, bir yanında üzümler yığılmıştı. Kemeraltı camisinin karşısında, Whithall işletmesinin arkasındaydı. İşletmenin kapıcısı, öğleden beri uğraşan delikanlıyı izliyordu.

Yaklaştı akşamüstüne doğru. Dikildi tepesine;

— N'apıyorsun burda?

— Hiç... Karnımı doyurmak için üzüm ayıklıyorum.

— Sende de amma karın varmış, — dedi Kapıcı ayıkladığı üzümleri göstererek. — Bunların hepsi yemek için mi?

— Ben buralarda dolanırken, bunları yaktığınızı gördüm. Dedim ki, günahtır. Birazını kurtarayım. Baktım, bu kadar olmuş. Yasaksa...

— Yok yasak değil. Yalnız haber vermeliydin.

— Haklısınız. Unuttum... Bağışlayın...

— Tamam delikanlı, aç köpek fırın deler, demişler. Sen delmedin. Karnını bile helâl lokmayla doyurmaya kalkıştın. Hoşuma gitti. Dur sana bir eski çuval vereyim. Üzümlerini onun içine koy...

— Sağol amca... Çok teşekkür ederim.

— Bekle... Sonra istersen hergün gel ayıkla. Bakarsın çuvalları doldurup, sen de üzüm tüccarı olursun...

— Ekmeğimizi kurtaralım da...

— Neden kurtarmayacaksın? Kurtarırsın elbet...

TİCARET BÖYLE BAŞLAR

Hasan Hüseyin, Whithall'in işletmesinden Lafont'lara, ordan Patterson'a ve ötekilere dolaşmaya başladı. Her gün bir işletmenin önünden çöpleri topluyor, sabah alacasından akşam alacasına, üzümlerini ayıklıyordu.

Haftada bir de çuvalladığı üzümleri, işletme kâtiplerine götürüyor, satıyordu. Tümü bu çalışkan delikanlının yardımcısı olmayı, bir insanlık ödevi sayıyorlardı. Artık üzümü numara numara ayırmasını da öğrenmişti. Ve kimseye zorluk göstermeden, işlerini sürdürüyordu.

Bu arada, tek başına bırakıp geldiği anasının öldüğünü duydu, halıcılık yapan bir hemşehrisinden. Anasının ölüsünü belediye kaldırmıştı. Bir oğul olarak son görevini yapması gerekirdi.

Hemen Isparta yoluna düştü Hasan Hüseyin. Aklına gelmişti. Orda geçerli ne varsa, İzmir'den onları aldı. Incık boncuk gibi şeyler... vardı... Anasının mezarı başında saygı dualarını okudu. Sonra Isparta pazarını bekleyip, ıncık boncuğunu satarken, köylünün elinden halı düşürdü. Pazar fiatlarının çok altında almıştı halıları. Ve buralarda eski bir gelenek olan halıcılık, İzmir yöresinde çok tutuluyordu.

ÜZÜMCÜLÜĞÜN YANINA HALICILIK EKLENİR

Hasan Hüseyin, sırtında halıları Doyçe Bank'ın demir kapılarından girdi. Amacı, halılarını sağlam yere satmaktı. Odacı Ali, önünü kesti.

— Nereye?

— Belki bunları bir alan olur diye düşündüm...

— Burası banka kardeş. Dilenciler ve de satıcılar giremez.

— Belki bir isteyen, dileyen olur...

— Yok... — Tam Hasan Hüseyin dönüp gidecekken, kolundan tuttu Ali. — Dur yahu... Dur, bizim Her Direktor halı lafı ediyordu. Gel... Belki beğenir birini...

Ardından itti Hasan Hüseyin'i... Banka Müdürü von Schaultz'a gerçekten halı gerekiyordu. Almanya'dan gelmiş bir konuğunun hayranlığına yanıt vermek isteğiyle, bir armağan sunacaktı. Kalkmış, halıcıları dolaşmış, istediği gibi parlak renkli, çiçekli bir halı bulamamıştı.

Raslantı, Hasan Hüseyin'de öyle bir halı vardı. Bakar bakmaz, satın aldı...

— Eğer gene böyle halıların varsa, gene getir. Alırım... Biz çok severiz böylesini.

— Siz buyurduktan öte beyim, ben ısmarlar yaptırırım.

— Yaptırır mısın? Benim için mi?

— Elbet... İsterseniz...

Schaultz, çevresine bakındı. Düşündü bir iki... Akrabalarını, dostlarını saydı aklından. Gülümsedi...

— Aynı renklerle fakat değişik desende beş tane daha istiyorum.

— Hemen sipariş vereceğim beyim... Gelir gelmez sunarım...

— Tamam. Teşekkür ederim. Kaporo ister mi?

— İstemez beyim. Sağolun. Hiç bişey istemez...

Ali'yle birlikte müdürün odasından çıktılar. Banka memurlarından yeni evli biri daha halılardan birini aldı. Ötekini nerde olsa satardı. Adamlar pazarlık bile etmemişlerdi. Hemen beş halının siparişini vermek için, postaneye yollandı.

Kısa zamanda halıları yaptırıp getirmesi, von Schaultz'un çok hoşuna gitti...

— Sende ticaret kafası var delikanlı. Bir halı mağazası açsana...

— Aman beyim, mağaza kim, biz kim. Benim o kadar param yok...

— Parayı biz verirsek.

— Siz... Benim malım mülküm de yok ki...

— Kafan var delikanlı. Ve bizim için önemli olan kafadır. Dur şefi çağırtayım da sana yardım etsinler...

— Buyruğunuz başım üstünedir beyim. Hay hay...

İŞLER İYİCE BÜYÜYOR

Birden en büyük halı mağazasının sahipliğine yöneldi Hasan Hüseyin. Bir yandan eski işini sürdürüyordu. Ama, biraz değişmişti durum. Şimdi tut-

tuğu deponun tabanını betonlanıp, çöpleri oraya yığıyordu. Ve iş arayan herkese, yarı gündelikle iş veriyordu. Kadın olsun, çocuk olsun işi, çöplerden üzüm ayıklamaktı.

Onlar ayıkladıkca, Hasan Hüseyin çuvallıyor, işletmelere götürüp satıyordu. Baktı üzümden iyi anlıyor. En az halıdan anladığı kadar. Hemen borsaya gidip kaydoldu. Halı işi için Isparta dolaylarına gittiğinde, köylülerin yiyeceklerinden fazla üzümlerini toplamaya başladı. Manisa, Aydın yörelerine hiç uğramıyordu. Uğrayamazdı da... Çünkü oraları, yabancıların elindeydi.

Köylerden topladığı üzümleri numarlarına göre ayırıp, çöplerden topladığıyla paçal etmeye başladı. Ve işletmeler, Hasan Hüseyin'e, paçal noksanlarını tamamlamak için haber gönderir oldular... Dokuz numara paçal için, bir ton üzümün var mı? On numaraya, üç çuval noksan geldi... Ve Hasan Hüseyin, işletmelerin bu küçük noksanlarını karşılamaya başladı. Artık halı mağazası dolu, üzüm deposu paçal paçal yığınaklanmıştı. Az ama öz, Hasan Hüseyin'in bir daha aç kalmamasını sağlayacak ölçüde yeterli...

BİR BAŞKA İNSAN

İşlerin böylesine gelişmesi, Hasan Hüseyin'e yardımcılar gerektiriyordu. Ancak, bu yardımcıların sürekli çalışmasına da henüz olanak yoktu. Düşündü taşındı, Ticaret Mektebinde okuyan bir komşu oğluna, bir öneride bulundu.

Yarım günlüğüne, mağazasında o'na yardım eder miydi? Eğer ederse, o da okul masraflarına katkıda bulunurdu. Hem de bu suretle şimdiden iş hayatına atılmış, ticaretin kurallarını bellemiş olurdu. Atıf efendi, gözünü kırpmadan kabul etti bu öneriyi. Ve her gün sabahleyin okula gidip, öğleden sonra Hasan Hüseyin'in ya üzüm deposunda, ya halı mağazasında çalışmaya başladı.

ATIF EFENDİ OKULU BİTİRİYOR

Atıf efendi sonunda okulu bitirdi. Artık sürekli bir biçimde çalışması gerekiyordu. Hasan Hüseyin' le karşılıklı oturdular.

— Bak Atıf efendi kardeşim, — dedi Hasan Hüseyin. — Benim durumum belli. Daha borçluyum ve yüksek ücret ödeyemem. Oysa sen yüksek öğrenim gördün, yüksek ücreti de bilgin ve tecrübenle kazandın. Şimdi burda çalış desem, körelirsin. Çalışma desem, senin gibi bir kardeşten yoksun kalmak, kolumu kanadımı kırar. Esnaf Bankası müdürü benim iyi ahbabımdır. Geçen gün, bildiğim bir akıllı genç varsa, istediğini söyledi. Diyorum ki hem Banka'ya girsen, hem de iş saatlerinden sonra burda bana yardım edip, aylığını alsan. Kısadan evlenir, rahat edersin.

— Oh, — diye bir nefes bıraktı Atıf. — Ben bunu hiç düşünmemiştim. Sağol ağabey. Çok teşekkür ederim...

— Asıl ben teşekkür ederim. Şu iş iki kişiyi besleyecek olsaydı, ortağız, der çıkardım.

— Beslemez bilirim ağabey. Böylesi daha iyi. Hem sizden ayrılmamış olurum, hem de bakarsınız, size bir faydam dokunur.

— Her zaman dokundu. Ben senden öyle hoşnudum ki, kaç zamandır gözüme uyku girmiyordu. Okul bitecek, az versem ona yazık, çok versem iş kaldırmaz, diye. Hem de okumuş, bilgili bir adam, çöpten üzüm ayıklatıp, Isparta'dan halı getirmeyi beğenmez.

— Ne demek. İş iştir. Bankacılık daha cazip ama, yine de olsun.

— Tamam. Öyleyse buyur, birlikte gidelim müdüre. Tanıştırayım seni.

İZMİR'DE BİR ADALI

Kemeraltı'nın Balcılar'dan Şadırvanaltı'na giden bölümünde bir küçük hırdavatcı dükkânı açtı Davut Beşer bey. Adadan getirebildiği altınlarla, daha ötesini yapmak mümkün değildi. Gözlüklü Sebati'nin biraz ötesinde, aynı işi yapan bir dükkânın açılması, yapı ustalarının hoşuna gitti. İki esnafı birbirine düşürmek için arada sarakaya aldıkları olurdu.

Dükkânların işi yıkıntıların onarımı arttıkça, gelişiyordu. Bu arada İstanbul'da kurulan Çimento ve Sukireci fabrikaları, bayi aradı. Fabrika yabancıların olduğundan, satış müdürü bir azınlık mensubuydu. İlk ilişkiyi Gözlüklü Sebati ile kurdu adam. Ne var ki, gözlüklü yabancı dil bilmiyordu. Davut Beşer ise, adalı olduğundan, su gibi konuşu-

yordu Fransızca'yı... Hemen anlaştılar. Alış-verişte çevirme zorlukları olmamalı...

Ekonomik bunalım, bizde devletçiliğe ağırlık tanırken, Davut Beşer beyin işleri, adım adım gelişiyordu. Yalnız büyük bir yağlıboya sıkıntısı başgöstermişti. Bir İstanbul gezisinde, ithalâtcıların elinde ne varsa kapatmak isteği geri çevrildi. O öfkeyle, dükkânına dönen Davut Beşer, kireci renklendirerek, boya yapmaya başladı. Küçük paketler halinde ya da bidonlardaki renkli boyaları, kısa zamanda alıcı buldu.

İşlerini genişletip, bölgeye satış yapmak istiyordu Davut Beşer. Ne var ki, bunun için para gerekliydi. O dönemde hiç bir banka, küçük esnafa kredi açmadığından, İzmir çapında yaptığı iş, uzayıp, kısalmadan öyle sürüyordu.

Zaten bunalımdan sonra, tek tük de olsa, boya bulunmaya başladı. Ve boyacılar su kirecine karıştırılmış kök boyalarından vazgeçmeye yöneldiler. Davut Beşer beyin, gaz tenekeleri içinde çeşitli karışımlarla elde ettiği başarılı sonuçlar, yığılmaya başladı.

SERGİ İMDADA YETİŞİYOR

İzmir'de her yıl açılan sergiye gelen tasralılar, cicili bicili badanaları görünce, aynı hevesin coşkusuna kapıldılar. Davut Beşer beyin elindeki yığınlar erimeye başladı. Daha yapması gerekiyordu. Ne var ki, iş genişleyince, yerin de genişlemesi gerekiyordu. Bölgeye açılış söz konusu olduğunda, da-

ha büyük olanaklar gerekliydi. Tek tük taşra hırdavatçıları geliyor. Davut Beşer Beyin renkli badanalarını yüklenip götürüyorlardı.

Sönmüş kirece çivit karıştırıp, duvar boyama dönemi giderek geride kalıyordu. Sarılar, maviler ve pembeler, giderek evlerin içine bile girmeye başlamıştı. Bu ise, sermaye gerektiriyordu. Sermaye bulmak, renkli badana imalâtını bir iyice artırmak koşuldu. Sermaye olmayınca...

MÜBADELE KANUNUNUN ETTİKLERİ

Koyu koyu düşüncelere dalan Davut Beşer bey, yıllardır uzak olduğu adayı birden anımsadı. Birkaç tanıdık buldu. Bir dava açtı... Ada'nın en verimli torpaklarının, en güzel evlerinin ve en gelirli dükkânlarının kendisinin olduğuna tanıklar getirerek, Vali'nin katına dayandı.

Savaştan önce İzmir'e gelmişti. Önemi yok... Orda malları kalmıştı ya... Burda malları kalanlar, gidip oralara yerleşmişlerdi ya... Daha ne... Elindeki karara bakan vali, Rumların boşalttığı evlerden en güzelini Davut Beye verdi... Yetmedi... Karşıyaka kıyılarını nerdeyse üstüne geçirecekti, yasaya dayanarak. Sonra başka yerler gösterildi. Ve Davut Beşer Bey, hakkı olduğunu yasal yolla saptadığı mülklerinin karşılığına kavuştu.

Bir bölümünü satıp, demiryoluna yakın bir yerde, atelyesini kurmaya girişti. Kentin içinde yapmasına izin verilmemişti. Boya, kireç ve öteki kimyasal nedenlerden ötürü tehlikeli sayılıyordu.

Artık, Ege'nin her köşesine, renkli badanaları yollayabilirdi. Ve pazar geliştikce, atelyenin büyümesi kaçınılmazdı. Elbette rakipler olmazsa. Ve elbette, badananın modası geçmezse...

ANKARA'NIN TAŞINA BAK

Ankara, bir yandan devletciliği geliştirirken, bir yandan iş yapmak isteyenlere olanaklar tanıyordu. Kazandığını ölü yatırım yerine, yeni yeni iş pazarlarına sürenler için herşey bitmiş değildi... Büyük çoğunluk, aldıklarını eğlence yerlerinde ya da konak yapımında yiyip, iflâs etmişti. Ama, gelişen Ankara içinde durmaksızın ilerleyenler de vardı.

Fahri Tok, bakkallıktan müteahhitliğe atlamış. Demir, çimento ve öteki yapı gereçlerinin tek satıcılığını ele geçirmişti. Zaman zaman taahhüt işlerine girmekle birlikte, atlattığı iki zarardan sonra, al-sat düşüncesinin ucuna yapışmıştı.

Kent geliştikce, işlerinin gelişmesi kaçınılmazdı. Şimdi bir de kamu yatırımları gelişince, tanıdıkların desteği alabildiğine büyüdü. Hemen hemen her yapının harcı, Fahri Tok mağazalarından çıkıyordu. Bu kaçınılmaz gelişim, suyun başını ele geçirmeye yöneltiyordu o'nu. Suyun başı ise İstanbul'du... İstanbul'a gidip gelmeye başladı. Ve orda, ticaretin kurtlarıyla, aynı sofraya oturdu. Onların, Fahri'ye gereksinimi vardı. Fahri'nin onlara...

Şirketlerine milletvekillerini, emekli subayları ortak aldıkları halde, devletcilik tutkusuyla birlikte, işler alabildiğine gerilemeye başlamıştı. Çünkü

yatırımlar tek elden yürütülüyordu. Ve bu tek el, her zaman Fahri'nin sırtını sığazlıyordu. Artık milletvekillerinin, paşaların papuçları dama atılmış. Yerine ticaretin ve bunu bilenlerin kuralları egemen olmaya başlamıştı. Çünkü Ankara, milletvekillerinin, yüksek görevlilerin aracılıkları sonucu, rüşvet kokularıyla sarsılmaya başlamıştı. Üstelik Ahmet almış oyuna gitmiş, Mehmet almış koyuna gitmişti. Gitmeyecek insanlar gerekliydi Ankara'ya... Fahri onlardan biri, başlıcasıydı...

ÖYLEYSE ANLAŞMAK GEREK

Durum bu olunca, güçleri dağıtmanın anlamı yok. Bunca kişiye dağıtılan, bir kişide toplanırsa, daha bir iyi. İstanbul bunu düşündüğünden, kredi üstüne kredi, komisyon üstüne komisyon veriyordu. Fahri'ye... Çünkü asıl satıcı oydu... Devlet kendi işini kendi görmeye yönelmişti. Ama, bu işi de görecek insanlar gerekliydi. Yapı nasıl, taş, tuğla, kireç, çimento isterse, kamu kurumları da kendi gereksinimlerini öyle sağlayacaklardı. Kim sağlarsa. Şimdiye değin sağlayıveren Fahri, bundan ötesine haydi haydi sağlardı. Zaten İstanbul da, yavaş yavaş kodamanlardan elini çekip, kodamanlaşmanın yollarını aramaya yanaşmıştı.

İşte, isteklerin böylesine çakıştığı bir noktada suyun başına geçti Fahri... Artık devlet kurumları, her gereksinimlerini ondan sağlayacaklardı. Devlet başlı başına en büyük pazar haline gelmişti. Bunun isbatı da Şükrü Zamir Beyin, her yanı donatıveren tütmez sobalarıydı.

Böylelikle, devletle birlikte tüccar da bir derlenme, toparlanma sürecine girmiş oluyordu. Ve artık bu süreçten, ancak güçlü olanlar, dişli olanlar sağlam çıkabilecekti. Çünkü, ekonomik bunalım, kapitalist dünyayı sarsıyor. Pek çok mal birbiri ardınca yoklar listesine ekleniyordu.

VE SAVAŞIN SOĞUK SOLUĞU

Koşulların böylesine çakıştığı zamanlarda, ölüm kalım kavgasına girişmek kaçınılmazdır. Kapitalizm büyük tıkanıklarını savaşla açmaya koşuludur. Bunaldı mı, insanların kanını, ülkelerin varlığını sömürerek canlanmak zorundadır.

Ve bu zorunluluk, en çok tıkanan tarafın saldırısıyla başlar. Bunalım küçükse, savaş yereldir. Büyüdü mü evrensel olur. İşte bizim resimlerini çizmeye çalıştığımız kahramanlarımız bu durumdayken, İkinci Dünya Savaşı'nın soğuk soluğu, esmeye başlamıştı. Ve savaşın ticaret üstüne estirdiği yel, pek çoklarının yelkenini söndürmüş, bazılarınınkini de şişirmişti.

Bundan sonra, yelkeni şişenlerin öykülerine devam edelim.

BEZ ORTADAN KALKINCA

Şakir, Osman ve Bahri, bir araya geldiler. Sözü Bahri açtı;

— Bakın kardaşlar, bez ortalıktan kalktı. Oysa biz geçen yıldan fazla pamuk sattık Sümerbank'a...

— Bir Sümerbank yetişmez ki bize, — dedi Şakir. — Dışardan geliyordu. Savaş çıkınca kesildi. Kesilince, bizim değirmenin suyu da kesildi.

— Aklıma ne geliyor biliyor musunuz? — Dedi Osman.

— Ne geliyor, — diye sordular ikisi birden.

— Diyorum ki, bir bez fabrikası kursak. Kendi pamuğumuzu kendimiz dokusak.

— Git işine, — diye atıldı Bahri. — Sanki olanı çalıştırabiliyormuşuz gibi. Bizim işimiz ticaret, kardaş. Fabrika dedin mi, bir sürü adama sürekli bakacaksın demektir. Hem hadi desen makinaları nerden bulacaksın? Bez yollayamayan kefere, tutar da sana makina mı yollar?

— O da var. Şimdi bırakın düşleri de, gerçeğe gelelim. Ben derim ki, Sümerbank'a pamuğu biz veriyoruz. Hiç olmazsa Çukurova'nın bezini bize versin, biz satalım.

— Yahu bu iyi... Hiç aklımıza gelmedi.

— İyi öyleyse... Varalım Ankara'ya, bu işi düzene koyalım.

— Varalım...

OTELİN SALONUNDA

Otelin salonunda, herkes birşeyler söylüyordu. Osman, Şakir ve Bahri, söylenenlere uzun süre kulak verdiler. Sonra kendi aralarında değerlendirmeye başladılar.

— Kardaşım ne işler varmış, biz bilmiyoruz.

— Gördün mü, Alman pamuk verin, makina vereyim demiş.

— Bunu biz kapatmalıyız kardaş. Pamuk bizde...

— Ya İzmirliyi ne edeceksin?

— Dehleriz. Bizim ova gibi pamuk üreten var mı?

— İyi ya, Mersin'de teslim ediyoruz. İngilizlere...

— Etmeyiz... Alamana veririz...

— Asıl ben bişey duydum... Bu Ankaralı Fahri, malları depo etmiş savaştan önce. Şimdi katına satıyormuş.

— Bak bu iyi. Biz de bez işini kotarabilirsek, bundan yararlanırız.

— Ben asıl makina işine taktım.

— Kim alır şimdi makinayı. Biz para biriktirelim kardaş. Paraya bak sen...

— E, Sümerbank'ın satış müdürü buraya gelmiyecek miydi?

— Hah geliyor işte... Dur kalkalım da bizi görsün...

Gördü... Hemen yukarı odalarına çıktılar. Müdür onları izledi. Osman, gözünü kırparak, söze girdi.

— Bak kardaş, bizim kılıcımız iki yanlı keser. Eğer bezleri bize vermezsen, biz de Sümerbank'a pamuk vermeyiz. Ama, elbette senin de yüksek hatırım var. Ve biz bunu çiğnemek istemeyiz. Dilersen metre başına bişey düşün, dilersen kilo başına.

— Çok pratik adamlarsınız. Hoşuma gitti. Bizim hanımın babasından kalma bir köşk vardı İstanbul' da... Tamiri gerekiyor. Geçenlerde şöyle bir baktım, biraz masraf edilse kurtarılacak...

— Biz bu işlerden çok iyi anlarız kardaşım. Sen neden uğraşacaksın? Bağışla adresini bize. Hemen istediğinden alâ olsun köşk...

— Ama, dayayıp döşemesi de çok sıkıyor bizi.

— Sıkılma... Bittiğinde yolla yengemizi. Biz ne olsa köylüyüz. Anlamayız köşk nedir, nice döşenecektir. Döşesin. İşte sana açık çek...

— Oldu... Siz bir ortaklık kurun ve ortaklık adına başvurun.

— Biz ortaklığı çoktan kurduk kardaşım, — diye atıldı Osman. — Yıllar önceden kurduk. Adını açıklamıyorduk. Hemen açıklar, başvururuz.

— Hemen mi?

— Evet... Yarın...

ŞEKER KRALI SAHNEDE

Şeker şirketinin genç müdürü, yıllardır kendi şekerimizi kendimiz üretelim diye uğraşıyordu. Yeni iki fabrika daha kurabilse, bu olanağı sağlayacaktı. Savaş birden bastırınca, yapım geri kaldı. Ve Aparzade Necmi Bey, ülke gereksiniminin artanını, dışardan getirdiği şekerlerle kapatmayı sürdürdü.

Ne var ki, devletcilik uygulamalarından bu yana, şekeri doğrudan şirketin kendisi getirtiyordu. İçerden kesilmişti Aparzade'nin suyu. Ama, dışardaki şirketlerin tek temsilcisi olduğundan, giren her kilodan belli bir komisyon almayı sürdürüyordu. Üstelik, bazı bölgelerin dağıtımı da elindeydi. İstanbul ve Marmara gibi...

ŞEKER PAHALILANIYOR

Savaş öncesinde kilosu 27 kuruş olan şeker, dış olanaklar kısıtlandıkca, taşıma ücretleri arttı. Ve bu artış, şekere yansıdığından, Bakanlar Kurulu kararıyla şeker önce 33 sonra 37 kuruşa çıktı.

Hemen arkasından, 125 kuruşa kadar yükseldi piyasadaki şeker. Ve bu yükselişler belli bir yerde durduğu zaman, genç müdür, Necmi Bey'in yazıhanesine uğradı...

Yıllar yılıdır, şeker ticaretini elinde tutan Necmi Bey Beyoğlunun en güzel yerinde kocaman hanının, sarayı andıran yazıhanesinde oturuyordu. Ayakta karşıladı genç müdürü. Buyur etti. Karşılıklı oturdular. Genç müdür oturur oturmaz konuşmaya başladı, aynı zamanda bacanağı olan Necmi Beyle; —

— Bakanlar Kurulu yarınki toplantısında yeni fiat ayarlamaları yapacak efendim.

— Ya, elinizde mal var mı?

— Var...

— Oldu beyefendiciğim. Hemen başvurma yazısını yazıyorum. Elden izlesem iyi olur her halde... Ne dersiniz?

— Çok iyi olur efendim...

ESKİ BİR DOSTUM SELÂMI

Atıf efendi, kısa zamanda Atıf Bey oldu. Halı ve üzüm tüccarı Hasan Hüseyin beyin desteği, bankacılığa başlayan genç adamın en büyük başarısıydı.

Hiç eksilmeyen bu destek, her yerde kendisini gösteriyordu.

Savaş bitmiş, depolardan eriyen mallar yerini yığın yığın paralara bırakmıştı. Demokrat Parti'nin kuruluşu, yarattığı hay huy içinde, genç Atıf da bir yolunu bulup milletvekili oldu, yine eski patronunun desteğiyle... Bakanlığa yükseldi.

Ve genç bakan, seçimleri güçlükle atlatan hükümetin bir dizi tedbirlerini uygulamak zorunda kaldı. Savaş yapacağını yapmıştı. İşini baştan ayarlayanlar, yokluklardan yararlanarak, belli bir birikime ulaşmışlardı.

İzmir'e geldiğinde, patronuna uğradı. Karşılıklı konuşmaları sırasında, alınacak tedbirleri konuştular. O arada Bakan, Develüasyondan sözetti. Hasan Hüseyin yaşamında ilkkez duyduğu bu sözcüğün anlamını öğrenmek için sıkıştırdı Bakanı.

Bankacılıktan gelen Atıf, develüasyonun para değerinde indirim olduğunu ve bu nedenle, tarım ülkelerinin ürünlerinde büyük ucuzluk doğacağını açıkladı. O ucuzluk nedeniyle, satış artacaktı. Hasan Hüseyin önce korkmuştu. Sonra daha da eşeledi işin altını. Bakan açıkladı. Örneğin, bir gün önce bir lira olan bir mal, ertesi gün iki lira olurdu, develüasyon yapılırsa.

İşte bunu çok iyi anladı Hasan Hüseyin. Anladı ve başını sallayarak;

— Eğer öyle bir şey olur, sen de bana haber verirsen, o zaman ikimize de yeter bu iş, — yeter de artar bile, — dedi. — Dile benden dilediğini...

— Olmaz öyle şey. İşi sen yapacaksın ağabey. Benimki bunca iyiliğinin bir karşılığı olabilir ancak.

— Hayır... Birşey almalısın. Mutlaka almalısın.

— Almam...

— Neyse, bunu sonra düşünürüz. Ben yapacağımı bilirim. Nasıl haber vereceksin bana.

— Bir şifre çekerim ağabey. Derim ki, anan geliyor, karşıla.

— Oldu... Aklımda bulunsun. Senin de aklında bulunsun. Sakın unutma.

— Unutmam...

ŞEKER BEŞ LİRAYA ÇIKINCA

Bakanlar Kurulu toplantısından hemen sonra şeker beş liraya çıktı. Ne var ki, depodaki tüm şeker, bir gün önce Şeker Kralı Aparzade Necmi'ye satılmıştı. Hemen iş meclise geldi. Milletvekilleri bağırıp çağırıyor, soruşturma istiyorlardı.

Daha iş buraya varırken, genç müdür, muhasebeci ve depo müdürü, soruşturmanın etkin bir biçimde yürütülmesi için, istifa ettiler. Meclis komisyonları kuruldu. Ve araştırmalar başladı.

Başladı ya, uzadıkca uzuyordu iş. Çünkü Milletvekilleri, ticaret özgürlüğünden söz ederek, bu işin nasıl olduğunu araştırmıyor, salt bir yolsuzluk var mı diye belgelere bakıyorlardı. Belgelerse, düzgündü. Adam tutup mal istemiş. Kendisine her zaman olduğu gibi mal verilmiş. Sonra da fiatlar yükselmiş. Bunda kimin suçu olabilir? Ucuzlasa zarar etmiyecek miydi?

Necmi Bey, komisyon üyelerini tek tek dolaşıyor. Böylesi yasal bir hakkın, böylesi eleştirmesinin yanlışlığını anlatıyordu! Öyle ya biz Batı dünyasında yerimizi alacaksak, ancak onlar gibi bir sis-

tem uygulayarak alacağız! Eğer bu işin üstüne daha da gidilecek olursa, sonra Batılılar kapılarını yüzümüze kapatırlar!

Kapanmamasının yolu, bu soruşturmanın kapatılmasından geçer! Geçti de!.. Yalnız genç müdür bir daha geri dönmedi. Bunca hizmetinin karşılığı lekelenmek olmuştu. Devlet adına bunca çalışmasının anlamı kalmamıştı artık. Bundan sonra kendi adına çalışacaktı. Ve kendisine leke sürenlere günlerini gösterecekti.

Öteki görevlilerle birlikte, bir banka kurmaya başladı. Aparzade desteğiydi. Bu arada Demokrat Parti'ye de kaydını yaptırarak demokrasi uğruna çalışmaya girişti. Ancak işin nerden çıktığını, neden alevlendiğini öğrenmekte gecikmedi. Çünkü Aparzade gibi, Ankara'dan İstanbul'a yeni taşınmış olan Fahri Tok da şeker istemişti ondan. Alamayınca, iş ayyuka çıkmıştı. Elbette adamın tanıdığı, bildiği çoktu. Arkasını öyle sağlam yerlere dayamıştı ki, biraz daha geç kalmasa, şekerleri o alabilirdi.

Genç müdür, ilkin öğrendiklerine inanmadı. Birkaç koldan araştırıp, inceleyince doğruluğnu kanıtladı. Şu bankayı bir tuttursursa, Fahri Tok'un çekeceği vardı. Kesin kararlıydı bu konuda Nazım Bey. Kararlı ve tutkulu. Yeter ki, banka bir tutsun.

Tutmaması için de neden yoktu. Kısa zamanda İzmir ve Adana'da şube açmayı başarmıştı. Buna Ankara'yı da koydun mu, daha ilk adım umulanın uzağına ulaştı demektir. Banka kurmak kolay mı, dememek gerek. Ticaret yasası yeni değişmiştir. Ve bir Banka kurmak için, 1 milyon lira sermaye yeterli, bunun dörtte birini göstermek de kuruluşu çalışmaya geçirebilir. Adamın ardında Aparzade olun-

ca 1 milyon nedir ki... Ya da daha doğrusu 250 bin liranın sözü mü olur? Bu hemen bulunup buluşturulur. Ve İş Bankası örnek alınarak, karar yürürlüğe konur.

ANKARA'DAN YOLA ÇIKAN ANA

Hasan Hüseyin Bey, telgrafı coşkuyla aldı. İlkkez bahşiş verdi postacıya. Ve açtı. Okur okumaz, yutkundu. Saatın yarım olmasını güçlükle bekledi. Hemen yakındaki borsaya seyirtti. İlkin, birinci kattaki yağlı tohumlar bölümüne girdi. Numunelere bakmıyordu bile. Borsa ajanına sokuluyor. Tabelasının üstünde ne varsa, şöyle bir göz ucuyla bakıp;

— Ne kadar, — diyordu.

— 41...

— Kaç ton?

— 100.

— Aldım...

Daha o, satış konşimentosunu hazırlayıncaya, ötekine geçiyor. Ne bulursa, ne bulursa alıyordu... Sonra ikinci kattaki üzüm bölümü. Sonra pamuk... Borsa'nın kapanmasına onbeş dakika kalarak borsaya giren Hasan Hüseyin, kapandığı anda, ajanların elinde ne varsa, olduğu gibi kapatmış bulunuyordu.

Borsa allak bullak olmuştu. Bekleyip bekleyip, tam kapanma sırasında gelen bu adam delirmiş miydi? Tanınmış büyük işletme sahipleri, ajanlar ve yabancıların temsilcileri, birbirlerine bakıyorlardı. Sonunda dilleri çözüldü.

— Bin tona yakın susam aldı. Bir o kadar da zeytin.

— Pamuk ve üzüm borsalarını da kapatmış olduğu gibi...

— Bu adam delirmiş azizim, — dedi içlerinden biri. — Borsada bugün yaptığı işlemlerin toplamı, otuz milyonu buluyor. Yarın bu tüccar kapısına malı yığıp da, paramı ver dediğinde, bu deliliğinin cezasını ağıra öder.

— Oho... Eğer öyleyse, çoktan topu attı. Bir daha da buralarda dolanamaz.

— Gene geldiği yere, işletmelerden çöp ayıklamaya döner.

— Keşke aklı başında mı diye bir baktırsaydık.

— Rüzgâr gibi geldi. Elimde ne varsa konşimentoya yazdırıp gitti kardeşim. Bende bile akıl kalmadı ki, Hasan Hüseyin Beyi denetliyeyim.

VE AYNI ADAMLAR ERTESİ GÜN BORSADA

— Arkadaş, işadamı dediğin böyle olur.

— Evet dostum. En güzeli ne biliyor musun? Tam borsa kapanana dek bekleyebilmek. Ben çatlardım doğrusu. Daha sabahtan gelip, afi satardım borsa içinde.

— Bir saat sonra da, foyan meydana çıkardı. Hepimiz uyanırdık birden.

— Ne vurdu şimdi Ispartalı... Altmış milyon mu?

— Hem de elini cebine sokmadan azizim. Bizim malı, bize satacak bugün tam üç katına.

— Verelim malı, isteyelim parayı bu adamdan. Aklı başına gelsin.

— Oho... Çoktan bankalar peşine düşmüştür. Çekip alır, bir de işletme kurar. Al sana yeni bir rakip.

— Olacağı da budur zaten. Bunca vurgunun ardından, işletmecilik gelmesin, olmaz.

— Yer arıyormuş diye duydum ben. Hem de iyi bir yer. Limanı falan olacakmış.

— Olur arkadaş. Ben de vursam bu voliyi, neler yapmam. Helâl olsun. Yürekli adammış, akıllı kişiymiş.

KURTULUŞUN KIVILCIMI

Saffet Refik Bey, İttihat Terakki İzmir Triomvirasının üçüncü adamıydı. Maşrık-ı âzam Küçük Talât ve Mahmut Celâl Beylerle birlikte, bölgenin en önde gelen kişilerinden biriydi. Eski bir İzmirliydi.

Daha Darülfünûn öğrencisiyken girdiği parti, iktidara geldiğinde, imbikhanesinde losyon, kuvvet ve kudret şurupları çeken bu genç adam ulusal sanayi kurulması gereğini savunanların başında geliyordu. Küçük Talât, Belçikalılarla Şark Sanayi kumpanyasını kurduğundan, bu öneriye pek yanaşamıyordu. Onun için sanayi olsundu da, nasıl olursa olsundu. Mahmut Celâl Bey ise, parti sekreterliğinin yüklediği işlerden başını alıp, bir başka iş tutacak durumda değildi. Genel olarak o zamanki düşünceleri, Saffet Refik Beyinkiyle buluşuyordu. Zaten sonra otuz yıllık uygulamaları da bunu göstermektedir.

Talât Bey, parti iktidardan düşünce yurtdışına çıktı. Mahmut Celâl Bey, Saffet Refik beyle birlikte bu yıkıntının altından kalkmaya uğraşıyordu. Eskiden çok bağlıydılar birbirlerine. İkisi de yabancı dilleri sonradan öğrenmişlerdi. Bunun güçlüğünü bildiklerinden, çocuklarını kolejlere vermeyi kararlaştırdılar. Saffet Refik beyin büyükoğlu, kapıyı açtı bile. Kızılçullu'daki Amerikan kolejine başladı.

Ne var ki, bu iki dostun gelecek düşleri üstüste darbeler yiyordu. Birincisi partinin iktidardan düşmesi oldu. İkincisi ise İzmir'in işgali haberi. Daha Paris konferansı toplanır toplanmaz, fısıltılar İzmir sokaklarında acı ve sevinç yeli olarak dolanmaya başlamıştı. Hristiyan mahalleleri sevinçle coşarken, Türk mahalleleri karalara bürünmüştü.

İlk fısıltı kulaklarına geldiğinde, hazırlanmaya başladılar. Ya parti binasında, ya Saffet Refik beyin evinde toplanıyor, ne yapacaklarını düşünüyorlardı. Sonunda bir Redd-i İlhak mitingi düzenlemeye karar verdiler. Mahmut Celâl Bey, sonra da işgal sınırlarını aşıp, direnişin örgütlenmesi için çalışacağını belirtti. Saffet Refik bey ise, hem imbikhanesinin işlerini sürdürecek, hem de direnişcilere gerekli yardımları yapacaktı.

Eski bir aileden gelmesi, köklülüğü ölçüsünde varlıklı bulunması, pek çok olanak sağlıyordu. Sonunda Mahmut Celâl Bey, ünlü 14-15 Mayıs mitingi sona ererken, İzmir sınırlarını aştı. Bozdağlarda Demirci Mehmet Efe'ye kavuştu. Miting Hasan Tahsin'in ilk kurşunuyla, direnişin başlangıcını yazarak noktalandı.

KESİNTİSİZ DOSTLUK

Sonra Saffet Refik bey, imbikhanesini büyüttü. Hem de Türkiye İktisat Kongresi sırasında açılacak sergiye katılacak ölçüde. Ve sergi sonunda İzmir çapında ünü, Ege çapına genişledi. Mahmut Celâl Bey ise, Kurtuluş Savaşı'nın bitiminde milletvekili, İş Bankasının kurucusu ve bakan olmuştu. Sonra Başbakanlık ve muhalefete geçiş. İşte tüm bu geçişler sırasında, Safet Refik beyle dostlukları hiç kesilmemişti. İki eski okul arkadaşı gibi, kopuk kopuk. Ama her kezinde bıraktıkları yerden tazelenip, sürdürülen bir biçimde.

Ve Mahmut Celâl Bey ne zaman İzmir'e gitse, Refik Saffet Bey'in evine inerdi. Refik Saffet Bey de İstanbul ya da Ankara'ya gittiğinde öyle.

Birbirleriyle sürekli ilgilenirler. Hatta birbirlerinin aileleriyle bile çok yakın sevgi ve ilgi bağlarını esirgemezlerdi. Bu nedenle koleji bitirip İngiltere'ye ordan da Amerika'ya öğrenime giden genç Reşat, her zaman bu sevimli amcanın desteğini, teşvikini arkasında duydu.

VE ÖĞRENİMDEN DÖNÜŞ

Doktorasını yapıp döndükten sonra, bu eski baba dostunu muhalefeti örgütlerken buldu. Oysa kafasında bin düşle gelmişti ülkesine. Böylesine önemli öğrenimden dönenler, hemen devlet katında yüksek bir yere yerleşip, ülkeye yararlı işler yaparlar-

dı. Şimdi amcanın muhalefette oluşu, tüm umutları söndürüyor muydu?

Basında bu düşüncelerle Çiftehavuzlardaki eve girip çıkarken, kendi düşleriyle dönmüş, bir başka adamla karşılaştı. Bu, düşlerinin büyük bir bölümünü gerçekleştirerek, sonunda banka kurmaya kalkışan Nazım Bey'di...

Daha amca ağzını açmadan, o başına gelenleri anlattı. En iyisi hiç başlamamaktı. Başlamamaktı ya, bir işe hazırlıklı olmak gerekmiyor muydu? Biraz düşüneceklerdi... Çünkü Nazım Bey, gençliğinde tanıdığı Bayar'ın anılarına göre davranmıştı. Onun İş Bankasını kurup, kısa zamanda Osmanlı Bankasının rakibi durumuna getirmesi gözlerinin önünde canlanıyordu. Zaten bir raslantı olmuş, tarlalar alarak, krediyle konut yapımına girişmek istemişlerdi. Amerika'da olduğu gibi. Geniş vadeli taksitlerle, konutsuzlara konut vereceklerdi. Yalnız bu arada Hükümet, kendi bankalarını korumak amacıyla bir yasa değişikliği yaparak, Emlâk Kredi Bankasından başkasının konut kredisi açamıyacağına karar vermişti. Arsalar alınmış, binalar bitmek üzereyken ellerinde kalmıştı. Bu büyük bir zarara hazırlanmak anlamını taşıyordu. İşte orada, eski arkadaşlarından biri, yapılan konutların piyangoya konulmasını önerdi. Öneri tuttu. Bankanın gelişmesi akıl almaz düzeye erişti. İlk beş yıl içinde on şube planlamışlarken, şubelerin sayısı kırkı geçiverdi. Şimdi demokrasi kurulur, sayın Bayar'ın başladığı işler tamamlanacak olursa, daha da büyük gelişmeler kaçınılmazdı.

Reşat Bey bu anlatılanlar karşısında kendi görüşlerini dile getirdi. Gelişmiş, hem de çok gelişmiş bir ülkeden dönüyordu. Orda her işi girişim sahibi,

zeki, büyük insanlar yapıyordu. Hatta üniversitede öğretmenleri, istenildiğinde her ülkede böyle girişim sahiplerinin bulunacağını söylemişlerdi. Orasıyla bağlantılar kurulmalı, onlardan akıl alınarak, gerektiğinde ortaklık kurularak, ülkemiz kalkındırılmalıydı.

Herkes bir şeyler anlatıyordu. Ve muhalefetin önderleri dinliyorlardı. Dinledikce önlerindeki zamanın değerini kavrıyorlar, gelişmişlerden akıl alarak gelişmenin yöntemini öğreniyorlardı.

Nazım Beyle Reşat Bey çok iyi anlaştılar. Reşat Bey, girişimgücü taşıyordu. Nazım Bey başarılı bir sermaye birikiminin üstünde duruyordu. El ele verirlerse, yapamıyacakları iş yoktu. Zaten sayın Bayar da her ikisini seviyor ve destekliyordu.

İLK PATENLER İLK İŞLER

Önce, işe nerden başlamak gerektiğine karar vermeliydi. Reşat Bey, kendince bir araştırmaya girişti. Bayar, genellikle ithal edilen şeylerin yapılması halinde monopol alınmasının kolaylığından söz ediyordu. Bu konuda önlerinde Paşabahçe örneği vardı. İş Bankası fabrikayı devraldıktan hemen sonra cam ithali durdurulmuştu. Durdurulur durdurulmaz da, daha kurulmamış fabrikanın üç yıllık üretimi peşin parayla satılmıştı. İş dediğin böyle olmalıydı.

Olurdu da... İlkin lüks yapı gereçlerinin imaline geçilecekti. Hemen yer arandı. Ardından Nazım Bey'in açtığı ilk kredilere babadan alınan yar-

dımlar eklendi. Küçük bir apartman dairesinde başlayan iş, giderek boy atıp büyümeye başladı.

BİR BAŞKA BANKANIN SERÜVENİ

Osman, Şakir, Bahri savaşı geçirdikten sonra, durumlarına baktılar. Tüm Çukurova pamuğunu kıştan aldıkları halde, ellerinde para artıyordu. Bu arada Osman'ın düşüncesine kapıldılar yeniden. Bir dokuma fabrikası kurmalıydılar. Böylesi bir birikim karşılamazdı fabrikayı. Ama, girişim girişimdi...

Paraları ellerinde bankalara başvurdular. Zaten geçen yıllarda da, kredi artırma istekleri yadsınmıştı. Yine yadsındı. Bankalar için fabrika ölü yatırımdı. Para veremezlerdi. Çünkü krediyi uzun vadelere bağlamak gerekiyordu. Oysa kredi dediğin üç ayda bir çevrilmeliydi.

Osman, elini şakağına koyarak düşündü bir süre.

— Bi bankada biz kuralım kardaşlar, — dedi.

— Başka yolu yok.

— Biz banka kurabilir miyiz ağa?

— Neden kuramaylım. Şeker Şirketinin müdürü koskoca banka kurduktan sonra, biz kocaman tüccarlar ve de sanayiciler neden kuramayalım?

— Yahu olur mu? Anlamayız, dinlemeyiz. Banka resmî iş. Biz tüccar adamlarız.

— Olur. Siz beni dinleyin... Gelin yapalım bu işi.

Hiç birinin sözünden çıkmadıkları için, olur dediler. Adana'nın ünlü kişilerini çevrelerine topladılar. Kim ne verdiyse alıp, banka girişiminde bu-

lundular. Artık kendi paralarını kendileri koruyacaktı. O yüzden de, her sabah daha gün doğarken, bankanın kapısından girip, memurları beklemeye başladılar. Hem de üçü birden. Ne olur ne olmaz, biri erken gelip, paraları yanlış yerde kullanır korkusundan.

ATELYE FABRİKAYA DÖNÜŞÜYOR

Davut Beşer de ileri görüşlüydü. Oğlunu kolejde ve Avrupa'da okuttu. Esnaflıktan, atelye dalgalanmalarından kurtulmasını istiyordu. Ve oğul döndüğünde, Demokrat Parti iktidara gelmiş, mal üretene monopol hakkı veriyordu.

Renkli badanaları yapanlar çoğalmıştı. Ama Davut Beşer Bey, yaldız tekelini elinde tutuyordu. Saç, demir, döküm sobalar yaldızlandığı zaman daha bir güzel duruyordu. Daire ve okul müdürleri savaş ortamında bile temizliğe dikkat edince, Davut Beşer beyin yaldızları vazgeçilmez maddelerden olmuştu. Üstelik bir iyiliği de vardı bunların. Tükenmeseler bile birkez kullanılınca atmak gerekiyordu. Bu bakımdan her yıl yenileri alınıyor. Ve bütün bir yıl Davut Beşer atelyesi, yaldız yetiştirmeye uğraşıyordu. Demokrat Parti dönemiyle birlikte yağlı boya yeniden önem kazandı. Hele Davut Beşer, eski dostu Ekrem Hayri beyle bunların geçerliği konusunda anlaşıp, monopol olanağını görünce, yeniden arsalar sattı. Hem de en güzel kıyı yerlerinden. Ve atelyesini biraz daha büyüterek, oğlunu başına geçirdi.

SANAYİLEŞME TUTKUSU HERKESİ SARIYOR

Tekstil endüstrisinin önem kazanması, ilkin Fahri Tok'u ilgilendirdi. Bunun arkasından, bir sanayileşme tutkusu gelip çöreklendi. Çünkü, üretim maliyeti, satış değerlerinin en az on kat altında oluyordu. Bunu gören Çukurovalılar, işlerini hızlandırmaya davrandılar. Tam bu sırada Başbakanla, Cumhurbaşkanının birlikte kentlerine geleceklerini öğrendiler.

BİR KARŞILAMA HAZIRLIĞI

Osman önce ortaklarını topladı bir araya. Kendi aralarında söyleştiler.

— Kardaşlar, bunlar bizden yatırım yapmamızı isteyecekler. Eğer beni dinlerseniz, azbiraz umursamaz görünmeliyiz.

— Ya sonra kaçırırsak ayağımıza gelen fırsatı?

— Nereye kaçıracağız bire Şakir? Bizden iyi adam mı bulacaklar yatırım yapmak için. Bizım en büyük kazancımız ne? Çok zaman anlamamış görünmek değil mi? Dişimizle tırnağımızla gelmişiz buraya. Anamız bellenmiş. Kaç kişi gözümüzü oymaya debelenmiş, biz tümünden önce davranmışız. Kaç-kez denemişler adam zengin etmeyi. İşin temelinde bizim mayamız olmadı mı, herifin cebine para koysan, artıracağına eksiltir. Kaç kişiyiz bu ülkede biz? Bilemedin on kişi. Buraya geldiklerinde yörelerine baksalar ne bulacaklar? Ya çürümüş bey bozuntusu

serserileri, ya kazıklanmaya hazır miras yedileri. Biz öyle miyiz kardaş? Değil... Her birimizin her kuruşunda bin kişinin gözü kalmış. Yine de çekip almışız o kuruşları. Bunlara da böylesi adam gerekli. Kaçkez kaç kişileri denediler. Dönmekten başları döndü. Kendileri gelip diyecekler ki, ağalar bu işi sız yaparsınız. Yapın da kurtulalım. Öyle yağma yok. Bızden her iş isteyen karşılığını ödemiştir. Ödemelıdir de...

— Öyle ya, — dedi Bahri. — Bize verdikleri ne oyuna gıder, ne koyuna kardaş. Verdikleri her bişey, ışe gider. İşe gidince de, istedikleri olur. Bedavadan yüklenilir mi bunca dert? Bedavadan çekilir mı?

— Yahu iyi ama, biz kendimiz kalkışmıyor muyuz fabrika kurmaya?

— Gene kurarız be kardaş, — dedi Osman Ağa. — Önce onların parasıyla kurarız, sonra kendi paramızla. Bır yerine iki fabrika kurarız, kötü mü?

— Bunu hiç düşünmemiştim kardaş, — dedi Şakir. — Benim oyum sende. Dilediğin gibi iste isteyeceğini. Ben baş sallarım.

— Ben de ...

— İyi öyleyse, şimdi beni dinleyin. Ötekileri de toplamalıyız. Mümkün olduğunca büyük kurmalıyız fabrikayı. Sonra gerekirse, biz aramızda pay ederiz.

— Bunu anlamadım, — dedi Bahri.

— Anlamayacak bişey yok. Yol yöntem gösteriyoruz. Herkes bizimle olursa koparacağımız para büyük olur. Hepsi de borç altına girmekten korkacaklarından, en büyük pay bize kalır. Anladınız mı?

Baş salladı iki ortağı. Birlikte kalktılar. Cumhurbaşkanıyla, Başbakanı karşılayacakları yere gittiler.

Uzun parmaklarıyla önündeki rakı kadehini çevirdi Başbakan Menderes;

— Sizlerin atılganlığınızı düşündükce ben heyecanlanıyorum. Ülkemizde her türlü olanak var. Herşeyi yapmak mümkün. Ama sizin gibi yetişkin ve işbilir insanların elinden tutmak gerekli. İzmir' de bir boya atelyesi, yabancılarla ortak fabrika kurmak istedi. Hemen kendisine her türlü olanağı karşıladık. Şimdi büyük bir fabrikanın temelleri atılmış durumda. İnsanlarımızda bu girişim yeteneği oldukca, en büyük fabrikaları siz kurarsınız. En son örnek İstanbul'dan... Bir arkadaşımız otomobil yapmayı düşünmüş. Gerekli yardımda bulunması ricasile Ford'a elimle mektup yazdım. Büyükelçimiz gidip randevu alacak... Bir başka arkadaşımız, ilaç işine el attı. Eski tip eczacılığın kökünü kuruttu. Bizim ülkemizde de Amerika'da olduğu gibi eczaneye gider gitmez istediğiniz ilacı alabiliyorsunuz. Evet, her biri için çeşitli dedikodular ediliyor. Yok, otomobil yapacak olan, bizi daha çok dışarıya bağlayacakmış. Yok boya için bile yabancılara para ödeyecekmişiz. Yok ilaçların dozajı noksanmış, tehlikeliymiş. Bunlar olacak. Ve bunların sorumlusu biz olacağız. Ama ülkemizin her kentinde fabrika bacaları tütecek. Her kentte işbilir insanlarımız, yatırımlar yapıp, devletten her türlü desteği görerek zenginleşecek. Bir arkadışımız ithal edilen bir malı yaptığında, ithal yasağı otomatik olarak konulacak. İster kendisi yapsın, isterse ortaklarla. Yabancı sermayeye her türlü güvenceyi vereceğiz. Yasa yakında çıkacak. Ve sizlerin de Amerika ayarında işler ya-

pabilmesi için, ordan gelecek destek ve yardıma açık olmasıyla, istediğimiz sonuçlar alınacak.

Osman Ağa, Başbakan'ın rakısını yudumlamasından yararlanarak sordu;

— Sağolun beyim. Bize de buyruğunuz neyse, deyin yerine getirmek boynumuzun borcudur.

— Sizden de bunu bekliyorduk Osman Ağa... İstediğimiz şu. Çukurova ülkenin pamuk deposu Ak altının merkezi burası. Oysa İsmet Paşa dokuma fabrikasını götürüp Kayseri'ye, Malatya'ya kurdu. Çünkü o zaman oralılar ağır basmıştı. Biri de kendi köyü. Biz diyoruz ki, devletin yapmadığını siz yapın. Ülkenin en büyük dokuma fabrikasını siz kurun.

— Biz?!..

— Evet siz... Hepiniz... Adana eşrafı... Sen Osman Ağa... Sen...

— Beyim, gösterdiğiniz güven için ne kadar sevinçliyim bilemezsiniz. Buyurduktan öte sayenizde her bir şeyi de yaparız. Yalnız fabrika makina ister.

— Makinaları bulacağız...

— Güçlü elektrik ister...

— Elektriği getirteceğiz...

— Asıl önemlisi de onların getirtilmesi, dışarıya döviz ödenmesi ister.

— Ödeyeceğiz...

— Sonra para ister beyim. Çok para ister.

— Parayı da vereceğiz, — dedi Başbakan gülerek. Pazarlığın buraya geleceğini sanki biliyormuşcasına. — Gerekli para neyse hesapları yapacaksınız, hemen kredi açılacak.

Masanın çevresinde oturanların etekleri zil çalıyordu. Osman Ağa, tümünden açıkgöz çıkıp, fab-

rikayı bedavaya getirmişti. Kredi işi biraz mide bulandırıcıydı ama, çoğunu da onların sırtına yükleyerek, kurtarırlardı paçalarını. Çünkü şimdiye değin gelen salt onlardan para istemişti. Alınan paralar da çoğun batırılmıştı. Şimdi Osman Ağa kalkıp, tümü adına, başüstüneyi çakacak, dediler. Çakmadı... Biraz eğildi Başbakan'a doğru. Sesinde güleç bir sevincin izlerini titreştire titreştire;

— Elbette parayı da siz vereceksiniz de beyim, faizlerini kim ödeyecek?

Birden bir nefes çıktı. Koca bir Toros poyrazı gibi dolandı mırıltılar salonu. Ve Başbakan, bunca kandırma yeteneğine karşın, karşısında kaya gibi durana gülümsedi.

— Onları da biz vereceğiz Osman Ağa, — dedi. — Onları da biz vereceğiz.

— Sağolun beyim. Biz de sayenizde hemencecik kuracağız fabrikayı. Buyurduğunuz gibi en büyüğünü kuracağız hem de...

ORTAKLIK AYRILIYOR

İşlerin en sıkışık olduğu bir zamanda, ortaklarını topladı Osman Ağa...

— Kardaşlar, — dedi. — Başından bu yana tatlı tatlı getirdik. Hepimizin oğlanları büyüdü. İşler de alabildiğine dağıldı. Ben aklımı toplayamaz oldum. İlkin size teklif edeyim, dedim. Banka ve Fabrikadaki hisselerimi alın, ben başka iş bakacağım.

Şakir, Bahri'ye baktı. Bahri Şakir'e...

— Biz böyle kavilleşmemiştik, — dedi Bahri... — Köyden çıkarken, böyle konuşmamıştık.

— Gayri konuşmanın zamanı geldi. Köprülerin altından çok sular aktı. Baksana, askerler geldi. İşler kötüye gidecek gibime geliyor. Ben paramı kurtarmaya bakarım. Çünkü şimdi batarsa, büyük batacak. O zaman batsaydı hiçti...

— İyi ama, — dedi Şakir. — Bizim o kadar gücümüz olmadığını biliyorsun.

— Vallah ben paramı kurtarmaya bakacağım. O zaman başkasına satarım. Yarından tezi yok, paylarımı satışa çıkaracağım.

— Bu olmaz, — dedi Bahri. — Biz baştan konuşmuştuk. Aramıza başkası giremez diye. Anlıyorum. İşlerde belli bir çözülme oldu. Tokzade yukarıdan vurmaya çalışıyor bizi. Sen de yüreğimizden vurursan.

— Vurmak değil. Ötekilere haber bile vermedim. Size söylüyorum.

— O zaman bizimkileri de sen al.

— Ben satmaya çalışıyorum.

— Osman, — dedi Şakir. — Açık konuş. Biz Beyrut sürgünü Sıramyan değiliz.

— Kabul. Açık olsun. Ya satın, ya alın...

— Ben sattım, — dedi Bahri... — Geçenlerde Amik ovasında dolanırken bir fabrika yeri seçtim. Orda iş kuracağım. Al benimkileri...

— Birbirimize rakip olmayalım. Biz pamuktan başka isten anlamayız. Etme bu işi, — dedi Şakir...

— Yok... Kararım karar...

— Anlaşıldı Şakir, — dedi Bahri. — Bunun aklını o bankacı çeldi. Azbiraz iş yaptı ya, ağanın gözüne girecek. Hem de birkez böyle ayrılık girin-

ce, koparmak yeğdir. Hiç olmadı dostluğu kurtarırız.

— Dediğim bu. Siz iş kurmak istiyorsunuz. Tamam. Bankaya ortak olmazsanız büyük krediler açabiliyoruz. Peki biz bankayı neden kurduk? Bankacı olmak için mi? Ya alın, bana kredi verin. Ya da ben size vereyim. Anladınız mı?

— Şunu baştan söylesene, — dedi Şakir. — İllâki adamın canını çıkarırsın. Ben de verdim hisseleri... Al hayrını gör de, ötekilere ne yapacaksın?

— Onu da yakında duyarsınız.

KUMAR MASASI İŞE KARIŞIYOR

Yemekten sonra oğullarını çevresine toplayıp, konuşmaya başladı:

— Bakın ne duydum geçenlerde. Bizim bankacı Nazım Bey var ya... İzmir'de bir şirketi ele geçirmek istemiş. Fakat ortakları olmaz diye ayak diremişler. Eh, ortak dediğin de sapısilik bir mirasyedi... Tutmuş akıllı bir adam. Yanına da birini vermiş. Oturtmuş oğlanı kumara. Biri işaret eder, biri ha babam ütermiş mirasyediyi. Eh, mal mülk bitince ne yiyecek baba mirasından? Başlamış pay senetlerini yatırmaya. Yatırmış kredi almış, yatırmış kredi almış. Bir gün gitmişki bankadan kovuvermişler. Çünkü şirket tümüyle Nazım beyin eline geçmiş.

— Kıssadan hisse, — dedi büyük oğlan. — Aynı dert bizim başımızda da var. Demek ki kardaşlar, kolları sıvamanın zamanı geldi.

Birbirine bakışıp güldüler. Osman ağa hafif gerindi. Oğullarına baktı öğünçle.

— Yavrularım, dedi. — Acımasız olan yaptığımız iştir. Yarın herşey size kalacak. Bir ayağınız sürçerse, yandığınızın resmidir. Kimse kimsenin gözünün yaşına bakmaz. Benden size öğüt, siz de kimsenin gözünün yaşına bakmayın. Yarın gümbürderseniz, en yakınlarınız köçekliğe soyunup, kazandılar da mı batırdılar. Yelden gelen, sele gider, der.

Oğullar başlarını yere eğmiş, Varnalı Bilal'in sonunu düşünüyorlardı. Çünkü babaları bazı şeyleri doğrudan söylemez, öykülerle anlatırdı. Demek Bilâl'in sonu gelmişti. Tıpkı o şirketin pay sahibi mirasyedi gibi...

REŞAT VE ŞEVKET

İki kardeş, karşılıklı oturmuşlardı. Artık hemen hemen her aile şirketi bir büyük ana şirkette birleşmişti. Bunlara holding deniliyordu. Bu ana şirket, ötekilerin denetim ve yürütümünü üstleniyor. Yeni yeni dallar için çalışıyordu.

Biri başkan, biri başkan yardımcısı olan iki kardeş, gülümseyerek inceledikleri yıl sonu bilançosunu ittiler. Reşat gözlerini kırpıştırdı.

— Eh, işler umduğumuzdan iyi gitti. Artık bir tatili hakettik. İstersen önce sen çık.

— Yok ağabey. Asıl çalışan sensin. Kimbilir ne özlemlerin vardır.

— Evet... En çok da şöyle Avusturya'ya kadar uzanıp, müzik şölenini izlemek istiyorum.

— Ah, bakın bu çok güzel. En büyük sanatçılar orda toplanıyorlar.

— Ben de bunun için istiyorum.

— Bakın aklıma ne geldi ağabey.

— Yoksa benimle birlikte mi geliyorsun?

— Hayır. Diyorum ki, artık yeterince geliştik. Hatta ikinci kuşak bile gelişti. Böyle tatil kollayıp, dışarılara gitmeyelim, biraz da biz çağrılayıp o büyük sanatçıları burda izleyelim.

— Yahu kolay iş değil. Bilirim sen ailenin kültür kolu oldun her zaman. Benden de çok izledin. Ama bizimkiler daha meyhane müziğinden, Fatih' in taş basması resminden öteye gitmiş değiller. Bir Pikasso görseler, nerden bakacaklarını şaşırırlar. Adamları getirtmek bişey değil, burda seyirci bulamayıp, rezi oluruz.

— Seyirciden yana tasa etme. Bizimkiler anlamazsa da anlayan çok. Hatta bunun için bize teşekkür edecek de çok.

— Doğrusu bu benim hoşuma gitti. Bir vakıf kurarız. Bir şölen düzenlenir. Her birimiz biraz para veririz. Nasılsa masraflara yazılır. Sonra bakarsın devletten de alırız. Bir de kendi kendini döndürmeye başlarsa, öncülük ederiz. Halk öğrenir dünyanın güzelliklerini. Gidemeyenler göremeyenler için iyi olur.

— Bizimkiler de biraz incelirler bakarsınız. Sanata, kültüre önem verirler para tutkusunun yanında...

— Para tutkusu başkoşul Şevket. Kültür gerekli. Ama parasız kültür olmaz.

— Kültürsüz de para bir şeye benzemiyor. Kaç tane tanıdık öylesini. Evet pratik adamlardı. Ama

hiç birini zorunlu olmasak yanımıza bile sokmazdık, değil mi?

— İnsanı zorunluluklar yönetir benim bildiğim. — Sonra birden doğruldu. — Neyse şimdi iş zamanı, felsefeye dalarak, uzatırız. Sen bir incele bu konuyu. Ben önemli bir toplantıya gidiyorum. Bazı alanları saptamamız gerek. Artık birbirimizin iş bölgesine, iş dalına girmeye başladık. Belki pazarın darlığından. Belki alanımızın iyice küçülmesinden...

— Ya da bizim solcuların dediği gibi, sömürünün çok ağır olmasından.

VARNALIZADE BİLÂL'İN SERÜVENİ

Osman Ağa acelesi varmış gibi herşeyi topluyordu. Şirketleri önce kendi eline geçirecekti. Sonrasını bilmiyor. Yalnız bir Holding sözcüğünün ardına takılmıştı. Asıl kale olarak o'nu görüyordu. Parçaların zarar vermiyeceği bir büyük gövde. O zaman, istendiği gibi tehlikeye atılınabilir. Birbirinden bağımsız parçalar, aynı zamanda birbirine en sağlam bağlarla bağımlı. Bir örümcek ağı gibi. Ve kendisi anaç bir örümcek gibi tam ortasına oturmuş...

Bu yüzden öteki ortaklarından ayrıldı. Sonra gülerek anlattı olanları.

— Benim ortaklarım anlayışlı insanlardır. Biraz konuştuk. Anlaştık. Bak dinle bizim Bahri Ağa ne etmiş... Varmış, dediği o yere bir fabrika dikmiş. Sonra bizim banka başta olmak üzere, her bir yer-

den beşer, onar milyon kredi almış. Sonra da gelin fabrikayı alıp, bacasını kıçınıza sokun, bende para ney yok, demiş. Nasıl, yaman adam değil mi? Yamandır. Biz birbirimizden çok şey öğrendik. Sizin de öğrenecekleriniz var.

— Peki bizim bankanın paraları battıysa ne olacak?

— Batsın... Banka bunu öder oğul. Daha doğrusu, kredisini geri verene ödetir, olur biter...

— Biz de Bilâl işiyle uğraşıyoruz baba. Değirmen gitti. Sıra fabrikayla, bankanın hisselerine gelecek. Az kaldı... Bir iyice saldırıyor.

— Bigün ben göreyim o'nu...

— Gör baba...

BİR BABA ÖĞÜDÜ

Gördü de...

Görür görmez, elini sırtına koyarak okşadı bir iki. Sonra kolundan tutup;

— Gel bakalım oğul. Sen bana babandan emanetsin. Gel biraz konuşalım.

— Buyur amca... Emret...

— Çok kötü şeyler duydum senin için. Diyorlar ki, kumar oynuyormuşsun. Aman ha oğlum. Kumar kötü şeydir. En bir kötü şeydir benim bildiğim. Sen koskoca bir bankanın ortağısın. Adın kumarbaza çıkarsa, itibarımız zedelenir.

— Sana söyleyen yalan söylemiş amca. Paraya ne gereksinimim var ki kumar oynayayım.

— Eğlence diye başlanırmış. Bilmem. Ben hiç oynamadım. Bak aklıma ne geldi. İstersen, bankanın hisselerini bana bırak. Değerinden fazlaya alırım. Böylelikle, bir iş gelirse başına, bankaya bulaşmaz.

— Yok amca. Daha değil. Bana gerekli o paylar...

— Sen bilirsin oğul. Uyarmadı deme. Sonra pişman olur, kapıma gelirsen, almam.

— Onlar benim en değerli varlıklarım. Hiç dokundurmam.

— İyi... Dediğin gibi olsun.

OLMADI

Sonunda Bilâl, pay senetlerinin karşılığında para çekmeye başladı. Ve tükettiğinde, Osman Ağa'ya geldi.

— Amca, dedi. Dediğin oldu. Pişman oldum. Ne var ki, bende hiç bişey kalmadı.

— Biliyorum oğlum. Sattıklarını toplayacağım diye anam bellendi. Demiştim sana.

— Hiç olmazsa, kâr paylarımı bana verdirt.

— Bir payın kalmadı ki, kârın olsun oğul. Bir şey verdirtemem.

— Ya...

— Ya...

BOYACILIKTAN BAŞKA TÜKETİM MALLARINA

Davut Beşer bey, oğlu aracılığıyla yabancılarla ortak olur olmaz, yepyeni iş önerileriyle karşılaştı.

Boya işlerinde ortak olduğu ana firma, şirketin asıl yöneticisi durumundaki oğlunu Avrupa'ya çağırdı.

Orda, karşılıklı oturduklarında, Ortadoğu bölümü müdürü konuşmaya başladı.

— Biz sizin yazdığınız mektupları ve öteki verileri değerlendirerek, ülkenizde pek çok iş potansiyeli olduğunu öğrendik.

— Ben de her zaman bunu söyledim efendim.

— Bunları birer birer değerlendirmeyi istiyoruz. Biliyorsunuz biz de çok çeşitli işler yapıyoruz.

— Bildiğim için, o işleri birlikte yapalım diyorum. Örneğin kıylarımız çok güzel. Sizin de deniz ve güneşe gereksinimiz var.

— Evet. Bu önemli. Yalnız yasalarınız bazı güçlükler getiriyor sanıyoruz.

— Önemli değil efendim. Türk şirketi olarak harekete geçersek, çözümlenir.

— Evet... Bunun yanında daha pek çok önerimiz olacak. Umuyoruz ki, birlikte yapacağız. Çünkü şimdiye değin yaptıklarımızdan çok hoşnuduz.

— Biz de hoşnuduz efendim.

Adamın elinden dosyayı kapar gibi aldı. Bütün gün boyunca inceledi. İlk ağızda yapabileceklerini ayırıp, ikinci buluşmalarında anlattı.

Artık işler, istenildiğinden bile öteye gidiyordu.

Böyle giderse, rahatlıkla en büyüklerin arasına katılacaklardı. Öteki İzmirlileri çoktan geçmişlerdi. Tek temsilcisi durumuna geleceklerdi yakında. Babasıyla birlikte başlayanların kimi tam yatırımlara girişileceği zaman ölmüş, kimi de iş büyütecek yetenekten yoksun kaldığından küçülüp gitmişti.

Bir zamanlar büyük sayılanlar, zamanla birlikte büyüyemediklerinden, küçülüyorlardı. Onlar ise, zamanla yarışı acımasızca kazanmışlardı. İşte asıl sorun buydu. Dosyayı kapattı. Yeni iş önerilerinin tümünü kabul etmek ve bunların hazırlığına hemen başlanılmasını istemek üzere şirket müdürünün odasına girdi.

VE TEHLİKE BAŞGÖSTERİNCE

Ve Osman Ağa'nın oğlu, holdingin yöneticisi, en büyük sanayici olarak Başbakan'ın odasına girdi. Elinde tuttuğu ak kâğıt üstündeki yazıları uzattı...

— Beyefendi, — dedi. — Günlerce toplandık. Ülkenin kalkınması, ücret ve fiat dengesinin kurulması için, gerekli olan bütün önerilerimizi size sunuyoruz. Biliyorsunuz, dışardaki bunalımın etkileri belirgin bir biçimde bizi de sarsmaya başladı. Eğer kısa zamanda gerekli tedbirler alınıp, damarlarımıza kan pompalanmazsa, bir sosyal patlamanın kaçınılmaz olduğunu bir de sözle belirtmek istiyorum.

— Tasalanmayın, — dedi Başbakan. — Maliye Bakanıyla konuştuk. Sizin istekleriniz doğrultusunda her tedbir alınacak. Ayrıca, kredi işlemlerinde yeni

ve büyük kolaylıklar getiriyoruz. Bunun yanında bir noktayı da ben belirtmek istiyorum. Geçen günkü konuşmamla, nereye ağırlığımı koyduğumuzu sanırım anladınız. Elli dolara yapılan bir buzdolabı, beşyüz dolara satılıyor, deyince gerçek sanayie önem verdiğimiz ortaya çıkıyor sanırım. Bundan sonrası için de tasalanmayınız.

— Teşekkür ederiz efendim. Arkadaşlarımız, buzdolabı yapan arkadaşlarımız da içinde olmak üzere, bu muştunuzdan kıvanç duyacaklardır.

Elindeki önerileri bıraktı. İrkilmesine kalmadan, saygılı bir biçimde ağır ağır çıktı başbakanın yanından.

— BİTTİ —

NOTLAR

(1) Tezâkir, Cevdet Paşa, T.T.K. Yayınları, 1967, c. 1. s. 32/33.

(2) Türkiye'nin Düzeni, Doğan Avcıoğlu, Bilgi Yayınevi, 1968, s. 53.

(3) Ahmet Vefik Paşa'nın değerlendirmesi, zikreden Niyazi Berkes, Batıcılık, Ulusculuk ve toplumsal devrimler, s. 57.

(4) Niyazi Berkes, a.g.e. s. 58.

(5) Osmanlıların Yarı-Sömürge Oluşu, Teşvfik Çavdar, Ant Yayınları s. 39.

(6) Tevfik Çavdar, a.g.e. s. 40.

(7) Türkiye'nin Candamarı, Devlet-i Osmaniyenin Borçları ve Islahı, Parvüs, Istanbul 1912, s. 4.

(8) Parvüs a.g.e. s. 9.

(9) Sadrazam Kâmil Paşa, Hilmi Kâmil Bayur, Ankara 1954, s. 92-93.

(10) Kâmil Paşa'nın, Said Paşa Hatıratına Cevabı, İstanbul 1328 s. 34.

(11) Kâmil Paşa, a.g.e. s. 5.

(12) 80 yıllık Hatıralarım, Dr. Cemil Topuzlu, İstanbul 1951, s. 5-7.

(13) Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım, İstanbul 1968, s. 44.

(14) Dr. Cemil Topuzlu, a.g.e. s. 176/178

(15) Osmanlı Sanayii, 1913-15 yılları sanayi istatistikleri, A Gündüz Ökçün, S.B.F. Yayınları Ankara 1971, s. 50-51.

(16) Türk Ticaret Bankası Bilânço Raporu, 1935.

(17) Hasan İzzettin Dinamo Kutsal İsyan c. V. s. 170.

(18) İktisat Vekili Mahmut Esat Bey'in Vakit Gazetesine demeci, T. İktisat Kongresi, Gündüz Ökçün, S.B.F. Yayınları, s. 7/10.

(19) Türkiye İş Bankası Bilânço Raporu, Ankara 1928.

(20) Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, İstanbul 1973 s. 23/28.

(21) Selahattin Özmen, Türkiye'de ve Dünya'da İktisadî Devlet Teşekküleri, Ankara 1967 s. 152.

EROL TOY

BAL TUTANLAR

Genç bir Cumhuriyet'in dönen sanayi çarkları arasında bozuk düzenden portreleri BAL TUTANLAR'da bulacaksınız.
Erol Toy, kalburüstü iş adamları ve politikacıların akıl almaz serüvenlerini, bozuk düzen içerisindeki sözde becerilerini belgesel olarak ortaya koymaktadır.
Yük taşımaktan, çöp ayıklamaktan başka işi olmayanların nasıl büyük iş adamları olduklarını okuduğunuzda Türkiye'nin toplum tablosu önünüzde sergilenecektir...
İMPARATOR'dan daha etkili ve daha ilginç...

2. Basım

20 Lira